

פרוטוקול הוועדה להצעת מדיניות
להסדרת התיישבות הבדואים בנגב

מיום 05.02.2008

-

חברי הוועדה:

אליעזר גולדברג - יו"ר, שופט בית-המשפט העליון בדימוס

יוסי ישי

אחמד אלאסד

דודו כהן

שרון גמבשו

פייסל אלהוזייל

יורם בר סלע

רכזת הוועדה:

שרון ניקוליץ'

בוכחים:

ד"ר חליל אבו רביע

פרופ' איסמעיל אבו סעד

פרופ' גדעון קרסל

הפרוטוקול לא עבר הגהה, לא אושר ואין אחריות לגבי הדיוק והאמור בו

פרוטוקול

יו"ר, אליעזר גולדברג: בוקר טוב לכולם. הדובר הראשון לבוקר זה יהיה ד"ר חליל אבו רביע. אנחנו מזימים לך, ד"ר אבו רביע על כך שהואלת לבוא ולפנות מזמנך לנושא החשוב שאתה בוודאי רואה אותו כחשוב, אנחנו גם כן רואים אותו כנושא חשוב ביותר שלשמו הוקמה הוועדה הזאת. אני מבקש לצורך הפרוטוקול, לפחות, שתציג את עצמך.

ד"ר אבו רביע: אני מרצה וחוקר ... שהגדיר את אדמות המוואת, וכל הדברים האלה, וכך התחלתי את המחקר האחרון בקשר לזכויות רוחניות ובעלויות על הקרקע והקשר בין הבדואים לבין הקרקע. זה הפחות או יותר, אני מקווה שההגדרה תספק ונצל את הזמן, ברשותך, לפתיחת העניין הזה.

קודם כל, אנחנו נתחיל מהשם בדואי. בדואי זה נגזר מבאדיה, ובאדיה זה מדבר. כמו שאנחנו אומרים קיבוצניק, מושבניק, עירוני. תרגמו כמעט כל הזמן החוקרים המערביים שהבדואי הוא נווד ולנווד אין זכויות לא על קרקע באף מקום, זה נווד. חי עם האוהל והגמל, זז ממקום אחד למקום השני ולפי התפישה המערבית, כאילו שהוא כמו צועני. ההבדל בין בדואי לבין צועני שמיים וארץ. הצוענים יצאו מהודו, הבדואים יצאו ברובם מאזור סעודיה וכו' וההגדרה הזו של נוודים הלכה והתפתחה דווקא בחוגים המערביים עד שחלק מהמדענים וגם כולל עארף אל עארף, שהוא היה מושל המחוז בדרום, הוא הראשון שכתב ספר על שבטי הבדואים בנגב ואז הוא הגדיר את השבטים, את המטות, את הגבולות ואת כל מה שמסביב, והגיעו לאט לאט למסקנה שבעצם הקשר בין הבדואי לבין האדמה שלו, הוא קשר כל-כך הדוק, קשר של כבוד, ההפך מעירוני או כפרי. אולי העירוני או

הכפרי, הקשר עם האדמה זה רכוש, זה קרן, בעל ערך מוכר וקונה, הבדואי זה, האדמה עבורו זה כבוד.

אנחנו ראינו בהרבה מאוד מקרים בנגב דווקא, שיש רציחות בין שכן לשכן, על גבול קטן מאוד, על גבול בין חלקה לחלקה, רבו אחד רצח את השני. שיודעים שאדמה זה לא כל-כך מניבה זהב, אבל הכבוד שלו, מה פתאום שמישהו פגע בכבוד שלו. זאת אומרת, האדמה, חלק חזק מאוד מהכבוד של הבדואי, מהדם שלו, הוא חי בשביל זה. ואי-אפשר להפריד בין הבדואי לבין אדמתו, גם ואני אומר את זה באופן כללי, שלפעמים יש נקמת דם ולפי המנהג הבדואי ונדמה לי לפי התורה, מי שרצח חייב לעקור למקום אחר, קראו לזה עיר מקלט, הבדואי גם אם עקר 40 שנה, יו"ר, אליעזר גולדברג: מי שהרג בשגגה,

ד"ר אבו רביע: בשגגה, ואצלנו, גם בשגגה, בכל מקרה, עד שנרגעות הרוחות. אבל אותו עיקרון, אותו עיקרון, עד שהרוחות יירגעו. גם היעדרו מהקרקע, אם זה 30 או 40 שנה, לעולם זה לא מסיר את הזכויות שלו, מאבד את הזכויות שלו על הקרקע. הזכויות שלו על הקרקע נשארים כפי שהם, ואף אחד אפילו לא יכול לגעת באדמה שלו, לקחת את האדמה שלו, לאבד את הזכויות שלו.

אנחנו ראינו, בוודאי חלק די גדול מאתנו, מי שטייל בסיני, בוואדיות בסיני, אנחנו רואים את האוהל מקופל ותלוי בעץ. אנחנו ממשיכים לזרום, לטייל. וכששואלים, מסתבר שבעצם אנשים עברו לגור במקום אחר, זה המגורים החורפיים שלהם או הקיציים, ואת אוהל החורף קיפלו ותלו בעץ. מוסכם על כל המטות, סיני זה לא, פי שלוש מישראל, שאף אחד לא יכול לגעת לא באוהל, לא ברכוש של האנשים האלה, שהם יצאו משם למרעה או למקום אחר, זה מוסכם בין כולם.

הנוודות אצל הבדואים היא נקראת דירה והדירה זה בדיוק, אם אנחנו מתרגמים את זה למושגים המערביים זה הדירה. כל אחד מאתנו יש לו את הדירה, הוא זז מהסלון לחדר השינה למטבח למרפסת, כי אנחנו גרים בעיר. עבור הבדואי, הדירה והרבה מאוד אנתרופולוגים הזכירו את הדבר הזה, שהוא יכול לזוז בשטח שלו בקיץ, בחורף, באביב, להעתיק מקום האוהל שלו ממקום אחד למקום שני, הוא לא מאבד את הזכויות שלו בקרקע איפה שהוא, זה הדירה שלו, זה הדירה שלו בעצם. אופי החיים שלו והתרבות שלו מחייב אותו לזוז עם העדר שלו ממקום אחד למקום שני.

אז הנוודות הזו, שלפעמים אנחנו מסתכלים ואנחנו אומרים - אתמול היה אוהל פה, היום איננו. האנתרופולוגים וכל החוקרים אימצו את המושג הזה, דירה. למה? פעם כשחילקו העותומאנים את הנגב, במיוחד את הנגב, למטות, כי המטות היו קיימים, גם המלחמות בין השבטים היו, אז האנתרופולוגים קראו לכל אזור - הדירה. לא אמרו מאיזה שבט אתה, ידעו פחות או יותר, אבל מאיזה דירה אתה. אני מדירת תל עזמה, מדירת תיהא, מדירת טראבין וכו' וכו', זאת אומרת, הדירה שלו זה כמו שאומרים אני מירושלים, אני מתל-אביב. ככה זה היה נהוג ואף פעם הנוודות הזו, שתרגמו אותה לנוודות כאילו אתה מאבד זכויות, היא היתה אך ורק בתוך השטח של אותם אנשים. או של המשפחה הגרעינית, או של הפלג או של השבט.

פרופ' עמנואל מרכס, בוודאי שמעתם את השם הזה, שהוא גם דיבר על שטחי מרעה שאסור למטה או לשבט אחר להיכנס לשטחי המרעה האלה, אלא בהסכמה עם אלה שמחזיקים את השטח הזה. זאת אומרת, הגבולות, השטח אצל הבדואים, זה ידועים עד שהתחילו המלחמות הקשות בין המטות ובין השבטים, על

הגבולות ועל מקור המים ועל המרעה. מדבר בלי מרעה, בלי מקורות מים, זה קשה מאוד.

ואז התחילה המלחמה הקשה מאוד בין השבטים הבדואים, עד שבאו העותומאנים ועשו גבול בין כל מטה ומטה, הגבול הזה קיבל תוקף משפטי בתקופת העותומאנים, בתקופת הבריטים, בתקופת מדינת ישראל. עד עצם היום הזה. למה? מי ששלט במדבר כולו, זה היו הבדואים. נדמה לי שמישהו הסתכל בברסלבסקי, ראה בדיוק מידת השליטה של הבדואים במדבר הנגב. עד כדי כך, שהרצל רצה לקשור קשר עם הבדואים בנגב, כי זו היתה מדינת הבדואים. הנגב היתה מדינה בפני עצמה. כמו שהיה ירדן, ירדן היתה אימארה, אמיר, היה האמיר עבדאללה, לא היה מלך. אז הבדואים, הנגב היה בשליטה בלעדית של הבדואים והם היו יותר חזקים מכל שלטון וכל שטון היה זקוק לעזרת הבדואים כי הבדואים שרדו במדבר חזק מאוד, שלטו במעברים, שלטו בגבולות, במקורות, ואף אחד לא הצליח לחדור לנגב ללא הסכמת הבדואים, ללא ידיעתם, כמובן.

עד כדי כך, שהשלטון העותומאני הכיר בגבולות בין השבטים, עשו את החלוקה בין מטה למטה, ועשו את ההסכם הזה, שאין מטה או שבט יכול לתקוף את המטה השני.

יו"ר, אליעזר גולדברג: איך היתה ההכרה הזאת? איך היא באה לידי ביטוי? ד"ר אבו רביע: בעקבות מלחמות קשות מאוד מאוד בין השבטים, במיוחד שבט אל עזמה, שהוא במטה, מתל עזמה, סליחה, שהוא מנה באותה תקופה 12 שבטים והוא דרומית מבאר-שבע, עד מבואות אילת, זה המטה של אל עזמה, החלק הדרומי.

מאחר והמלחמות היו מאוד קשות, בין המטות, שנמשכו בערך 50 שנה, השלטון העותומאני היה צריך את הבדואים ולקרר את הבדואים. נכון שמדי פעם לפעם הוא רצה שתהיה קצת מלחמה, ייחלשו

שני הצדדים, ברגע, מי שנחלש הוא רץ לשלטון. וגם הבריטים עשו את זה, מדי פעם בפעם. עכשיו, יש את הפתגם הידוע הפרד ומשול, זה גם הבריטים השתמשו בזה. אבל כשראו שזה יכול לפגוע באינטרסים של העותומאנים, אז הם באו, עשו את השייח'ים, ראשי השבטים, ואמרו להם - אנחנו נעשה את החלוקה בין מטה למטה, ואסור לאף מטה או אף שבט לחדור למטה של השני,

יו"ר, אליעזר גולדברג: השאלה שלי היתה, איך באה ההכרה הזאת לידי ביטוי, מה, הוציאו מסמך? היתה הכרזה? איך באה ההכרה הזאת לידי ביטוי?

ד"ר אבו רביע: אדוני, עד אפילו הקמת מדינת ישראל, לא היו מסמכים והבדואים לא הכירו במסמכים אלא מילת הכבוד, מילת הכבוד.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אז אני שואל מאיפה היתה, איך היתה, ד"ר אבו רביע: כשפגשו את כל, עשו פגישה והביאו את כל ראשי השבטים, בעל-פה, ואמרו להם - אנחנו, הסולטאן, מחליט לעשות את הגבולות בהסכמה ביניכם, ולחצו ידיים והפסיקו את המלחמה. זה היה בעל-פה. חזר על זה יגאל ידין ז"ל, בשנת 48, 50, עם קום המדינה, בדיוק חזר על אותו דבר ואסף את כל ראשי השבטים, סמוך לבאר-שבע, ואמר להם - אנחנו רוצים שתישאר. מה הדרישות שלכם על-מנת שאתם תמשיכו להיות אזרחים בתוך המדינה היהודית הזו? ואז ענו לו כל ראשי השבטים הבדואים - לא רוצים יותר מאשר את החופש והאדמות שלנו, כי זו היתה הדרישה שלנו בזמן העותומאנים, זאת היתה הדרישה שלנו בזמן האנגלים וזה מה שאנחנו מבקשים מישראל וחלק מראשי הצבא שאז, כמו ששון בר צבי, היו נוכחים שהכירו את הבדואים טוב מאוד וששון בר צבי, בסוגריים, הוא היה שומר עם אחד השייח'ים

הבדואים ברביבים, זאת אומרת הכירו את הבדואים וידעו בדיוק כל אחד איפה הוא גר.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, יש פה שני דברים שאולי כדאי להבחין ביניהם. זה שהיו תושבי הנגב, אני חושב שאף אחד לא יכול לחלוק על כך, הם היו, הבדואים תושבי הנגב עוד מזמן השלטון העותומאני. זאת שאלה אחת ועל זה אני חושב אין מחלוקת. אז זה דבר אחד, ההכרה שהם תושבים, בשטח שהוא בתחום מדינת ישראל.

שאלה שנייה, וזה מה שאני שואל ועדיין לא קיבלתי תשובה - איפה אני מוצא את ההכרה בגבולות של כל מטה או כל שבט, איפה אני מוצא את זה? אני רוצה לחפש את, במקורות, ואני רוצה לראות שלטובין זה היה פה, ולעזמה זה פה, וכן הלאה וכן הלאה. איפה אני מוצא את זה?

ד"ר אבו רביע: יש מפה אחת,

יו"ר, אליעזר גולדברג: מי עשה את המפה?

ד"ר אבו רביע: המפה הזו, יש מפה אחת של חיל האוויר הבריטי בשנת 1946, ויש עוד מפות שישראלים עשו, היהודים עשו את זה, כמו ברסלבסקי ואחרים, שהגדירו פחות או יותר את הגבולות בין כל מטה ומטה וזה מופיע, אני אתן את זה לוועדה, אולי חלק מהחבר'ה יוכלו לתרגם את זה. כל מטה מופיע עם הגבולות שלו וכל מטה מופיעים השבטים ששייכים למטה הזה. והמפה הזו,

יו"ר, אליעזר גולדברג: מה אומרת המפה? מה זה?

ד"ר אבו רביע: המפה הזו, היא נתנה כיסוי לכל האדמות והשבטים הבדואים והמשפחות הבדואים והמטות, מצפון הנגב ועד הערבה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני לא, הרי על זה אמרתי קודם, הרי אף אחד לא יכול לחלוק שגם אז חיו בדואים בנגב.

ד"ר אבו רביע: אבל יש לי גבולות פה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אבל אני שואל,

ד"ר אבו רביע: הגבולות.

יו"ר, אליעזר גולדברג: גבולות זה סימון של גבולות.

ד"ר אבו רביע: זה סימון גבול.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אז זה מה שאני שואל. פה יש סימון של גבולות?

ד"ר אבו רביע: זה סימון גבולות,

יו"ר, אליעזר גולדברג: מי עשה את הסימון הזה? איפה יש פה סימון של גבולות?

ד"ר אבו רביע: זה סימון גבולות בין כל מטה למטה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: מי עשה את הגבולות, מי סימן את זה? מי עשה את זה, אני שואל, מי עשה, מי סימן את זה?

ד"ר אבו רביע: זה, מי שעשה את המפה הזו, זה סלמאן אבו סיטה, שהוא אחד החוקרים שהוא יושב באנגליה והוא הגיע, הצליח להגיע לארכיון באנגליה, הצליח להגיע לארכיון באיסטנבול, וליקט את כל השמות ואת כל הגבולות האלה וצילם אותם,

יורם בר סלע: הגבולות זה הקווים הישרים האלה? איפה הגבול בין שבט לשבט?

ד"ר אבו רביע: לא, תקשיב, עשו את המטות. כי המלחמה התחילה במטות. יו"ר, אליעזר גולדברג: מי מדבר על מטות? איפה אני רואה את הגבולות של המטות?

ד"ר אבו רביע: למשל, זה, יש לנו פה עראבה טיהא. עראבה טיהא. כל השבטים המופיעים אל הווייל, הנה, יש לנו את כל השבטים וכל הגבולות האלה,

דובר: אין גבול, אבל.

ד"ר אבו רביע: שבעצם אני הולך לפי השבטים. שהשבטים בתוך המטה, וזה כולל את המטה.

יורם בר סלע: אבל לא מסומן פה גבול,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אין קו תוחם.

ד"ר אבו רביע: גבול, לא לא, גבול בין מטה למטה,
 יו"ר, אליעזר גולדברג: אין.
 ד"ר אבו רביע: כן מסומן, כן מסומן.
 יורם בר סלע: יש קו עם שם המטה.
 ד"ר אבו רביע: כן, יש קו, שם המטה בתוכו, וכך הלאה. בתוך הקווים, בתוך
 המטה הזה, מופיעים שמות של השבטים בתוכו.
 יו"ר, אליעזר גולדברג: טוב.
 יורם בר סלע: של כל מטה ומטה?
 ד"ר אבו רביע: כל מטה ומטה, בתוכו.
 ההסכמה הזו, אדוני,
 יורם בר סלע: מתי האיש עשה את ה,
 ד"ר אבו רביע: הוא עשה את זה, זה יצא בשנת 2004, והחלוקה היתה בשנת
 1947, חלק מזה, ו-1949, והנה, יש לך גבולות, אזור, גבול, כפר,
 גבול, אדמה שבטית,
 אחמד אלאסד: אז יש חלוקה פה,
 ד"ר אבו רביע: בדיוק, לפי הסימנים האלה,
 אחמד אלאסד: יש מפתח,
 ד"ר אבו רביע: דרך ראשית, דרך צדדית, רכבת, עוד רכבת משנת 1917, ואדי,
 גבולות, דיונות, כתפן, כן? מסגד, כל, בתי-קברות אפילו, בתי-
 הקברות, גם סימנו את זה, באר, וכל הדברים, בית-ספר, מרכז
 משטרה. כל הדברים האלה - סומנו במפה,
 יורם בר סלע: זה ב-2004.
 ד"ר אבו רביע: היא יצאה ב-2004 על-סמך, אז אני, ברשותך אדוני, אם מישהו
 רוצה, אני מוכן לתת את זה, יש לי עוד העתק אחד. בבקשה.
 יו"ר, אליעזר גולדברג: מה זה אלף-תשע-מאות-ארבעים ו-?
 ד"ר אבו רביע: שמונה.
 יו"ר, אליעזר גולדברג: 1948?

ד"ר אבו רביע: כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: זאת אומרת, זאת לא מפה טורקית,

ד"ר אבו רביע: לא לא, זה לא מפה טורקית, זה על-סמך החלוקה הטורקית שהוא הגיע לארכיון גם באנגליה וגם באיסטנבול,

יו"ר, אליעזר גולדברג: מי ערך את זה? מי ערך את זה?

ד"ר אבו רביע: עשה את זה אחד מאחד המטות האלה בשם ד"ר סלמאן אבו סיטה. שהוא גם היה מאזור באר-שבע וגר כאן,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אז הוא עשה את המפה הזאת?

ד"ר אבו רביע: כן, הוא ערך את המפה על-סמך מחקר וספרים שהוא עשה ומאמרים, בכדי להוכיח את הבעלות של הבדואים על הקרקע.

החלוקה הזו של המטות והשבטים, קיבלה תוקף משפטי מכוח הסכם

בין ראשי השבטים. עד עצם היום הזה, אדוני, והיה והכוח הזה

עלה כאשר התחילו את המפקד על הקרקעות ב-69 - 70. והגיעו

לאזורים כמו באזור דימונה וקורנו וכל המקומות האלה והיה מטה

אחד ומטה שני. נאלצו לחפש את זקני השבטים בכדי להראות

להם את הגבולות על-סמך מה שהיה אז ומה שהסכימו הזקנים,

וכך פעלו בלשכת ההסדר בזמנו על הגבולות. זאת אומרת,

התוקף המשפטי של הדבר הזה, הוא עד עצם היום הזה, מבחינת

השבטים הבדואים.

עכשיו, זה אני מקווה שהנקודה הזו היא ברורה בקשר לחלוקה הזו.

יו"ר, אליעזר גולדברג: מה שאתה אומר זה ברור.

ד"ר אבו רביע: אני יכול אפילו לספק עוד חומר בקשר לחלוקה הזו,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני אומר, מה שאתה אומר זה ברור.

ד"ר אבו רביע: גם לממצאים האלה, כמו המפה הזו, אני יכול גם להביא מפות

רשמיות גם מטורקיה, מהארכיון באיסטנבול וגם מאנגליה,

חתומות על-ידי גם ארכיונים, אני מקווה שאני אצליח להביא את

זה, אבל אני בטוח שאוכל ולספק את זה לוועדה.

יורם בר סלע: מפות שיש עליהן סימנים כמו זה?

ד"ר אבו רביע: בוודאי. לא בדיוק מפורט כזה.

יורם בר סלע: בסדר.

ד"ר אבו רביע: זה פירוט שבטי, חמולתי, כי קודם כל, לפי מה שנהוג, קודם

כל, את המטה, אחר-כך חלוקת השבטים, אחר-כך בתוך השבט

יש פלגים וחמולות.

יורם בר סלע: זה מפות עותומאניות?

ד"ר אבו רביע: עותומאניות, עותומאניות שנוכל להביא את זה ונספק את זה.

יורם בר סלע: מאיפה אנחנו יודעים שזה היה מקובל על השבטים? אולי

ישב מישהו, ישב וסימן?

ד"ר אבו רביע: כל בדואי עכשיו שתיגש לשוק ותגיד לו - X מקום, יגיד - לא

לא לא, זה אל עזזמה, לא לא לא, זה תייהא, לא לא, זה טראבין.

כל אזור היום, כל בדואי היום, ידוע, זה מאב לבן.

אני רוצה להדגיש דבר אחד, הבדואי מעולם לא רשם ולא רצה לרשום

את הקרקע שלו, זה היה עלבון להגיד לו לרשום את הקרקע

שלך. זה היה עלבון. למה? מוזכר גם בספר הזה,

יוסי ישי: אבל המפה היא רישום.

ד"ר אבו רביע: לא, לא לא לא, אני מדבר על אז, טאבו, וכל הרישומים האלה.

כל אחד,

אחמד אלאסד: אין רישום פרטני כאן של אנשים, זה מטות ושבטים.

ד"ר אבו רביע: לא לא, יש מטות ושבטים. אבל אני, לא לא, אני מדבר

שהבדואי, הטאבו של הבדואי היה החרב שלו. החרב של

הטאבו, של הבדואי, הוא סימן והוא כל מי שפקיד שהגיע אליו,

תקע את החרב באדמה ואמר - זה הטאבו שלי. הנייר לא יגן על

האדמה שלי, אני מדבר על תרבות של שבטים שאולי לפני 100

שנים. תרבות הנייר לא ידע אותה, לא הכיר בה, הוא הכיר

תרבות אחרת. וזה מה שקבע במדבר, לא הנייר. קבע הכוח.

כמה שיש לך כוח יותר, כמה שיש לך מטה יותר גדול, כמה שיש לך יותר לוחמים, מה שקרא גדעון קריסל דראבין סייף. אלה שמחזיקים בחרבות, אלה קובעים את הכוח של השבט ואלה קובעים את היחס בין המטה לבין השלטון המרכזי. למה הם יותר חזקים.

עכשיו, זה הרישום של הבדואים. אם אנחנו מדברים על רישום במובן הרישום ואנחנו בשנת 2008 מדברים על רישום.

לפני, ב- 1903, הרישום זה היה חרב. איפה שתקעת את החרב שלך, איפה חפרת באר, איפה נטעת עץ, איפה עשית בית-קברות, איפה התפללת, איפה עשית סכר וזרעת, זה הגבול שלך. זה הגבול שלך. אף אחד לא בא ורב אתך על הדבר הזה. זה אחד.

שניים. לפי ההלכה המוסלמית, אני הבאתי פה בערך 40, 50, מקור של ההלכה המוסלמית, שמדברת על החייאת אדמת מוואת. כל המקורות האלה, של ספרים שהם בעצם המקורות של אנשי ההלכה, שהם מבוססים על הקוראן ודברי הנביא וחדף, כולם ללא יוצא מן הכלל, מדברים על אדמת מוואת. איך אפשר להחיות אדמת מוואת.

ואז הנביא אומר - כל מי שהחייא אדמת מוואת וזרע בה משהו, הופכת להיות שלו. וסוגי אדמת המוואת שחייבת להיות, לא וואקף, לא משותפת וכו'.

זאת אומרת, גם הנביא הגיע למין מצב כזה ואמר - גם ביום הדין אם אתה עומד ביום הדין ויש לך שתיל, תזרע אותו. כי זה צדקה הולכת, לעולם לא תיעלם. אם ציפור אוכל גרעין, זה צדקה. אם מישהו מקבל צל, זה צדקה. כל מי שכן יכול ליהנות מזה, זה צדקה. התרבות המוסלמית, האסלאם, חייב, חייב להחיות אדמת מוואת, זאת אומרת, גם באו ואמרו - אלוהים נתן את האדמה, האדמה שאתם, ונתן לכם מים, שאתם תזרעו, תיהנו, תחיו ותגידו

תודה. ובסוף, [ערבית] ובסוף בסוף, ביום הדין, אני, אלוהים, אירש אתכם, את האדמה ומה שיש על האדמה. זאת אומרת, אני משרת את האדמה, כי האדמה היא לא שלי.

יו"ר, אליעזר גולדברג: ד"ר אבו רביע, אני רוצה לשאול שאלה, אני הרי לא מתווכח אתך על הדין, הדין המוסלמי. מה שאני רוצה לשאול הוא זה, החוק העותומאני, חוק הקרקעות העותומאני, קבע איך, מה דינה של אדמת מוואת ואיך רוכשים זכויות באדמת מוואת והשאלה שלי היא מה, מה גובר היום, אחר-כך בא גם חוק הקרקעות הבריטי מ-1921, אז אני אומר, הרי אנחנו פה לא יושבים באקדמיה. אני מעריך מאוד את האקדמיה ואני מעריך מאוד את המאמרים וקראתי יותר ממאמר אחד,

ד"ר אבו רביע: אני בטוח,

יו"ר, אליעזר גולדברג: של אנשי אקדמיה בנושא שאתה מדבר עכשיו אליו, יותר ממאמר אחד, והשאלה שלי היא איך אתה מתגבר על החוקים שהם היו יוצרי הזכויות, אם בכלל. ולא החוק המוסלמי. איך אתה מתגבר על זה, זאת השאלה.

ד"ר אבו רביע: אני אגיד לך. קודם כל, כל השלטון העותומאני היה שלטון מוסלמי, השלטון העותומאני התאים את חוקיו בהתאם להלכה המוסלמית. ויש את הזרמים המוסלמים,

יו"ר, אליעזר גולדברג: בסדר, יכול להיות.

ד"ר אבו רביע: זה בטוח.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אבל יש לי את החוק העותומאני,

ד"ר אבו רביע: זה בטוח, כי כל מה שמנוגד, כל מה שמנוגד לדת האסלאם, [ערבית] מה שאלוהים לא נתן, אם לא נפסוק לפי מה שאלוהים

אמר לנו, רק הכופרים יעשו את זה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: בסדר, אבל,

ד"ר אבו רביע: אנחנו לא כופרים, לא היהודים, לא המוסלמים.

[מדברים יחד]

יו"ר, אליעזר גולדברג: קבעו אחרת.

ד"ר אבו רביע: נתנו, כן אדוני, העותומאנים,

יו"ר, אליעזר גולדברג: עם כל העניין הזה של מרחק מהעיר היישוב, ממקום היישוב הקרוב, והצעקה אם זה הצעקה מגיעה או לא מגיעה, הם

קבעו את זה.

ד"ר אבו רביע: גם באחד הספרים המכובדים,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אז אני שואל אותך,

ד"ר אבו רביע: באחד הספרים המכובדים ביותר של אנשי ההלכה המוסלמית,

התייחסו גם לצעקה הגדולה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: בסדר.

ד"ר אבו רביע: מאיפה הצעקה הגדולה, מאיזה מקום, וגם איך להתגבר על

החוק העותומאני.

יו"ר, אליעזר גולדברג: ד"ר אבו רביע, תענה לי על השאלה,

ד"ר אבו רביע: לא, הבנתי, הבנתי.

יו"ר, אליעזר גולדברג: שהיא השאלה שנקרא לה,

ד"ר אבו רביע: המהותית לעניין הזה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: המהותית. המהותית לעניין.

ד"ר אבו רביע: כן, אכן.

קודם כל, החוק העותומאני לכל הדעות מבוסס על החוק המוסלמי, על

הקוראן וחדיו. וגם הזרמים האסלאמיים, הזרמים האסלאמיים, וזה

חשוב לדעת, אני מדבר על כל חוק עותומאני שמבוסס על אך

ורק לפי הדין המוסלמי, רק המוסלמי, הקוראן והחדיו ויש לנו

ארבעה זרמים של האסלאם וכשהתווכחו בקשר לרשות של

האימאם והסולטאן, בקשר להחייאת אדמת מוואת, יש זרם

שאמר - חובה לקבל את הרשות של הסולטאן, מה שנקרא

הרשות אצלנו, ויש זרם אחר אמר - לא, ויש אמר זרם אחר אולי הוא לא נמצא ובסופו של דבר, הוחלט חד-משמעית,

יו"ר, אליעזר גולדברג: איפה הוחלט?

ד"ר אבו רביע: הוחלט, כתוב אצלי, אני אתן לכם את זה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, אבל מה שהוחלט,

ד"ר אבו רביע: לפי הזרמים האסלאמים,

יו"ר, אליעזר גולדברג: מה שהוחלט זה מה שנאמר בחוק? זה מה שמוחלט?

ד"ר אבו רביע: לא, אני אתייחס לזה, אם אדוני ירשה לי שנייה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני ארשה לך,

ד"ר אבו רביע: אני אתייחס לזה, אני הולך לפי,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני, אני קצת, רק קצת לוחץ,

ד"ר אבו רביע: לפואנטה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אבל זאת ה-שאלה שאתה בעצמך מגדיר אותה כ-שאלה המהותית.

ד"ר אבו רביע: בוודאי. אבל אני מתייחס אליה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אז זהו.

ד"ר אבו רביע: אני אתייחס אליה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: זאת השאלה המהותית.

ד"ר אבו רביע: ואני בדיוק מגיע לנקודה הזו, ותוצאות הנקודה הזו, ואני אגיע לזה בצורה הנכונה והמכובדת ביותר, איך שאני הכנתי את החומר.

הצעקה הגדולה, וכולם יודעים, או ההסכמה קודם כל של הסולטאן, היא אך ורק באדמה השוכנת על-יד כפר. האדמה השוכנת על-יד כפר, הניחו כי אולי האדמה הזו, הכפר יום אחד יכול להגיע אליה. האדמה הזו היא אדמת מוואת שלא שייכת לאף אחד. עובדה שבתוך כל כפר, אין אדמת מוואת. אדמות המוואת הוגדרו מחוץ לכפר, מחוץ לכפר, ואסור לאדם לעבד קרקע אלא

בהסכמת הסולטאן, אם היא קרובה לכפר, שמא אולי יום אחד הכפר יתפתח, יבנו יותר, יעשו יותר. זאת היתה ההגדרה המדויקת של הסכמת הסולטאן, הוא השולט או האימאם. וחובה לקבל את ההגדרה הזו.

אנחנו מדברים מעבר לזה, מעבר למה שאדוני מדבר, שאולי מעבר. הוגדר חד-משמעית ואני, אם תרשה לי, אני אצטט פה משהו שהוא מאוד חשוב לעניין שלנו.

יו"ר, אליעזר גולדברג: זו צריכה להיות אדמה שוממה.

ד"ר אבו רביע: יראה אדוני. אדמה שוממה, כפי שהגדירו את זה בהרחבה, אדמה שיכולה להיות מלח, דיונות, שלא ניתן לעשות בהן כלום, אדמה כמו חוף ים המלח, דיונות כמו בחלק מדיונות סיני, שהן לא ניתנים בשום אופן ופנים להחייאה.

עכשיו, אני בתור חוקר ואנחנו הגענו לשדה בוקר להרים קשים מאוד שם, כולם סלעים, כמות המים ששורדת שם בערך בין 70 ל- 80 מ"מ לשנה ואנחנו עיבדנו שיטה שם שאיך אפשר לעשות את המאגרים או על-יד הסלע, איזה שהוא בור קטן, שכל המים ששורדים על הסלע, נכנסים לתוך הבור הקטן ואז אנחנו הופכים את ה- 50 מ"מ האלה, הופכים אותם ל- 600, 700 מ"מ, ואנחנו נוטעים שם עצי פרי והם הצליחו ואפשר לאכול אפרסק מאחד הוואדיות,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, לא לזה התכוונתי.

ד"ר אבו רביע: כשאתה אומר, יש אדמה גם שוממת,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, אני לא לזה התכוונתי.

ד"ר אבו רביע: כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: דיברנו קודם שהיא צריכה להיות רחוקה,

ד"ר אבו רביע: רחוקה, שהיא לא ניתנת לעיבוד, לא ניתנת לעיבוד, בכלל, או שהיא מכוסה במלח, או דיונות כמו באמצע סיני.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, אין לי, אני לא רציתי לומר ששוממה היא כזאת שאי-אפשר להחיות אותה.

ד"ר אבו רביע: האדמה המרוחקת, אף אחד לא טען עליה בעלות ולא דיברו על זה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: נכון.

ד"ר אבו רביע: בכלל לא. המרוחקת.

אבל אם אדוני ירשה לי, אני אקרא את זה רק בערבית ומייד אני אתרגם את זה, בדיוק למה שהתכוונת. חוק, אני אקרא את זה בערבית, או בעברית, אני אתרגם.

אני קורא מתוך ספר של בעלות האדמות בפלסטין, משנת 1918 לשנת 1948, של ד"ר מוחמד אל חיזמאוי, אחד החוקרים הבכירים הידועים ואת הספר הזה, דרך אגב, כל שמות הערבים שמכרו אדמות ליהודים לפני קום המדינה, מופיעים פה ואחוזי האדמות האלה, ויש סכנה לחייהם, חלק מהם עדיין חי וחלק מהם נרצחו בדבר הזה והם מכרו את האדמות האלה שאנחנו מדברים עליהם והחוק מדבר עליהם ואני אתן לך את זה, אם אתה קורא ערבית, אני אתן לך לקרוא את זה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אגב, אני לא יודע אם אתה, אני מניח שכן קראת, עכשיו התפרסם מאמר של ד"ר חנינא, שמעת עליו?

ד"ר אבו רביע: פורת.

יו"ר, אליעזר גולדברג: פורת?

ד"ר אבו רביע: אני הייתי מנחה שלו איזה שהיא תקופה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: הוא מדבר, אם אינני טועה, על אותן שנים.

ד"ר אבו רביע: הוא וזאב סיוון, עשו,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא לא לא, הוא כתב לבד.

ד"ר אבו רביע: לא לא לא, גם זאב סיוון עשה, אבל, בכל-זאת,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני מדבר עכשיו, מה שיצא לפני זמן קצר מאוד.

ד"ר אבו רביע: אבל יש לנו עוד משהו מאוד מעניין,

יו"ר, אליעזר גולדברג: במסגרת קתדרה.

ד"ר אבו רביע: חוק אדמות המוואת משנת 1921, כן, סעיף 103 לחוק האדמות

העותמאניות אומר - כל אדם שעיבד אדמת מוואת ותיקן אותה

וסידר את הכל, אני מתרגם באופן כללי ככה, חובה מעל מי

שאחראי על הקרקע, על האדמות, לרשום אותה בחינם, אם הוא

נטע אותה וכו' וכו', ולרשום את זאת בטאבו.

אחר-כך בא הרברט סמואל, הנציב העליון בפלסטין, והוא אמר, תיקן

את החוק בצורה מאוד שלילית. כתוב כאן, [ערבית] תיקן אותו

שלילית, בשנת 1921, ואמר, בקשר לחוק הזה, שאנחנו מחליפים

את הסעיף, את הפסקה 103 לחוק האדמות העותומאניות,

שתהיה במקום מה שהיה, כל [ערבית] כל מי שייזרע אדמה,

יתקן אדמה, בלי שיקבל את ההיתר הזה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: נכון.

ד"ר אבו רביע: יוענש ואפילו יועמד לדין.

יו"ר, אליעזר גולדברג: ייחשב כמסיג גבול.

ד"ר אבו רביע: כן, ויועמד לדין.

יו"ר, אליעזר גולדברג: נכון.

ד"ר אבו רביע: עכשיו, אני קורא את זה בערבית, [ערבית] אתה בטח קורא

ערבית, שומע, מבין. [ערבית]

תרגום: חוץ מהחוק הזה שאנחנו דיברנו עליו, להוציא, הממשלה

הבריטית הוציאה, חוץ מזה, אדמות של נפת באר-שבע, [ערבית],

הנפה, של באר-שבע, מאחר והוחלט שהאדמות האלה, יחול

עליהן המשפט המנהגי, כי אז גם היה בית-הדין השבטי בבאר-

שבע, הכירו בו העותומאנים ואחר-כך הבריטים וגם במדינת

ישראל בתקופת הממשל הצבאי, בתחילת הממשל הצבאי וזה

בתמיכה של השלטון הבריטי, והרבה מאוד מהאדמות האלה הם

נחשבים אפילו מאדמות מוואת, [ערבית] למרות זאת, הממשלה
 הבריטית הכירה בבעלות הפרטית על האדמה הזו, לבדואים. וזה
 תקף והמקור של זה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אם הם קיבלו אישור, אז,

ד"ר אבו רביע: לא קיבלו, לא, לא.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לפי 1921, התיקון של 1921,

ד"ר אבו רביע: לא, תסלח לי,

יו"ר, אליעזר גולדברג: צריך היה לקבל אישור.

ד"ר אבו רביע: לכל המדינה, לכל התושבים, חוץ מהבדואים, כתוב פה - חוץ
 מהבדואים,

יו"ר, אליעזר גולדברג: איפה זה כתוב?

ד"ר אבו רביע: והמקור, חוץ מהבדואים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: איפה זה?

ד"ר אבו רביע: הנה, הנה, מופיע. המקור של זה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: מה מופיע? יש לי את הטקסט,

ד"ר אבו רביע: כבודו.

יו"ר, אליעזר גולדברג: יש לי את הטקסט של, התיקון של 1921. יש לך את

הטקסט הזה?

ד"ר אבו רביע: יש לי את המקור של התיקון הזה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא המקור, אני שואל,

ד"ר אבו רביע: אין לי את הטקסט,

יו"ר, אליעזר גולדברג: את הטקסט של 1921. באנגלית.

ד"ר אבו רביע: אין לי את הטקסט,

יו"ר, אליעזר גולדברג: נו, והתרגום בערבית, יש לך?

ד"ר אבו רביע: יש לי את הטקסט, אבל אני,

יו"ר, אליעזר גולדברג: תרגום לערבית של התיקון של 1921, יש לך?

ד"ר אבו רביע: אין לי. אני אשמח לקבל את זה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: נו, אז מה,

ד"ר אבו רביע: אבל, אבל, אבל,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אז מה אנחנו מדברים?

ד"ר אבו רביע: לא. אני מדבר,

יו"ר, אליעזר גולדברג: מה אנחנו מדברים?

ד"ר אבו רביע: אני מדבר, אני מדבר, אני מדבר שהחוקר הזה, לקח את

הטקסט הזה ואת התיקון הזה, בשם אורי דיוויס וג'ון ריצ'רדסון,

שכתבו ספר על החברה הבדואית, יצא בעמאן בשנת 1985.

הספר קיים והוא, הוא,

יו"ר, אליעזר גולדברג: יש לי הרושם שאנחנו מדברים בשתי שפות, כך אני

חושב. אני אגיד לך מדוע. אני מסתכל על לשון החוק, אתה

מסתכל על דברי חכמים או דברי חוקרים. זה, לכן אנחנו

מדברים בשתי שפות.

מה גובר על מה, האם דברי החוקרים או דבר החקיקה? זאת השאלה.

מה לדעתך גובר. מה לדעתך גובר?

ד"ר אבו רביע: לפי מה שאני ראיתי ומה שכתוב פה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, מה דעתך. האם לדעתך, דבר החקיקה גובר?

ד"ר אבו רביע: דברי החקיקה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: על דבר החוקר?

ד"ר אבו רביע: החוקר, לא, לא, לא, החוק עולה על הכל, כי החוק הוא

כתוב וקיים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: זהו.

ד"ר אבו רביע: פה, שנייה, בבקשה. פה כתוב בוודאות שממשלת אנגליה,

המנדט הבריטי, החליט מה שהחליט, להוציא מההחלטה הזו

נפת באר-שבע, זאת אומרת זה החלטה ממשלתית שזה חוק. כך

אני רואה את זה.

[דיבורים ברקע]

ד"ר אבו רביע: זה שהחוקרים, שנייה, ברשותך, אל תבלבל אותי, כי אני רוצה ללכת לפי הקצב שאני שמתני לעצמי.

אם ממשלת אנגליה שמה את ההחלטה הזו בשנת 1921 ותיקנו את החוק, והחוק הפך להיות תקף בכל פלסטינה, להוציא נפת באר-שבע, אז זה חוק בשבילי. זה שחוקר באנגליה או בבאר-שבע או בבן-גוריון, מסתמך על מה שנכתב - לבריאות, יש לו את המקורות של זה. אבל עבורי, אני מסכים אתך, התיקון הזה של ממשלת בריטניה, באותה תקופה, הוא תקף ואנחנו הולכים לפיו ואי-אפשר לסתור את זה, אי-אפשר לסתור את זה באף חוק אחר. כי גם אנחנו קיבלנו את החוקים האלה כפי שהם, מדינת ישראל, קיבלנו את החוק.

יו"ר, אליעזר גולדברג: שאלה שנייה.

ד"ר אבו רביע: בבקשה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: שתתמודד אתה מתי שאתה רוצה - עכשיו או אחר-כך, אבל היא לדעתי מחייבת אותך להתייחס אליה.

ד"ר אבו רביע: כן-?

יו"ר, אליעזר גולדברג: דיברת על המוואת. איך רוכשים זכויות במוואת. ומה אומר חוקר פלוני מאוד ידוע, חוקר אלמוני גם כן ידוע.

אבל איך זה מסתדר עם כל הפרשנויות האלה, אם הפרשנות שנתן בית המשפט העליון במדינת ישראל לסוגיה הזאת?

ד"ר אבו רביע: אני אגיד לך, אני קראתי את הפסק-דין הוואשלה ואת אבו סול, בעיון רב, בזמנו, כשהייתי סטודנט למשפטים באוניברסיטה העברית. קראתי את זה בעיון רב.

לו הסוגיה היום היתה מובאת בפני בית-המשפט העליון, עם החומר שהצטבר היום ועם החוקרים, יש לנו חוקרים יהודים מעולים מדרגה ראשונה בעניין הזה בישראל, אני בטוח ומשוכנע שפסק-הדין יצא אחרת. בטוח ומשוכנע שפסק-הדין יצא אחרת. כי

בזמנו, הסתמכו על דברים ודברים שלא היה להם שום יסוד, הם לא נכונים, אני קראתי את פסק-הדין גם פתחת רפיח אני קראתי את פסק-הדין הזה, של אז היה, עו"ד לן, קראתי את זה בעיון רב וחיפשתי והתאמצתי ואני רוצה להגיד לאדוני, אל הוואשלה עדיין גרים באותה אדמה כי ממשלת ישראל ידעה טוב מאוד, כולם יודעים טוב מאוד והטרגדיה של כולנו, הטרגדיה של כולנו, שאנחנו יודעים את האמת ואנחנו הולכים לברוח לחוק, בכדי שיכשיר את הדברים שהם לא כשרים וזה מה שאני רואה שלצערי הרב שלפעמים מגיעים לבתי-המשפט הדברים האלה, והתוצאות הן רעות מאוד מאוד, כי יכולים להפקיע את האדמה של הוואשלה, אדמות של כל הבדואים, יכולים להפקיע את כל האדמות של הבדואים. אין לבדואים שום כוח להתנגד לעניין הזה ולרשום את כל האדמות האלה על-שם המדינה ומי שיירצה - יקבל כסף, מי שלא יירצה - לא יקבל כסף.

אני, כאזרח מדינת ישראל, שגורלנו הוא עם גורל המדינה, עוד מלפני 48 ואנחנו חיים היום, אני שואל את השאלה המהותית היום, מה זה נותן למדינת ישראל, ומה זה משאיר בשטח. זה לא נותן למדינת ישראל אל ארק דברים שליליים. אני יודע שאני השארתי בשטח אנשים פצועים, חבולים, פגעתי בכבוד שלהם, לא נשאר להם שום מפלט אחר בעולם ואנחנו ראינו תוצאות טראגיות, אדוני. אני ליוויתי את זה ופעם אני הייתי בפוליטיקה, בשנות ה-70, ואני ראיתי את התקופות הקשות ביותר שהגלו את שבטי אל עזמה מהר הנגב והביאו אותם על-יד שגב שלום, בתקווה ליישב אותם בשגב שלום. הם לא גרו. מה קורה לשבט אל עזמה היום? אחוז הפשעים, ואז אני הזהרתי ובמאמר במוסף מעריב, שמה שעושים היום לבדואים, יכול להביא יום אחד מאגרים לפשע, ואכן מפקדי המשטרה בתחילת שנות ה-90,

כתבו בעיתונות שאחוז הפשיעה אצל הבדואים עלה על הגרוזינים, כי הגרוזינים באותה תקופה, הם עשו חיל בעניין הזה. לפי הסטטיסטיקה של המשטרה, הבדואים עלו. כשאנחנו באים ואנחנו אומרים - אתם רוצים להפוך אזרחים נאמנים, חלק נפצעו, חלק מתו, חלק גששים, חלק היה שותף בהקמת מדינת ישראל בשנות ה-48 וגם אחרי זה, כל התקופת הממשל הצבאי הבדואים סיפקו מודיעין מדרגה ראשונה למדינת ישראל ולביטחונה, אם אנחנו נשאל כל בדואי היום יגיד - בגדה בנו המדינה, אנחנו נתנו את הדם. כל ערבי פלסטיני באותה תקופה, אמר - הבדואים בוגדים. הם עמדו עם היהודים. והיום, אחרי כל-כך הרבה זמן, אני זה שאבא שלי נהרג בגששות, עלה על מוקש, נתפש בסיני ונרצח או, אני היום צריך לבוא ולהגיד - OK, בסדר, אבא שלי עשה את זה למען המדינה, לא למען כסף. אני היום צריך לעמוד, לוקחים לי את הכבוד שלי, שזה אדמה, ומצד שני, אחיי בצפון, בגליל, בכל מקום, קוראים לי שאני בוגד. אני, אדוני, הייתי באירופה הרבה ונפגשתי עם פלסטינים, נפגשתי עם חוקרים ממדינות ערב. התייחסו אלי, בגלל שבדואי, ברגע שידעו מי אני, התייחסו אלי כבוגד, לא ידעו מי אני, מה הדעות שלי. אבל התייחסו לבוגד. הבדואים הם בוגדים. התוצאה שאנחנו רואים את זה היום, גם בכפרים הקיימים, שחשבו שאולי זה באמת לתת מתנה לבדואים, אנחנו רואים אחוז הפשיעה עלה, אנחנו רואים אחוז הסמים עלה, אנחנו רואים שהאבטלה תפשה מקום ראשון במדינת ישראל, האחוז הכי גדול היום בכפרים הקיימים האלה. האם אני צריך היום, אני לא צריך לחכות שמישהו יזרוק טיל מעזה, יגיע בשדרות, מספיק ששניים-שלושה מהמורמרים האלה יכניסו שלושה-ארבעה שקי סמים, שזה יגיע ללב לבה של מדינת ישראל, לתל-אביב, לירושלים,

לרחביה, לכל מקום בירושלים, בכדי שאני יכול להרוס את החברה הזו, אני אתנקם.

אני לא רוצה את זה, אני בתור חליל, וכל האנשים השפויים, אנחנו לא רוצים את זה. זאת אומרת, אני לפעמים רואה את עצמי בן מיעוט, אני דואג לעניינים בתוך החברה הישראלית יותר מאלה המופקדים בתור מקבלי המשכורת ממדינת ישראל, אני עושה יותר ממה שהם עושים ולמה זה? כי לי איכפת הדבר הזה. אני לא רוצה שזה יקרה, אני לא רוצה שבדואי אחד יבריח סמים מסיני, יביא את זה לנוער שאנחנו רואים את זה היום במרכז הארץ. זו המלחמה האמיתית, זה סוף סופה של המדינה. אם אנחנו ניתפש, עם כל הכבוד, לסעיף זה או פסקה זו, ואנחנו נשכח באמת את מה שמסביבנו, מדינת ישראל היום משקיעה בכפרים הקיימים הון תועפות, מיליונים, וגם לא משנה מכלום, הכל מתדרדר. מה הערך של האדמות האלה שהם לקחו? הרבה פחות מהכסף הזה שהם משקיעים ואנחנו נתנו את הפתרונות בעבר והרבה פעמים נתנו ואמרנו להם - התרבות של הבדואי זה לא מחשב, זה לא וילה. התרבות של הבדואי הוא חקלאי ואדמה חקלאית. הוא יכול לעבוד, אשתו, בנותיו. הבת הבדואית יכולה או האישה הבדואית לנסוע מבאר-שבע לקרית-גת או לתל-אביב לעבוד שם? בשום אופן ופנים, ולא תצא מהבית 200 מטר.

אז במשק בית, שהם יכולים לעבוד, לחיות באופן מכובד, לא ילכו לקבל את הקצבה המורעלת מהמשרד לביטוח לאומי. אנחנו יכולים לשמור על הגרעין של המשפחה הגרעינית, שהם ימשיכו להיות ביחד.

עד שהגעתי לגיל 30, לא יכולתי לעשן סיגריה על-יד אבא, היום אנחנו רואים נוער, בגיל 15, 16, אחרי הלימודים אנחנו רואים את זה בקניון. מה הוא לומד בקניון? את הפשע? סכינאות?

וזה הטרגדיה, שהמעבר הזה הוא מעבר מסוכן גם לביטחונה של מדינת ישראל, זה מעבר חד מאוד. יש כאלה שיש להם את הרצון העז והטוב, שרוצים לעזור לבדואים, שישתלבו. ללא ליווי, אבל לבוא היום ולהתפאר שאני רשמתי על שם מדינת ישראל אלפי או עשרות אלפי דונמים וזה הישג שלי, מה אני השארתי בשטח?

יו"ר, אליעזר גולדברג: אז בוא, בוא תחכים אותנו. איך אתה רואה את ה, את פתרון הבעיה?

ד"ר אבו רביע: פתרון הבעיה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: איך אתה רואה, כאדם, לא רק איש אקדמיה, אלא איש אקדמיה שבא מהשטח, יש הבדל.

ד"ר אבו רביע: כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: יש אנשי אקדמיה שלא צמחו מהשטח. אתה באת גם,

ד"ר אבו רביע: אני, כבודו, אני,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אתה באת גם מהשטח ואתה גם כחוקר. בוא תחכים אותנו. תגיד לנו מה אתה רואה.

יש פה, יש פה הרי בסופו של דבר, עמדות נוגדות. יש העמדה שהיתה

עד עכשיו בקשר לבעלות על הקרקע, במחלוקת העיקרית היתה

על הבעלות של הקרקע, יש ניגוד דעות, השקפות. בוא, תגיד לנו

מה אתה, אם היית אתה יושב כאן, מה אתה היית ממליץ?

ד"ר אבו רביע: אני הייתי ממליץ דבר כזה. קודם כל, אני מחפש את טובת

המדינה, טובת המדינה, טובת העם. אינני רוצה היום לרמות,

אפילו שאני נניח מקבל משכורת מהמדינה ולבוא ולהגיד - OK,

בסדר, זה טוב למדינה ואני עושה את זה.

אנחנו, אני מדבר על מציאות. בתור גם בן המקום. אני הלכתי לבית-

הספר, היה לי חמור והלכתי לבית-הספר על חמור, לא הלכתי

לא במרצדס ולא בהסעה, בזמני לא היתה הסעה ולא כלום,

ותודה לאל הגעתי למה שאני הגעתי. אנחנו באנו מהשטח ואנחנו

יודעים את המציאות. אנחנו חיים משני הצדדים. גם רואים את הכאב הבדואי יום-יום, וגם אני רואה איפה שאנחנו היום במציאות המודרנית.

תאמין לי, אדוני, כשאני בבוקר מגיע לעבודה ואני שומע בדרך, הבדואים משתלטים על אדמות המדינה. ואני הולך לדבר, ללמד, ללמד סטודנטים באוניברסיטה פה והלכתי, חיברתי איזה שהוא קורס מאוד מעניין, זכויות רוחניות ובעלויות של הבדואים על הקרקעות שלהם. אני, הסטודנטים היהודים שלי היו הרבה מאוד קיצוניים, גם בעבודות שהם עשו, בכוונה אני נתתי להם לעשות את זה, ועשו.

הבדואים משתלטים על אדמות המדינה. קודם כל, לדעתי, לדעתי, ואני בטוח בזה ואני יכול להוכיח את זה, זה הסתה מכוונת, זה הסתה. אני מגדיר את זה כהסתה ואני חושב - לו היה החוק פועל כמו שצריך או המנגנון החוקי פועל כמו שצריך, כל מי שמדבר בשפה הזו, צריך להביא אותו לפלילים, לדין, על זה. כי זה הסתה. מה זאת אומרת משתלטים על אדמות המדינה? אני לא ראיתי אף גדוד בדואי שעולה על האדמות. אני רואה חיילים בדואים עם נשק זרוקים בתחנות מערד לבאר-שבע, אבל לא ראיתי אף אחד עם טנק או משהו כזה, משתלטים על אדמות מדינת ישראל. אם הבדואים האלה, המסכנים, משתלטים על אדמות המדינה, אז אין זכות קיום למדינת ישראל.

מדינת ישראל איננה הבריטים. מדינת ישראל קמה בשביל להישאר, זה לא שלטון חולף. ולהחדיר את זה לתוך האוכלוסייה, שאני שלטון קיים. אני לא שלטון חולף, כמו האימפריאליסטים שהיו לפני. אנחנו חייבים לחיות ביחד ולראות את הגורל שלנו ביחד ולשמור על תקרת הבית שאנחנו חיים בו ביחד. אם יש ביקורת, אפשר לדבר. אם יש משהו, יש בית-משפט. בשביל זה, אם אני

לוקח את כל החבילה הזו בסל אחד ואני מחפש מה טובת
הבדואים, מה טובת המדינה, אין שום מנוס בעולם, אלא להכיר
ביישובים הלא מוכרים ולהפוך אותם ליישובים חקלאיים.
וברגע שאני הבאתי אותם ליישובים חקלאיים, לתת להם את המים,
לתת להם מדריכים חקלאיים, להחזיר אותם למציאות, לשפיות.
אני לא רוצה שהילד הזה מתל-ערד יבוא יעבוד בקניון לנקות
צלחות, אני רוצה שייקנו בקלנסאווה, ילך על-יד הבית וילקט
תותים ויבנו את הווילה שם וירגיש את הריח של האדמה ויעבוד.
להחזיר להם את הכבוד הזה.

עכשיו, פחות מהדבר הזה, מי שיאמר כל דבר אחר, לדעתי, הוא פוגע
במדינת ישראל. כל פיתרון אחר, זה פגיעה במדינת ישראל.
למה? אני יודע בדיוק מה הלך הרוח בתוך קרוב ל-180,000
בדואים בנגב, אין להם את הכוח להתנגד לשום דבר והאמן לי,
אדוני, שבבוקר, לפעמים, ואני בעד החוק ולא רוצה שמישהו
יעשה משהו נגד החוק, כשאני רואה את הדיביזיות שלפעמים
יוצאים להרוס צריף בחורף, אני בוכה בדרך.

דובר: עכשיו הורסים.

ד"ר אבו רביע: אני בוכה בדרך. אני רואה את הדיביזיות האלה על-יד, בתל
שוקת, אמבולנסים ומשאיות וצבא ומשטרה ואת כל הדברים
האלה, אני רואה כוח כזה ואני בקור, אני מפעיל את החימום
באוטו וקר לי ואני הולך ללמד. אני הולך לחנך סטודנטים איך
לחיות ביחד ואיך אנחנו יכולים, ואני רואה את הדבר הזה, למה,
לאן הולכים? להרוס איזה שהוא צריף או שני חדרים בחורף? מה
זה ייתן?

באותו רגע, אני מדבר כישראלי, כבדואי, כישראלי, אני, יש לי אחריות,
אחריות מוסרית, אחריות שאני אזרח המדינה ואני אומר - איך
אני יכול להתמודד עם הילד הזה, שאתמול בלילה ראו את

הטלוויזיה שטרקטור הורס בבלאטה או בשכם או בחברון והיום אותו טרקטור, אותו שלטון בא והורס לי את הצריף. קשרתי את הגורל של הילד הזה והילד ההוא, אין להם ברירה. אז יש לי, אני השלטון. או שאני טיפש, או שאני לא מודע לדברים, לא יודע. אני הכרחתי את שני הילדים האלה, עם גורל משותף, שאותו, בסוגריים, אויב ציוני, הורס לנו את הבתים. אויב ציוני, ציוני מרחיק אותנו. אני לא רוצה את זה. שם זה משהו אחר וזה משהו אחר.

יוסי ישי: אז איך מתמודדים עם הדבר הזה עם סדר ציבורי בכל-זאת? כל מושבניק שילך ויקים את ביתו במקום שאסור להקים, הוא צריך, איך זה משתלב, איך זה מסתדר?

ד"ר אבו רביע: תרשה לי, אני, אני.

הרשלנות ועצימת העין של ממשלות ישראל מ-48 עד היום, תרשה לי,

יוסי ישי: אני רוצה לזרום אתך, אבל אני רוצה גם סדר.

ד"ר אבו רביע: סדר, גם אני בעד סדר.

יוסי ישי: OK.

ד"ר אבו רביע: אני רוצה סדר.

יוסי ישי: איך עושים סדר?

ד"ר אבו רביע: אני רוצה סדר. ידידי, אני נולדתי באוהל ובחורף האוהל נפל מהרוחות, נפלו מהרוחות ובבוקר חיפשתי את המחברות והלכתי לבית-הספר, חצי מהם רטוב, והסתדרנו עם המורים. ואנחנו רוצים את הסדר, אחרת לא היו בונים.

אני רוצה להגיד לך מה הסדר.

יוסי ישי: תתחיל לדבר על הסדר.

ד"ר אבו רביע: הסדר שממשלות ישראל התעלמו מקיומם של הבדואים. התעלמו. התעלמו מקיומם של הבדואים בנגב. הבדואים הם אזרחים כמו כל אזרח אחר בנגב.

יוסי ישי: מסכים אתך.

ד"ר אבו רביע: עד מלחמת ששת הימים ואני חייב להדגיש את זה בפני אחיי, בפני הוועדה, וזה חובה, אני לא רוצה להשאיר שום דבר בפנים. עד מלחמת ששת הימים, כל בדואי פה היה זרוע חזקה מאוד בביטחונה של מדינת ישראל. לא היה חשוב למדינת ישראל, לא אדמה, לא כלום, חשוב למדינת ישראל, אם הם רוצים X בן-אדם בסיני או בקהיר או באלכסנדרייה, שיביאו אותו משם באותו שבוע, באותו יום. והבדואים הביאו אותו, בכיף. ושיתף פעולה ועשה את זה ועשה את זה. זה מה שהיה חשוב למדינת ישראל באותה תקופה. הקמת, אי-אפשר להתעלם מזה.

אז, באותה תקופה, באו ואמרו - OK, בסדר, אתם ילדים טובים, אתם אנשים נהדרים, נאמנים, מסורים, הכל טוב ויפה. למה לא עשו לי את הסדר? למה לא הקימו, למה לא בנו, למה לא עזרו? זה העניין, שהתעלמו והתעלמו כליל. אי-אפשר להעניש אותי על טעות שהם עשו.

יוסי ישי: בוא נדבר עכשיו, מה הסדר, מה הסדר,

ד"ר אבו רביע: היום באים להעניש אותי על מה שהם לא עשו.

יוסי ישי: מה הסדר שאתה רואה היום, כחוקר, כאזרח, את הסדר?

ד"ר אבו רביע: קודם כל, שביתת נשק. לא בונים ולא הורסים. זה אחד.

יוסי ישי: אחד. שתיים-?

ד"ר אבו רביע: שתיים. בהחלטה אמיצה מאוד, בהחלטה אמיצה, מאוד, לבוא ולהגיד - OK, בסדר, כמו שהבריטים עשו, כמו העותומאנים עשו, כמו שראשי הצבא הישראליים עשו ב-48, בואו ראשי השבטים, ראשי החמולות, אנחנו הולכים לפתרון שזה יכול להיות פתרון טוב לכם ולמדינת ישראל. להקים יישובים חקלאיים, איפה שאתם נמצאים, על האדמות שלכם. על האדמות שלהם. הרי כל פרי, כל מה שנזרע שם, הוא לא הולך, לא

לחמס ולא לפתח, הוא ילך לשוק הישראלי או לתוך המשפחה
הבדואית.

יו"ר, אליעזר גולדברג: בהקשר לזה אני רוצה לשאול ואני רוצה רק להבהיר,
כל השאלות שלי קודם, וגם השאלות שאני אשאל להבא,
יוסי ישי: להבהרה בלבד.

יו"ר, אליעזר גולדברג: זה לא שיש לי עמדה. אין לי,

ד"ר אבו רביע: לא לא, אני יודע,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אין לי בכלל עמדה. אני אומר, אם הקשיתי עליך,

ד"ר אבו רביע: לא לא, ההפך, לא לא,

יו"ר, אליעזר גולדברג: שתדע.

ד"ר אבו רביע: ההפך, לא.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני לא, לא קבעתי ואני חשוב שגם חברי הוועדה,

ד"ר אבו רביע: אני בטוח בזה, אני בטוח.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אנחנו רק, אנחנו לפעמים מקשים, כדי הרי בסופו של
דבר, אם לא נשאל אותך עכשיו, אני לא אתקשר אליך לשאול
אותך - תראה, שכחתי לשאול אותך שאלה. אז אני שואל אותך
עכשיו את כל השאלות.

ד"ר אבו רביע: אני מבין את זה ואני מקבל את זה בהבנה מלאה, אחרת לא
הייתי מגיע.

יו"ר, אליעזר גולדברג: עכשיו, תראה - אם אני מתמצת בשורה אחת את
העמדה שלך, או את הפתרון שלך, אתה אומר - בוא נצלם את
המצב כפי שהוא היום, נשאיר אותו על כנו, אבל ניתן לו
גושפנקה חוקית. נכון? אני אומר נכון?

ד"ר אבו רביע: ברשותך. הגושפנקה החוקית שאני מדבר עליה, זה בשיתוף
פעולה גם עם הממסד.

יו"ר, אליעזר גולדברג: בסדר, אבל בוא, ניקח היום את המצב, נקפיא אותו כפי שהוא היום, ניתן לזה הכרה. הכרה משפטית, ממשלתית, לא חשוב.

ד"ר אבו רביע: עם תוכנית לעתיד.

יו"ר, אליעזר גולדברג: כן.

ד"ר אבו רביע: בלי שיש תוכנית לעתיד, לא עשינו כלום.

יו"ר, אליעזר גולדברג: בסדר. הבנתי. נקודת המוצא, אני מדבר, נקודת המוצא, אנחנו מקפויים את המצב, מצלמים אותו כך, נותנים לו גושפנקה חוקית, כמובן עם תקווה לעתיד, פיתוח תשתיות, בתי-ספר, מרפאות וכן הלאה וכן הלאה. אבל קודם כל, אנחנו לא מזיזים אף אחד ממקומו. נכון?

ד"ר אבו רביע: אמת.

יוסי ישי: זה מה שאתה אומר?

יו"ר, אליעזר גולדברג: כן, כך הבנתי.

ד"ר אבו רביע: אמת, אמת, לא לא, לא לא,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אנחנו לא מזיזים אף אחד ממקומו.

ד"ר אבו רביע: אני אמרתי שביתת נשק, הכוונה שלי, כל דבר נשאר כפי שהוא ואנחנו מתחילים דיאלוג משותף, בין הממסד לבין הבדואים, משאירים את זה כפי שהוא,

יוסי ישי: בשני שלבים,

יו"ר, אליעזר גולדברג: או מה ש, זה בדיוק מה שאתה אומר, אני, לכן אני חוזר וחוזר, להבין לעומק את העמדה שלך.

ד"ר אבו רביע: כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אתה אומר - אנחנו נקיים דיאלוג. אבל לפני הדיאלוג, כל אחד נשאר במקומו. אני שואל,

ד"ר אבו רביע: זה מה שמקובל בכל חברה, נכון.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא,

ד"ר אבו רביע: נכון, נכון. אמת, אמת.
 יו"ר, אליעזר גולדברג: אני רק רוצה,
 ד"ר אבו רביע: לא לא, זה נכון.

יוסי ישי: אבל אתה אמרת - לא בונים ולא הורסים. ככה אמרת.
 ד"ר אבו רביע: להשאיר את המצב היום כפי שהוא, לא, לא מתכוון שאני לא
 אבנה לעוד עשר שנים. אם אנחנו מסכימים לדבר הזה, לנקודה
 הזו בכדי להתקדם לפיתרון כללי, או ממחר בבוקר, ממחר
 בבוקר מתחילים את הדיאלוג על הצעדים הבאים,
 יו"ר, אליעזר גולדברג: אני הבנתי אותך. אני חושב שציטטתי אותך, ציטטתי
 אותך נכון.

ד"ר אבו רביע: תודה. תודה, בסדר.
 יו"ר, אליעזר גולדברג: אתה אומר - נדבר, נדבר, כמובן שאנחנו נדבר, אבל
 נדבר על העתיד.

ד"ר אבו רביע: בהחלט.
 יו"ר, אליעזר גולדברג: עתיד.
 ד"ר אבו רביע: בהחלט, בהחלט.
 יו"ר, אליעזר גולדברג: אבל נקודת המוצא, נקודת הפתיחה,
 ד"ר אבו רביע: בהסכמה של שנינו, בהסכמה,
 יו"ר, אליעזר גולדברג: לא בהסכמה, זה מה ש,
 ד"ר אבו רביע: בוודאי.

יו"ר, אליעזר גולדברג: זה מה שהיום, זאת נקודת הפתיחה. נכון?
 ד"ר אבו רביע: זה אל"ף, זה אל"ף.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא לא,
 ד"ר אבו רביע: לא לא, זה נכון, זה מה שאני מתכוון.
 יו"ר, אליעזר גולדברג: אם כך, אז יש לי שאלה.
 ד"ר אבו רביע: אבל, אבל, יש לי משהו, כבודו. כשאני מדבר על זה, אני לא
 אבנה, אני מתחייב.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא,

ד"ר אבו רביע: לא לא לא,

יו"ר, אליעזר גולדברג: עזוב את הבנייה. עזוב.

ד"ר אבו רביע: לא לא, אני,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני לא מדבר על הבנייה עכשיו, זה,

ד"ר אבו רביע: לא לא, אני לא, אני מדבר באופן כללי על-מנת להביא

לאווירה של דיבור מקובל. אם אני לא בונה היום, בהסכמה של

כולנו, אז ההוא, משרד הפנים, לא הורס. זה אחד. זה אחד מול

אחד.

יו"ר, אליעזר גולדברג: עזוב רגע. אתה כבר נכנס יותר,

ד"ר אבו רביע: לפרטים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לפרטים. אני לא, אני מדבר על עקרונות עכשיו. אחר-

כך הפרטים, נבנה, לא נבנה, כן נבנה,

ד"ר אבו רביע: כן, כן, כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: נהרוס, לא נהרוס, זה עניין אחר. קודם כל, נקודת

המוצא. אם זה כך, אז יש לי שתי שאלות. שאלה אחת, יש היום

מציאות שבמקום מסוים יש יישוב זעיר, קטן, קטנטן, של בודדים.

למה לא נחשוב, לא על הגושים הגדולים, אלא על המקומות

הפזורים, למה לא נחשוב ביחד ונאמר - לא נלך לפי הדרך

שלך, לכל אורך החזית, נלך עם הדרך שלך, של מציאות קיימת,

רק ב-Bulks, במקומות שיש באמת יישוב גדול.

ד"ר אבו רביע: נכון.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אבל כשיש לנו זעיר פה זעיר שם, מה שנקרא, אנחנו

נחשוב גם, נחשוב גם, לא לצלם את המצב ולא לקבע אותו ולא

לזוז ממנו, אלא אנחנו נחשוב גם, נחשוב, דהיינו נחשוב יחד,

להעביר אותו למקום שהוא יותר קרוב ליישוב, למקום שהוא לא

פוגע באיכות החיים של האנשים. נעביר אותם למקום.

אז קודם כל, למה לא, כמוצא, כדרך של הידברות, למה לא נחשוב גם על האפשרות הזאת?

ד"ר אבו רביע: חשבנו ויש לי פתרון לעניין הזה. יש לנו המועצה של הכפרים הבלתי מוכרים והלכו ואנחנו דיברנו אתם וישבנו אתם הרבה שעות ודיברנו על הגושים ואמרנו - אם אנחנו מדברים על גוש של 40 בתים ויש נטייה להכיר בזה ולהרחיב את האדמה סביבו, אנחנו לא יכולים לעכב את זה בגלל עוד שלושה צריפים שמרוחקים. זה לא התפקיד של המשרדי ממשלה, זה התפקיד שלנו, ללכת לשכנע את השלושה-ארבעה צריפים על הגבעה ולהגיד להם - אל תהרסו את העתיד של היישוב הזה, כי אנחנו הולכים להקים פה יישוב חקלאי.

אולי בינינו, בתוך עצמנו, אנחנו ניתן להם אדמה במקום האדמה שלהם שם ונקרב אותם אלינו. לא, על זה אנחנו חשבנו, אז יש לנו את הרשימה,

אחמד אלאסד: הפתרון הזה הוא כשל בכל היישובים הקיימים היום. גם כולל בכסייפה איפה שאתה גר.

ד"ר אבו רביע: לא, אני מדבר על השאלה של כב' השופט על שניים-שלושה צריפים.

אחמד אלאסד: אני רוצה להבהיר דבר אחד. אני אומר לך ואני רוצה גם עצה וגם לכב' השופט. אני אומר לך, אין אף אחד בדואי יכול לייצג בדואי, קודם כל, בעניין הקרקעות, והעצה שלי, לגשת לכל אב בית ולנהל אתו משא ומתן פרטני, על כל דבר, מה אתה רוצה, איך אתה רוצה לראות את זה.

עכשיו, עניין הייצוג, עניין מי שמייצג משפחה או גושים, זה כשל בכל היישובים, אנחנו לא רוצים לחזור על זה עוד פעם. אני אומר לך, יישוב אמבוטין עכשיו הוכר, אחרי מאמץ ואחרי דיונים ואחרי עשרות שנים של מאבק, הכירה המדינה בזה. הם עכשיו לא

מסוגלים לסלול כביש אחד. כל אחד עכשיו מונע את הטרקטור לעלות על השטח שלו. הסכימו להם, רוצים לעשות להם יישוב. לפי הגדרה, אבל אף אחד לא רוצה לוותר על החלקה שלו.

אבל המודל הזה, עכשיו הוא גם ייכשל בכל יישוב אחר. לדעתי, אני חושב, הוועדה, חלק מהמסקנות שלה זה אחר-כך יצטרך לגשת לכל בן-אדם, לנהל אתו משא ומתן, אין מה לעשות, זה ייקח זמן אבל זה הפתרון הכי יעיל שיש. להגיד לו - מה אתה רוצה וקודם לעשות את זה מהיום אפילו, לא לחכות עד סוף, נכון לנהל את זה. אבל בוא אני אגיד לך, עכשיו, אני עכשיו סובל עכשיו, אני גם קיבלתי עכשיו טלפון מלאקיייה, על עבודות טרקטור שעובדים בשטח שכבר עצרו אותם, למה? על בעיות כאלה. אנשים הסכימו, קם יישוב, הוכר, עשו כבישים, אבל אנשים לא רוצים לתת לטרקטורים לעבוד בשטח. אז מה אנחנו יכולים לעשות? אחד, אני אומר לך מי ייצג אותי, אני הסכמתי פעם על יישוב? אני לא הסכמתי. מישהו ניהל את המשא ומתן? אני מייצג את היישוב, נכון, אני מסכים, אבל הוא לא מסכים. השאלה אם ההסכמה שלי תחייב אותו, גם משפטית, או לא תחייב אותו. אם היא תעזור עכשיו לקידום המשא ומתן, היא לא תחייב.

ד"ר אבו רביע: אני אענה לך בדיוק.

אחמד אלאסד: אני חושב ש,

ד"ר אבו רביע: נתקלתי במה שאתה אומר ונתקלתי ביישוב כמו בכסייפה, יישובים אחרים, שהמדינה השקיעה עשרות מיליוני שקלים, בכדי שאנשים יבנו בתים שם. והאדמה הופקעה, תוכננה, אבל אני הבעלים. מאחר ולא הגיעו אתי להסכם, אני הפעלתי את חוק המדבר ומי שרק דרך באדמה, בקול הכי חזק, לא הגעתי אליו. צא מהאדמה שלי, כמו ההוא והחוק העותומאני. הוא יצא. זאת אומרת, חוק המדבר, הוא גבר על זה. אבל אני רוצה להסביר לך

דבר אחד וזה חשוב מאוד. אני לא חס וחלילה, בא כאן, רוצה לייצג את ההוא על הגבעה מצריף אחד או שניים ולא אף אחד. כשאנחנו מדברים על גושים שיש לי 150, 170 גושים גדולים, אני מתחיל את התהליך הנורמאלי הזה עם הגושים האלה. תוך כדי הכרה, אני משוכנע במאה אחוז, ברגע שהאדם הזה נותן לי את הביטחון ושהוא יאמין שהוא פתאום רואה יישוב X ויש להם מים וחשמל והתחילו לזרוע ולנטוע וחממות, אני אגיד - מה אני יושב שם עם ארבעה גמלים? אז אני אולי אזוז ואני אקנה גם אדמה משם. אבל צריך להתחיל את הדבר החיובי. אסור להתעכב על הדבר השלילי.

דברים חיוביים, מה שאני צינתי. על הדברים החיוביים האלה, אפשר להתחיל בהם היום.

יו"ר, אליעזר גולדברג: יש לי הרושם שאנחנו קצת סוטים. זה שלכל אחד מאתנו יכולה להיות דעה זו או אחרת, אחמד אלאסד: אני רוצה להתייחס.

יו"ר, אליעזר גולדברג: רק שנייה, רק שנייה. זה שכל אחד מאתנו יכולה להיות לו דעה אחרת,

אחמד אלאסד: כי זה האבסורד בשטח, צריך לפעמים להציג אותה, יו"ר, אליעזר גולדברג: אבל יש לנו כאן אדם שסוקר בפנינו את המצב, אחמד אלאסד: נכון, נכון.

יו"ר, אליעזר גולדברג: והוא אומר את דעתו. מותר, בשביל זה הוא בא הנה. אם אנחנו היינו אומרים מראש - לא מעניין אותנו מה זה חושב ומה זה חושב ומה ההוא חושב, אנחנו, מה שחשוב הוא מה שאנחנו חושבים, אז לא היינו, היינו גומרים בחצי שעה את כל הוועדה. אבל אנחנו לא גומרים בחצי שעה את הוועדה, בשביל זה הזמנו אנשים, מומחים לדבר, בעלי ניסיון, בעלי ידע, שיביעו בפנינו את דעתם.

אז לכן אני אומר, נדמה לי שאנחנו קצת יצאנו, אחר-כך, אני אחר-כך אסיים, אז אמרתי - אני הולך אתך וממשיך בקו המחשבה שלך. ואז באה השאלה שלי - האם צילום המצב לפי דעתך, ומכאן לצאת להמשך, האם זה יחול גם לפי דעתך, לפי השקפתך, גם על מקומות, נקרא להם קטנים. אין לי הגדרה של קטנים, אתה אומר שלושה אוהלים, יכול להיות ששלושה אוהלים, יכול להיות שעשרה אוהלים יהיו יישוב קטן, אבל בוא, לא נגדיר את היישוב הקטן. אבל עקרונית, האם לא יכול להיות גם פתרון בהבנה ולומר - יש לנו גושים גדולים, אנחנו משאירים אותם, יש לנו יישובים קטנים ועוד פעם, אני לא מגדיר מה זה קטן, ושם,

יורם בר סלע: לצרף אותם,

יו"ר, אליעזר גולדברג: זהו, שם אנחנו, אתה יודע מה? לא נצרף אותם, שם נחשוב, נחשוב איך אנחנו פותרים את הבעיה ולא נאחזים בכלל שכל מה שקיים, ממשיך להיות קיים.

ד"ר אבו רביע: לא, בלתי אפשרי, זה בלתי,

יו"ר, אליעזר גולדברג: זאת השאלה שלי. לפי טעמך.

ד"ר אבו רביע: אנחנו סוברים עד עצם היום הזה שלא הפלסטינים יקבלו את החלוקה ב-47? הם היו מקבלים את ההצעה הזו לא היינו בה עד היום, הדם נוזל.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לנושא שאלנו.

ד"ר אבו רביע: אני מענה לעניין הנקודה הזו, עם הצהרת כוונות היום שאנחנו מצהירים היום שאנחנו היום או הרשויות פה, מוכנים ללכת לקראת דבר כזה, לזמן את הנפשות הפועלות כמו המועצה לכפרים הבלתי מוכרים, שיגישו תוכנית מסודרת לגושים האמיתיים, ואז אנחנו יודעים שאנחנו יצאנו מהסבך.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אבל עקרונית, אתה לא שולל או כן שולל? זאת שאלתי.

ד"ר אבו רביע: לא, לא שולל,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא שולל?

ד"ר אבו רביע: לא לא, בוודאי, אני לא שולל. אבל אני כבר התחלתי, הרכבת התחילה לזוז.

יו"ר, אליעזר גולדברג: בסדר.

ד"ר אבו רביע: אני יצאתי מהמבוי הסתום. זאת אומרת, עד היום אנחנו במעגל סגור,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אבל אתה לא שולל את האפשרות,

ד"ר אבו רביע: לא, בוודאי שלא, אדוני.

יו"ר, אליעזר גולדברג: שאני העליתי.

ד"ר אבו רביע: בוודאי שלא. כי בסופו של דבר,

יורם בר סלע: אם אני אסביר מה שאני חושב שהוא נזהר מלומר, הוא רוצה לומר ככה - שאחרי שאנחנו מכירים בעיקרון של הקיים, עקרונית, אפשר לצרף או משהו כזה. אבל שזה יבוא מהם, ככה, לכן הוא לא אומר את זה באופן ברור.

ד"ר אבו רביע: האם יכולה לצאת, כבודו, יכולה לצאת מחר ממשרדים ממשלתיים או מהוועדה, הצהרה או רצון טוב שהחליטו להקים יישובים חקלאיים לבדואים ביישובים הגדולים הקיימים, רק הצהרה כזו שמחר העיתונות והטלוויזיה והרדיו מדברים על הדבר הזה, אני בטוח שכל האווירה תשתנה תוך שבוע, רק הצהרה תצא. הצהרה מהגורמים המוסמכים היום, שאנחנו הגענו למסקנה ואנחנו חושבים להכיר ביישובים חקלאיים וגושים גדולים, התמונה תשתנה. כבר אני לא איבה, זה כבר אנשים יבואו, כל אחד יגיד - OK, בסדר, איפה אני אהיה?

יו"ר, אליעזר גולדברג: כן, אבל עכשיו, עכשיו, בהמשך, ואנחנו חושבים באותו, כרגע באותו קו. מי המחליט?

ד"ר אבו רביע: המחליט,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לאור השאלה של עו"ד בר סלע, השאלה. מי המחליט? זאת אומרת, אם אנחנו אומרים - בואו, יש מקומות שנסטה מהעיקרון של צילום המצב, אנחנו אומרים - יש פה יישוב קטן, יישוב קטן, אנחנו מרחיקים, מביאים אותו ליישוב הגדול. מי מחליט?

ד"ר אבו רביע: אני רוצה לומר לאדוני וזה בגלוי. אם האח שלי יושב על גבעה למעלה לבד, הוא והילדים שלו, שלושה-ארבעה צריפים, ואני ואחיי, בני אחיי, 50 צריפים למטה, כן? אני לא יכול להחליט לאח שלי שיושב למעלה. אני יכול להחליט בעצמי. זה שהוא אומר לא, אני לא מוכן ללכת לתוכנית כללית וטובה, הוא יישא בתוצאות. אנחנו מדברים על משהו, פתרון כללי לכלל הבדואים. אבל לא אני ולא הוא צדק, מר אחמד, שהוא אמר - אני לא מחליט בקשר לאדמה. אני אחליט בקשר לגושים הגדולים, שזה יש לנו מועצה בשביל זה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, אבל אם אתה תשאל אותו, הוא יגיד לך - אדוני, לא, לא רוצה ללכת.

ד"ר אבו רביע: שלא ילך,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא רוצה,

ד"ר אבו רביע: לא ילך, לא ילך.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא רוצה, זה טוב לי.

ד"ר אבו רביע: אחריות שלו.

יו"ר, אליעזר גולדברג: טוב לי פה. לא,

ד"ר אבו רביע: אז כמה, כמה יש לי אחוזים כאלה?

יו"ר, אליעזר גולדברג: טוב לי פה.

ד"ר אבו רביע: מה האחוז? אני צריך להיכנס אחר-כך לעניין הזה. מהו אחוז של אנשים כאלו? זה אחד. שניים, אם אנחנו, אני ברשותך, רק מציין, אם אנחנו לוקחים צילומי אוויר של ישנים, ישנים, ישנים,

האבא שהיה לפני 30 שנה, שישב באוהל, בצריף במקום אחד, היו לו עשרה ילדים. עשרת הילדים האלה, הוא נפטר, הם התחתנו, יש להם ילדים, בצריף שהיה לפני 30 שנה, היום יש לנו 30 צריפים, כי חילקו את האדמה, כי כל אחד קיבל את החלק שלו.

יו"ר, אליעזר גולדברג: טוב, הבנתי.

ד"ר אבו רביע: בשביל זה, בשביל זה, כבודו,

יורם בר סלע: בערך באותו מקום?

ד"ר אבו רביע: ברשותך,

יורם בר סלע: ה-30 האלה, בערך באותו מקום?

ד"ר אבו רביע: של האבא. של האבא.

יורם בר סלע: כן, אני שואל.

ד"ר אבו רביע: עכשיו, ובצפון, בצפון, מר קלאג'י יודע טוב מאוד, בשנות ה-

70, כאשר היתה מחלוקת בקשר לעניין הזה, באו והקיפו את כל

האחים האלה במעגל מסביב ואמרו - זה יישוב. אז זה מרוצה וזה

מרוצה וזה מרוצה ואז הם פתרו את הבעיה, זה היה בגליל, אצל

הבדואים בגליל. פתרו את הבעיה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: עכשיו, אני רוצה, יש לי איזה, יש לי בעיה אישית שלי,

שאני תמיד רוצה להבין את מי שמדבר אתי. זה בעיה שלי, מאז

ומעולם.

ד"ר אבו רביע: חיובי.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אז אני רוצה להבין. אתה מקבל להשקפתך שיש גם

יוצאים מן הכלל, לעיקרון של הצילום המצב, אבל אתה אומר, מי

שיחליט על הצעד הזה של הסטייה, נקרא לעשייה מן העיקרון,

מי שיחליט, זה האיש עצמו שנמצא ביישוב הקטן. היישוב הקטן,

עוד הפעם,

ד"ר אבו רביע: ברור, ברור,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא הגדרתי אותו.

ד"ר אבו רביע: ברור.

יו"ר, אליעזר גולדברג: האיש שיושב ביישוב הקטן, הוא זה שייקבע האם אני

רוצה לעבור או שאני אומר - טוב לי עם כל המגרעות שלדעתך,

דעתי או מישהו אחר, יש מגרעות בכך, אין לו בית-ספר, הוא

צריך ללכת בגשם, הוא צריך, הילד צריך להגיע, הוא אומר -

טוב לי, אז אני משאיר אותו. הבנתי נכון?

ד"ר אבו רביע: הבנת, לא, אני ברשותך,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, אתה בסדר,

ד"ר אבו רביע: בקשר לנקודה הזו,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני רוצה להבין.

ד"ר אבו רביע: לא לא, בקשר לנקודה הזו.

לעולם מיעוט לא יכול לקבוע גורל של רוב, בשום אופן ופנים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: רגע, זה,

ד"ר אבו רביע: זה כלל ידוע אצל כולם.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אז מי ייקבע לו?

ד"ר אבו רביע: אני אסביר לכבודו.

אני, ברגע שאני הרוב, נניח, 90%, 95% שאנחנו הולכים לפי התוכנית

הזו, המעמד שלו יהיה כל-כך חלש בתוך החברה שלנו,

יו"ר, אליעזר גולדברג: מי סופר? מי,

ד"ר אבו רביע: זאת אומרת, יש לנו ראש מועצה אזורי,

יו"ר, אליעזר גולדברג: מי קובע?

ד"ר אבו רביע: של הכפרים הבלתי מוכרים,

יו"ר, אליעזר גולדברג: מי יחליט,

ד"ר אבו רביע: יש ראש המועצה שהוא,

יו"ר, אליעזר גולדברג: איזה מועצה?

ד"ר אבו רביע: למועצה, לכפרים הבלתי מוכרים, ואנחנו בקשר והוא בקשר עם ראשי המשפחות, ראשי השבטים. אנחנו לא נבוא ונגיד, נכיר בגושים הגדולים והוא שילך לקיבינימאט, סליחה על הביטוי, לא, אנחנו, אנחנו בינינו לבין עצמנו. חובתנו המוסרית, חובתנו המוסרית ואני בטוח שהבן-אדם הזה ייעתר לבקשתנו, לבוא ולהגיד לו - במרחק של חמישה ק"מ ממך, יש לנו את הגוש הזה של 50 בתים, השגנו הכרה שזה יישוב חקלאי, עם אדמה חקלאית, עם, עם, עם, ואנחנו רוצים לעשות את זה שם.

זה שאתה נשאר פה, לא תוכל לקבל כלום.

יו"ר, אליעזר גולדברג: נכון.

ד"ר אבו רביע: אנחנו לא רוצים להשאיר אותך מאחור,

יו"ר, אליעזר גולדברג: נכון.

ד"ר אבו רביע: אנחנו, אתה חלק מאתנו.

יו"ר, אליעזר גולדברג: נכון.

ד"ר אבו רביע: זאת אומרת, אנחנו נעשה את העבודה גם. נעשה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, בא אדון נחמן ושואל, ואומר, כל אחד צריך לנהל

את המשא ומתן אתו, מה מישהו יבוא ויגיד הוא צריך לעבור,

ד"ר אבו רביע: לא, לא באתי חלילה להכריח אותו,

יו"ר, אליעזר גולדברג: על-יד לאקיייה,

ד"ר אבו רביע: בהבנה, בהבנה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: מה פתאום? הוא צריך בעצמו להחליט.

ד"ר אבו רביע: בוודאי. אבל אני בא אליו,

יו"ר, אליעזר גולדברג: מה זה בוודאי?

ד"ר אבו רביע: לא לא, זה נכון. אבל אני בא אליו בהבנה, לא מכוח החוק ולא

מכוח זה, אנחנו באים ואומרים לו - השגנו ועשינו, מחר אתה

יכול להצטרף אלינו אן,

יו"ר, אליעזר גולדברג: הוא אומר - לא רוצה.

ד"ר אבו רביע: אנחנו, אנחנו,
 יו"ר, אליעזר גולדברג: לא רוצה, הוא אומר לא רוצה.
 ד"ר אבו רביע: ברגע שהוא לא רוצה,
 יו"ר, אליעזר גולדברג: לא רוצה.
 ד"ר אבו רביע: ברגע שהוא לא רוצה, הוא לא יכול לקבוע ואני אומר את זה
 בוודאות, בקול רם. הוא לא יכול לקבוע גורל של 40 משפחות
 בשביל משפחה אחת.
 שרון גמבשו: מה יקרה אתו? מה יקרה אתו, פיסית?
 ד"ר אבו רביע: זה לא אני, לא אני אקבע את גורלו.
 שרון גמבשו: לא, מה אתה,
 ד"ר אבו רביע: אני הולך, אני הולך,
 יורם בר סלע: על דרך הניחוש.
 ד"ר אבו רביע: אחד-אחד,
 יורם בר סלע: מה אתה חושב יקרה אתו בעשר השנים אחרי שעושים את
 הדבר הזה?
 ד"ר אבו רביע: אתה רוצה תשובה חיובית? אתה רוצה תשובה?
 יורם בר סלע: כן. אמיתית.
 ד"ר אבו רביע: תשובה אמיתית?
 יורם בר סלע: תשובה אמיתית. מה יקרה אתו, אמיתית, בעשר השנים
 אחרי שהגענו למין הסדר כזה.
 ד"ר אבו רביע: אז אני אתן לך תשובה אמיתית. קודם כל, מוטל עלי 90%
 לפתור את הבעיה שלהם. ללכת לחיובי.
 יורם בר סלע: זאת אומרת, אתה חושב,
 [מדברים יחד]
 ד"ר אבו רביע: עשית בחינה, תמיד, פותרים בבחינה את השאלות הקלות.
 השאלות הקשות, משאירים אותם לסוף.
 יורם בר סלע: או ההפך. יש גם שיטה ההפך.

ד"ר אבו רביע: אתה עולה על מוקש, ולא עשית כלום.
 יו"ר, אליעזר גולדברג: שאלה אחרונה, ואחר-כך אני אתן ליתר החברים.
 תראה, אתה למעשה לפי שיטתך, משאיר את התכנון של האזור, לא
 בידי רשויות התכנון, אלא אתה משאיר את התכנון בידי אנשים
 שהחוק לא מסמיך אותם לקבוע את התכנון ואני אסביר את זה.

ד"ר אבו רביע: הבנתי, הבנתי.
 יו"ר, אליעזר גולדברג: אם היום יש לך תוכנית ויש לך מקומות, אנחנו קראנו
 להם קטנים, פזורים. לפי התוכנית, הם לא צריכים להיות שם,
 שם צריך להיות משהו אחר, שמענו גם את דבריו של מר דודו
 כהן, לגבי תוכניות שיש.

אם אין לרשויות התכנון את האפשרות לבצע את ההוראות והמעמד של
 תוכנית לעתים מעמד של חוק, אז אתה מוציא את הסמכות, את
 הכוח השלטוני, ומוסר אותו למישהו אחר.

ד"ר אבו רביע: חלילה, לא התכוונתי לזה.
 יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, בוודאי. זה מה שאתה אומר.
 ד"ר אבו רביע: לא, לא התכוונתי.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אתה אומר - יש מי שיאמר, אלה 40 משפחות שפה
 נמצאים, הם צריכים לעבור. אם הם לא יעברו, גורלם בידיהם. אז
 יהיה להם גשם והילדים ילכו בבוא וכן הלאה וכן הלאה, אבל
 היישוב נשאר וזה נוגד, נוגד את ה, אם, אני אומר, שזה נוגד את
 התוכנית.

ד"ר אבו רביע: אני אסביר לאדוני משהו מאוד חשוב שאנחנו חשבנו על זה
 עוד לפני זה.

אם תוכנית, אם תכנון או ועדת תכנון בדואית מקומית, זאת אומרת, חוץ
 מהיישובים המוכרים, שאני מתכוון לראש המועצה, לכפרים
 הבלתי מוכרים, הוא יהיה צמוד לרשויות התכנון הקיימות בבאר-
 שבע או לכפרים המוכרים, הוא לא חופשי לעשות מה שהוא

רוצה. אני לא חופשי לעשות מה שאני רוצה. זאת אומרת, כשיש לנו את ההבנה ואנחנו נבוא ונגיד - OK, בסדר, הוא יבוא, משרד הפנים ויגיד - במקום הזה, אנחנו חייבים להעביר את הכביש, ואין, יש בית שם, בוודאי ובוודאי אין מנוס להרוס את הבית. אבל יש הבדל, כשאנחנו הורסים את הבית, בתוך הבנה של כולנו ביחד, ובהסכמה, כן? והיו דברים מעולם, שאנשים לא רצו להסתבך עם החוק והרסו את הבית שלהם במו ידיהם, נתנו להם התראה ממשרד הפנים ועשו את זה.

אנחנו בוודאי, בשביל הבית הזה, אפילו במחיר שנצטרך לתת פיצוי לאיש הזה, הבית שלו עומד בדרך, ניתן לו את הפיצוי, האנשים המקומיים. אבל השיתוף פעולה בינינו ובין משרדי הממשלה, במיוחד משרד הפנים, אין מנוס חייב להיות קשר הדוק מאוד מאוד, סך-הכל לטובת האוכלוסייה ולטובת התפתחות האזור.

אז לא נהיה עצמאיים בדבר הזה. משרד הפנים לא יהיה עצמאי בדבר הזה. אבל קודם כל שאנחנו נגיע לעניין המהותי ביותר. האם יש לנו את הרצון הזה לבוא ולהצהיר על הגושים, מעל כך וכך, לפי המועצה של הכפרים הבלתי מוכרים, אם הדברים האלה נכונים, להכיר בהם כיישובים חקלאיים? OK, כן, יש רצון כזה. אז אנחנו יכולים לבוא מול משרד הפנים, מול משרד השיכון, מול חברת החשמל, מול כל אלה המתכננים, ולהתחיל לתכנן ביחד.אם נעשה את זה ביחד, הסיכוי שנצליח הוא גדול מאוד. מאוד גדול.

יו"ר, אליעזר גולדברג: טוב.

ד"ר אבו רביע: על זה, ברשותך, על זה אני, אני בא ואומר ואני מדגיש את זה וזה השיטה שאני תמיד האמנתי בה - כל דבר חיובי שאנחנו חושבים שאנחנו יכולים לעשות את זה בשיתוף פעולה ביחד, אנחנו נתחיל אתו.

גם מי שמתנגד הוא לא בצדק או מתוך התפישה הלא נכונה, ורואה שהזרם זז, הוא יגיד - אני נשאר מאחור. הוא יתרצה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אתה יודע, אבל יש גם שאלה כשאתה אומר שיתוף פעולה, גם צריך לתת לזה תוכן, מה זה שיתוף פעולה. יש, יכול להיות מודל של שיתוף פעולה שאתה אומר - אני רוצה לתכנן פה, מכיוון שיש לי בעלי עניין בשטח הזה, אני רוצה לשמוע את דעתם. זה גם יכול להיות שיתוף פעולה. אני רוצה לקבוע את דעתם, אבל, אם אני לא מקבל את דעתם, של המעוניינים בדבר, אני קובע. זה יכול להיות גם שיתוף פעולה.

ד"ר אבו רביע: לא, אני לא התכוונתי,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, כיוון שאתה אומר שיתוף פעולה במובן זה, זה לא יותר, זה יותר מאשר שיתוף פעולה. אתה מדבר על הסכמה, זה לא עניין של שיתוף פעולה, שאנחנו מדברים, אבל בסופו של דבר קובע מי שהחוק נותן לו את הסמכות. אתה אומר - לא, שיתוף הפעולה זה יותר מזה, שיתוף הפעולה זה הסכמה.

ד"ר אבו רביע: אני אגיד לאדוני. אם אני בא מול דודו כהן ואני אומר לו את זה ואני לא יהרג ובל יעבור ובא, הוא משכנע אותי. הוא אומר - פה עובר קו מתח, מתח,

יוסי ישי: יש עניין של התייעצות, ועניין של הסכמה.

ד"ר אבו רביע: לא, הבנתי את השאלה מצוין. יש פה קו חשמל מתח גבוה שעובר מפה. זה מזיק לבריאות שלך ושל הילדים שלך. אנחנו חייבים. ברגע שהוא אומר לי את זה, אין לי מנוס, אני לא יכול, אפילו אם יש לי בית, אני חייב להרוס אותו.

יו"ר, אליעזר גולדברג: טוב, בוא ניקח,

יוסי ישי: זה דוגמה קלה. בוא נדבר,

ד"ר אבו רביע: אתה רוצה דוגמה קשה? יש לי.

יוסי ישי: לא, אי אשאל אותך. אתה מדבר על להכיר ביישוב מסוים בתור כפר חקלאי. הכוונה היא לתכנן אותו, תכנון מודרני - מגרשים, כבישים,

יורם בר סלע: נחלות, חלקות מגורים,

יוסי ישי: נכון?

ד"ר אבו רביע: כן.

יוסי ישי: ואז, אם מדובר, נניח על 100 משפחות, הרי זה ברור שהתכנון לא יכול להיות בהסכמה של 100 משפחות. אז מישהו צריך להתייעץ, אבל בסיכומו של דבר, גורם מתכנן צריך להחליט. יש הסכמה שזה יהיה 100 משפחות.

ד"ר אבו רביע: רגע, אתה,

יוסי ישי: יש הסכמה,

ד"ר אבו רביע: אני הבנתי. אתה פוחד מהצהרה שיש לך רצון,

יוסי ישי: לא, אני לא פוחד מהצהרה,

ד"ר אבו רביע: לא לא,

יוסי ישי: אני שואל, אחרי הצהרה, הצעד הבא,

ד"ר אבו רביע: ברור,

יוסי ישי: הפתרון המעשי.

ד"ר אבו רביע: ברגע שיש לי את ההצהרה, תזרוק את הכדור במגרש שלי.

אתה השלטון. אתה השלטון. תזרוק את הכדור במגרש שלי,

תגיד - אני השלטון, הגעתי למסקנה. הכפרים הקיימים, שאנחנו

חשבנו פעם שהם לטובת הבדואים, נכשלו, בסוגריים. כן? שלא

תכעס, אנחנו רוצים מודל חדש,

יוסי ישי: מסכים.

ד"ר אבו רביע: מודל חדש, שהוא כזה וכזה. תוציא לי את ההצהרה הזו,

שנייה, ברשותך, תוציא לי את ההצהרה הזו, תזרוק את הכדור

למגרש שלי,

יוסי ישי: עשיתי.

ד"ר אבו רביע: ותחכה לתגובה של שבועיים. תעשה את זה שאני אקרא את זה, שאנחנו נראה את זה.

יוסי ישי: ואחרי זה?

יורם בר סלע: אחרי זה, מינהל התכנון יתחיל לתכנן את היישוב?

יוסי ישי: לא לא, רגע, רגע, עוד לפני.

יו"ר, אליעזר גולדברג: רבותי, הדברים מוקלטים ואני מבקש, תשתדלו שגם ההקלטה תצא,

ד"ר אבו רביע: אני קיבלתי את זה, יש לי הבטחה כבר.

[מדברים יחד]

יו"ר, אליעזר גולדברג: רק רגע. אני מבקש. אנחנו רוצים פרוטוקול מסודר.

ד"ר אבו רביע: אני מבין.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אז אני מבקש. אם אחד ייכנס לדברי השני, אנחנו

נקבל פרוטוקול מבולבל ולא זאת הכוונה. אז שאלה ותשובה,

שאלה ותשובה, ואני לא שכחתי שמר פייסל רצה לשאול שאלה,

ועוד מעט הוא יישאל, וגם גמבשו רצה לשאול, עוד מעט יישאל.

אז נלך לפי סדר.

[מדברים יחד]

יורם בר סלע: אני הולך אתך צעד צעד. יש הצהרה, יש הסכמה, הגענו

כבר להסכמה שהגוש הזה של 100 המשפחות או היחידים, יוכר

כיישוב חקלאי והוכר גם במקום. עכשיו צריך לתכנן מגרשים,

נחלות, כבישים, שטחי ציבור וכדומה.

ד"ר אבו רביע: נכון.

יורם בר סלע: עכשיו, מתקיים דיאלוג עם הקבוצה הזאת. אבל בסיכומי

של דבר, אי-אפשר להגיע להסכמה עם ה-100. צריך יהיה, הגוף

המחליט, ולא חשוב מי הוא, השלטוני, להחליט על צורת התכנון.

האם זה מקובל עליך?

ד"ר אבו רביע: בוודאי.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אתה רצית לשאול? מר פייסל, בבקשה.

פייסל אל הוזייל: אני חושב שהשופט ששאל אותך כאן, לגבי הנושא של העתקת מצב והכוונה שלך זה העתקת מצב של, לרגע הראשון, אבל זה לא מהרגע, כמו שאומרים.

ד"ר אבו רביע: לא הבנתי, לא הבנתי.

פייסל אל הוזייל: שאלו אותך כאן ואתה אמרת צריך לצלם את המצב הקיים, ד"ר אבו רביע: להקפיד את המצב הקיים, שביתת נשק.

פייסל אל הוזייל: שביתת נשק, לצלם אותו, להשאיר, והכל, אבל, ואמרת אחרי זה שצריך לבוא דיאלוג. ובדיאלוג, יכול להיות שהמצב הזה משתנה.

ד"ר אבו רביע: כן. הדיאלוג שאני מדבר עליו אחרי ההקפאה הזו, שאנחנו יודעים למה אנחנו מקפידים את זה. אנחנו מקפידים את זה בכדי להתחיל תוכנית אחרת. והתוכנית האחרת היא קיימת, אנחנו נעבוד בתקופת ההקפאה הזו על התוכנית הזו, בכדי להוציא אותה לפועל. לא מקפידים את זה כי אני רוצה להתחיל מחר או לחתן את הבן מחר, אני לא יכול לחכות שנה-שנתיים, בכדי לבנות צריף בלתי חוקי ויהרסו לי את זה, בשום אופן ופנים.

ברגע שיש לי את ההצעה הזו, וברגע שאנחנו הקפאנו את זה, בהסכמה של הבדואים ושל כל השלטון, גם בתי-המשפט, גם כולם, ואז אנחנו באים ואנחנו מתחילים את הדיאלוג הזה, לכיוון הוצאת מה שאנחנו דיברנו, מה שאנחנו הצענו, לפועל. ואם אנחנו נתחיל בזה, ואנחנו התחלנו משהו חיובי מאוד, שמה שאנחנו ביקשנו מאז עד עצם היום הזה, כל המדיניות הזאת תשתנה. קודם כל, לא תראה בעיתון בשום אופן ופנים, לא ברדיו שהבדואים משתלטים על אדמות המדינה. זה אחד.

שניים, לא תראה משהו שבאמת מסנוור לך את העיניים שהורסים בית.
לא תראה עוד מישהו שמתמרמר. אנשים יסתכלו לעתיד פתוח
יותר. זה אחד.

שניים. לא מן הנמנע שאנחנו יכולים ללכת לכפרים חקלאיים ערביים
במשולש ובגליל ולראות איך תכננו, איך תכננו, איך את הרחוב,
איך את הנחלה, את המים, את המזרע, בדיוק מה מתאים. נלך
למשרד החקלאות, השר כץ בזמנו שר החקלאות דיבר על
חממות. אתם ניצלתם את זה ברהט, לא כולם, כי חשבו
שהחממות זה. החממות זה יכול להיות טוב, אבל עד שבדואי יגיע
לחממה או לתותים, ייקח הרבה מאוד זמן, הרבה מאוד תחומים
אחרים שהבדואי יכול להתחיל בהם היום. אבל נעשה את
הסיורים האלה בצפון ונלמד, שיהיה לנו שיתוף פעולה שאני
מדבר עליו עם משרד החקלאות, למה מתאימה האדמה, לאיזה
סוג, האם זה מתאים לסוג הזה או לסוג אחר.

יש לנו בשדה בוקר מכונים חקלאיים, משהו, דרגה ראשונה בעולם, אני
חושב, שהם יכולים לתת לנו רעיונות מה לנטוע, מה לזרוע, מה
יש שהוא יכול להיות, להביא לנו רווח ומה הדברים שלא יכולים
להביא רווח. הדברים שאנחנו רגילים אליהם, רק אם אתה
תעשה במאה עזים תעשה לך מחלבה ותמכור גבינת עזים, שזה
המעדן הטוב ביותר היום בארץ, זה לא רע. אז אני קח מישהו
שיש לו את העזים, אני לא יכול לעשות את זה, אני עושה את זה
בספרים. ההוא יכול לעשות את זה, או חלב גמלים או לא יודע,
זיתים או כל מיני דברים. אנשים שרגילים לעשות את המלאכה
הזו, אותם צריך לטפח, בכפרים שאני מדבר עליהם וזה לא
בעיה. זה בכלל לא בעיה.

אז, כשאתה נמצא ברהט ואין לך את העזים ואתם היום מחזיקים עזים
בניגוד לחוק ברהט ובטח בלקייה, וגם עלי חיים, אז אני אגדל את

העזים בחוץ ואני אמכור לכם את הגבינה בתוך הכפר. בסדר?
עשינו עסק?

שרון גמבשו: ד"ר רביע, אנחנו, אני מניח שכולנו סביב השולחן מחפשים פתרון מלא לדבר הזה, בוא נניח שיש פה חלון הזדמנויות שבאמת רוצים סוף-סוף להגיע לפתרון העניין והצעת הצעה, שאני רוצה רגע ללכת עם הראציו של אותה הצעה, אבל אני גם אומר, בוא נסתכל על הצד השני של הרשויות. המדינה, לאורך שנים, לא קיבלה את העמדה שצריך להכיר בכפרים בלתי מוכרים או בפזורה, לצורך העניין, ואתה אומר - אחד, בוא נקפא מצב, ובשלב השני, על הבסיס של אותם יישובים לא מוכרים, בואו נכיר במקבצים הגדולים, ותן לנו את היכולת לנהל משא ומתן עם מי שנמצא באותה התיישבות בודדים במרחק של קילומטר או שניים, ננסה להביא אותה.

עכשיו אני שואל, אם אני עכשיו הנושא והנותן מולך מטעם המדינה, אני רוצה לדעת שיש לי ודאות בתוך התהליך, הרי אתה רוצה שאני אעשה ויתור דרמטי, ששנים לא הייתי מוכן לעשות, שאני אכיר באותם כפרים.

אני בא ושואל אותך, איך אתה מתמודד עם בקשה שלי, עם בקשה שלי, שתהיה התניה בתהליך.

ד"ר אבו רביע: איך? איך? הבקשה שלך-?

שרון גמבשו: שתהיה התניה בתהליך.

ד"ר אבו רביע: כן.

שרון גמבשו: מה ההתניה? אני אבוא ואומר - OK, נניח שהסכמנו ש-X משפחות, 40 או 50 או 100, זה יישוב בלתי מוכר שהוא מקבץ מספיק גדול בשביל שנכיר בו, לצורך העניין, נעשה סביבו איזה שהוא קו כחול, אבל אני מתנה את זה ב-1. שאתה תביא חתימות של כל ראשי המשפחות בתוך אותו יישוב, וגם אתה תדאג, תוך

פרק זמן נתון, חודש, חודשיים, שלושה, כמה שצריך, לנהל משא ומתן עם מי שיושב בפזורה או בפריפריה של אותו יישוב, נניח על הגבעות מסביב, ואתה תדאג לכנס אותם פנימה ואני אומר - אני לא אהיה מוכן להקים פה יישוב, לעשות את אותו צעד דרמטי או ויתור מבחינתי, אלא אם כן אתה לא תביא פעם אחת את החתימות של מי שגר בתוך היישוב ופעם שנייה, לכנס אליך את מי שגר על הגבעות מסביב.

אז זה דבר אחד איך אתה מתמודד עם זה, כי אני מניח שאם אני הייתי נושא ונותן, אז הייתי שואל גם שאלות קשות כאלו, כי הוויתור לא יכול להיות חד צדדי, הוא צריך, צריך פה סוג של טאבו, זה חלק משיתוף פעולה במשא ומתן. זה דבר אחד.

דבר שני, בתוך כל התהליך שתיארת, לא התייחסת לשאלת הקרקעות. דיברת רק על החלק ההתיישבותי. אמרת - אנחנו יושבים פה, תעשה הקפאת מצב, תסמן אבל זה לא פתר את הבעיה כי יכול להיות שמי שיושב בנקודה מסוימת, תובע בנקודה אחרת. איך זה פותר את הסכסוך?

ד"ר אבו רביע: טוב, שתי שאלות, אני אענה לך על שתי השאלות. קודם כל, במשא ומתן, קודם כל לא שמים את הדברים המכשילים. אם אני הולך לפי השיטה שלך.

שרון גמבשו: אני מקשה.

ד"ר אבו רביע: בסדר גמור, לא לא,

שרון גמבשו: לשיטתו של יושב-ראש הוועדה. אני מקשה כי אני רוצה שנתמודד עם הדברים שיכול להיות שנצטרך להתמודד אתם בעתיד.

ד"ר אבו רביע: אי-אפשר לזרוק המיעוט, זה המדיניות שאני מאמין בה, אתה בתור מיעוט, אתה לא יכול לזרוק את הכל על הרוב. גם בתור

מיעוט, אתה צריך לדאוג לעצמך ותבוא לרוב, לשלטון, ולהגיד - אדוני, אני מיעוט, מגיע לי א', ב', ג'.
 כשאתה הגיוני והדרישות שלך הגיוניות, אין שום מנוס לשלטון, לברוח מזה.

במשא ומתן, אני לא יכול היום לבוא ולקחת את הדברים שאתה נתת לי שהם באמת מכשילות, כן? ואז מתחילה התסיסה שלי בשטח. אז אני מואשם בבגידה, אז אולי יש לי משהו, אולי הובטח לי משהו, כשאני מתחיל לאסוף חתימות של אנשים.

ההפך, אני החלש בשטח. אתה השלטון החזק. ברגע שהחזק בא, הוא מכריז שאני בתור שלטון מכריז שאני הולך לשנות מדיניות ולעשות דבר כזה וכזה, אתה נתת לי כוח אדיר. אני יכול ללכת ברוח של השלטון ולשכנע את האנשים ולהגיד - OK, בסדר, יש לנו היום, השגנו משהו. 60 שנה לא השגנו כלום מהמדינה הזו, אחרי 60 שנה אנחנו השגנו ואנחנו חייבים את ההישג הזה לפתח את זה הלאה. זאת אומרת, יש עלי אחריות, אז, רצינית מאוד מאוד, להיות שותף בפיתרון הסכסוך ואת הבעיה ולהקמת גם עתיד יותר. זאת אומרת, הטלת עלי אחריות.

שרון גמבשו: רגע, אני רוצה לפתוח חלון.

אני הולך שוב, לגישתך, נניח שיצאנו בהצהרה, בסדר? לגבי יישוב מסוים.

ד"ר אבו רביע: לא לא. לא לא, המדיניות, לא לא, מדיניות.

שרון גמבשו: לא משנה. יצאנו בהצהרה, אבל אמרתי, חלק, עכשיו אני משכלל את ההצהרה, בסדר? אתה אמרת - תצהירו שעושים הקפאה ושנחנו מסמנים לצורך העניין, זה שלב ב', מסמנים את המקבצים הגדולים.

אז אני אומר, אני עכשיו רוצה להוסיף לזה עוד שלב. אמרנו את מה שביקשת שנאמר, אבל אמרנו גם שאנחנו נכיר באותם מקבצים

גדולים, אך ורק אם תהיה הסכמה קולקטיבית של תושבי המקום, וגם אם תצליחו לכנס, נניח, את מי שנמצא ברדיוס של שני קילומטר ממרכז היישוב. בסדר? אז זאת ההצהרה. כדי שלא יקרה מצב שמישהו יפרש את ההצהרה אחרת. שאנחנו נקים בכל מקרה את היישוב, גם אם אלה שנמצאים מסביב או חלק מהקיימים, לא יגיעו להסכמה. בסדר?

אז אני שואל - איך תתמודדו עם מצב כזה, שההצהרה תהיה קצת יותר מורכבת. שתהיה גם סוג של התניה בה. אנחנו לא הולכים לדרך חד-צדדית, אלא,

ד"ר אבו רביע: כן, ברור, ברור. בוא אני אגיד לך, יו"ר, אליעזר גולדברג: כאילו לפתור את כל הבעיה.

ד"ר אבו רביע: ברגע, ברגע, באמת, כי יש היום מערכת של אי-אמון בין האוכלוסייה לבין השלטון המרכזי. יש מערכת אי-אמון של הריסות, של זה, של האשמות הדדיות וכו'.

כשאני מדבר על הצהרה, זאת אומרת אני פתחתי שלב חדש של משא ומתן. זאת אומרת, אני קודם כל הולך לבנות מערכת אמון חדשה שאני מאמין לך שאתה הולך באמת לממש מה שאתה אומר, ואתה חייב להאמין לי שאני חייב ללכת לעשות את הדברים האלה, כי יש לנו אינטרס משותף והאינטרס המשותף שלי, של האוכלוסייה ושל המדינה, כן, לא אתה ולא אני רוצים לראות בית הרוס. זאת אומרת, באותו רגע, יש עלי אחריות מוסרית, אחריות חוקית, וגם קרבה כי מי שישב על-ידי זה בן-דוד שלי, בן-דודה שלי וכו' וכו'. אני מתמודד עם הבעיות הפנימיות. יש בעיות פנימיות שאנחנו נתמודד איתן, יהיה לי יותר קל להתמודד עם הבעיות הפנימיות מאשר אני אתמודד עם הבעיות הגדולות אתך, כממסד, כן?

אז כשאני מביא את המתנה הזו שאני מגדיר את זה מתנה היום, לא רוצה להגיד זכות, אבל אני אומר לבני עמי - אנחנו הבאנו היום מתנה, הכרה, שיישובים חקלאיים יקומו ונחזור להיות גאים ביישובים שלנו ונעשה חקלאות ונבנה את המשפחה מחדש ואת הכל מחדש, ניאבק בסמים, בפשיעה, בגניבות, זה שלנו. זה לא כפר שכל גנב יכול להיכנס לכל כפר. זה יישוב שלי. גנב, סמים לא ייכנסו לשם.

יש לי כוח אדיר בכדי שאני אתמודד עם העניין הזה, עם אנשים שבפריפריה, שהם קרובים לעניין הזה, שהם לא רוצים להיכנס. זה אחד. אני מקווה שריציתי אותך בתשובה.

שאלת עוד שאלה אחת.

שרון גמבשו: לא, לא ממש.

יו"ר, אליעזר גולדברג: טוב, זאת התשובה.

שרון גמבשו: לא, לא היית צריך לרצות אותי, לא היית צריך לרצות אותי, רציתי לשמוע את דעתך, אבל עדיין לא קיבלתי תשובה. בסדר.

ד"ר אבו רביע: אם בקשר לאדמות, אתה שאלת גם שאלה מה בקשר,

שרון גמבשו: נכון.

ד"ר אבו רביע: פתרתי לך את הבעיה הזו.

ברגע שאני יושב אתך ואנחנו מתכננים את הכפרים האלה, אני לא יודע אם אתה לא תגיע למסקנה הזו, ותגיד - יש לכם 600,000, 500,000 או 100,000 דונם, זה לא יספיק לכל היישובים האלה. למה אני צריך היום לגזור, אני יכול להגיד לך, האדמות האלה, זה שלנו, צריכים להכיר באדמות האלה, ללא יוצא מן הכלל. מי שרשם קרקע בלשכת ההסדר, זה שלו. ותכיר לנו באדמה.

לא קושרים את העגלה לפני הסוס אלא אחרי הסוס. בוא נתכנן את העיקר, את הכפרים האלה. אולי לכל כפר אני אצטרך 10,000 דונם? תראה את היישוב, את הנקודות בנגב, איך קוראים לדבר

הזה? חוות בודדים. כמה המינהל נותן? 8,000 דונם? 10,000 דונם
 לזוג צעיר, בא מתל-אביב לעשות גבינת עיזים? והם נהדרים
 וחיים, אז לזוג אחד זה 8,000 דונם, אני מוכן,

דובר: לא נותנים 8,000.

דובר: אבל לא משנה.

ד"ר אבו רביע: לא משנה, אבל אלפים נתנו. אבל בוא נתחיל, לדעתי, לדעתי,
 אנחנו נתחיל עם הדברים שיש עליהם הסכמה ויש רצון טוב
 ונתמודד עם שאר הבעיות.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אנחנו צריכים לסיים את סדרת השאלות. יש למר דודו
 כהן שאלה וגם למר אחמד שאלה.

דודו כהן: אני רוצה לשאול וגם לשמוע באמת את דעתך בעוד שני נושאים
 שמלווים אותי כבר תקופה ארוכה במסגרת הניסיונות שלנו
 שהקמנו את המועצה האזורית אבו בסמה, אנחנו מנסים ליצור
 שם דגם של שיתוף פעולה עם התושבים, עם הוועדים, ולמרות
 זאת, אנחנו לא כל-כך מצליחים, למרות שבגדול אני יכול להגיד
 לך, אנחנו הולכים בכיוון שאתה מתווה פה.

כך, לדוגמה, ואני לא רוצה לדבר על אום בתין שדיברו, יישוב כמו
 מולדה. זה בדיוק צילום מצב כמו שאמרת. לקחנו את כל
 הקבוצות, החמולות, פלגים, תקרא לזה איך שאתה רוצה, אמרנו
 להם - אתם במקומכם, עשינו קו כחול מסביב, והראייה, אנחנו
 לא מצליחים להתקדם עם התוכנית. לא רק שלא מצליחים, אתה
 בטח זוכר את האסון של הילד שראשו נמחץ שם, אנחנו באנו עם
 הצעות של פתרונות, איך לבנות את הכביש ואיך לבצע אותו
 ואנחנו לא מצליחים. אז זה סוגיה מעניינת, כי פה אמרנו לאנשים
 כמו שאתה אומר - חבר'ה, צילום מצב, אתם במקום, מה יותר
 טוב מזה?

אגב, זה תוכנית שבכל המקומות תקפו אותנו, אבל אמרתי - אני רוצה לבדוק את המודל הזה. אולי הוא ראוי, אולי הוא נכון, אולי יש איזה שהוא כיוון של פיתרון. והעובדה שהמודל הזה, כמה שהוא בזבזני, לכאורה לא הולך לקראת המדיניות, לא כל-כך מצליח.

ד"ר אבו רביע: אני רוצה להגיד לך.

דודו כהן: והנושא השני, זה סוגיית ה, יושב ביחד בעל הסמכות, תראה, באבו בסמה הקמנו ועדים מקומיים מה שבדרך-כלל לא מקובל במועצה ממונה. גם מינינו נציגים של התושבים במועצה. וחלק גדול מהבעיות, בהנחיה שלי ושל עמרם, אנחנו מנסים לפתור דרך הוועד המקומי. רוצה לומר, הוועד המקומי של אום בתין, הוועד המקומי של ביר הדאד, שישב עם התושבים שבנו את הבית שלהם בדיוק על תוואי הכביש, אחרי שניסינו את כל האפשרויות וינסה להגיע אתם להבנות, להסכמות, לפשרות. בסופו של יום, אני יכול להגיד לך, רוב הוועדים לא מצליחים והם באים אלינו לסוגיית החריגים שאנשים מדברים ואומרים לנו - אתם המדינה, אנחנו לא הצלחנו, תכפו את התכנון, תפעילו את הסמכות שלכם. כי בצדק, הם אומרים, לאיכול להיות שמיעוט יקבע לרוב. אני מקבל את הגישה הזאת.

אבל בסופו של יום, כשאתה בא ואומר - תנו לנו לשוחח עם המיעוט ונשכנע אותו להצטרף לרוב, לא כל-כך הצלחנו.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני רוצה, גם אני רציתי, סוגיית הייצוג היא סוגיית קריטית, היא סוגיית קריטית.

ד"ר אבו רביע: ברהט, כשהקימו את רהט, הבדואים רבו. כל שבט רצו להעתיק אותה בשכונה. שכונה 18 ל-X, שכונה 17 לזה, למה? גם מישהו, מזרחן אנגלי פעם אמר - הבדואי לוקח את המדבר לאן שהוא הולך. אז העתיקו את השבט כפי שהוא, לשכונה ברהט וקראו לזה שכונה. אז אמרו בסדר. חילקו את השכונות

ברהט לאיזה משפחת זה ומשפחת זה, בדיוק לפי חלוקת השבטים, אף אחד לא גר אצל השני.

עכשיו, כמובן שמתחתנים, מולידים, מתרבים. היום כולם ביחד, כבר אין גבולות בין השכונות, ואפילו רוצים עוד שכונה שתהיה משותפת לילדים שלהם וזה לא משנה. כשאני מדבר על היישובים החקלאיים, אין אנשים זרים. אני מדבר נניח אבו רביע, דוגמה. יישוב חקלאי של אבו רביע, זה אבו רביע. לא אל הוזייל. אל הוזייל לא יגור אצלי, הוא יגור באדמה שלו. יהיה לו יישוב משלו. זה ההבדל הגדול.

ואולי טעות שאבו באסמה, למרות שבאמת השקיעו הרבה ועשו את הקו הכחול הזה, לו היו באים ואומרים - OK, בסדר, נכיר לכם באדמות שלכם, נעשה את החקלאות הזו על-יד, וכל המוקד לא יהיה כלפי מרכז היישוב, המוקד יהיה מהגבולות של היישוב החוצה, לכיוון החקלאי.

עכשיו, מה שקורה שם, שכל אלה שבתוך הקו הזה, כל אחד משבט אחר וממשפחה אחרת, הרבה אנשים שלא שייכים אחד לשני, אם אני היום בא ואני אומר לך - על השכונה של אבו רביע, אני חותם עכשיו, אז אני חותם עכשיו. זהו, זה השכונה של אבו רביע, זהו זה, אף אחד לא יתנגד. אני אבוא לחתום על השכונה של אברהים אבו סבייה, שגר במרחק שני קילומטר ממני, אני לא יכול לעשות את זה. הוא יכול לעשות את זה לחבורה שלו.

זה בדיוק העניין. נכון, ואני מצדיק מה שאתה אמרת, כי אני ישבנו עם עמרם קלג'י ודיברנו והבאנו את הדוגמה הזו בצפון, שככה פתרו את זה בצפון שעשו את הקו הכחול סביב כמה שיותר קבוצות ואמרו - זה יהיה היישוב שלכם, תתפתחו בתוך היישוב, בתוך האדמה שלכם, בתוך הבתים שלכם, ואנחנו נמשיך לתכנן.

אני בטוח שהרבה מאוד משרדים אז צעקו על עמרם בקשר לעניין הזה.
אנחנו רוצים לצמצם את הבדואים ואתה רוצה להרחיב את
הבדואים.

אין מנוס, עוד הפעם, אלא לשיתוף פעולה בין האנשים האלה, זה
הגורל שלהם.

יו"ר, אליעזר גולדברג: תודה רבה. מה רצית לשאול?

אחמד אלאסד: רציתי לשאול אותך שאלה, בהנחה, מחר יגידו לך - בסדר,
לנציג, אתה נציג המשפחה, אתה קובע תכנון, אנחנו חותמת
גומי, אין לנו התנגדות. רק למען הבדואים. ונניח שאותה משפחה
קבעו את הקו הכחול ל- 6,000 דונם, שיש פה 3,000 יחידות, 4,000
יחידות דיור, קובעים בתוך המתחם הזה.

עכשיו, מה לעשות, גם את הקו הכחול הזה נופל בשטח משפחת אבו
ג'ויה, סתם דוגמה. נתתי דוגמה.

עכשיו, מי יכול להבטיח מחר, שכל, שאותה משפחה שמה לעשות, הקו
הכחול נפל על האדמה שלה, לאפשר למשפחה אחרת
להתאכלס. נכון, המשפחה תתבע את הבעלות, היא תסכים,
להגיד לך מבורך, היא תכננה, היא עשתה את הכל. אבל מי יכול

להבטיח מחר למשפחה אחרת להיכנס לתוך המתחם הזה?

לתת לך גם דוגמה, שאתה אמרת אחי על הגבעה, אני לא יכול לחייב
אותו, אלא ... מולו, עכשיו, השאלה אם אחיך מסכים ואתה
תתנגד אליו בתוך השכונה, שאתה הסכמת ותכננת ויש לך
מגרשים, ואתה החלטת שהמגרשים האלה שמורים לנכדים
שלך,

ד"ר אבו רביע: אני אגיד להם שיהרסו את הבית שלו.

אחמד אלאסד: שנייה, שמורים לנכדים שלך ואתה מונע ממנו לעלות, לרדת
אליך. אז הבעיה אצלך, לא אצלו, הוא. וזה מה שקורה היום
ביישובים שלנו.

ד"ר אבו רביע: בוא אני אגיד לך משהו. אי-אפשר, כי מי שנהנה מהמצב הזה, זה השלטון המרכזי, ומי שמשלם מחיר יקר זה השלטון המרכזי והחברה. אני לא רוצה את זה, ואני רוצה להגיד לך דבר אחד, על מה שאתה אמרת לאבו ג'ואד וזה.

אם תסתכל על הספר של עמנואל מרכס, כשרצה ליהנות אבו ג'ואד מהמראה באזור תל ערד והצפון, הלכו והתחתנו במשפחה אחרת ואז מכוח זה שהתחתנו ויצרו נישואין ושיתוף פעולה, נהנו מהמרעה. לכל בעיה יש את הפתרון שלה, אבל אם יש לנו את הדבר החיובי שאנחנו חושבים עליו, נתחיל בחיובי ויש לנו, הוא קיים. מחר, אם תוחלט ההחלטה הזו שאני מדבר עליה, מחר יהיה לנו דיונים על לפחות, לפחות, לפחות 40, 50 יישובים חקלאיים, זה אני מדבר על מחר בבוקר, שאנחנו יכולים להתחיל כבר לתכנן את זה ולעשות את זה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: טוב.

ד"ר אבו רביע: אני רק, לפני,

יו"ר, אליעזר גולדברג: יש לך עשר דקות, אנחנו חייבים לסיים.

יורם בר סלע: בבקשה, שאלה קצרה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: טוב, שאלה קצרה, אבל התשובה יכולה להיות ארוכה.

יש עשר דקות, הוא לא יוכל יותר אפילו דקה.

יורם בר סלע: התשובה היא קצרה.

מה גודל מינימאלי, לפי דעתו, של מקבץ, שמצדיק הכרה ביישוב

חקלאי. מספר.

ד"ר אבו רביע: אז אני אגיד לך בדיוק.

אם ניקח את הכל ואדמות והבעיות והשכנים ואת הכל,

יורם בר סלע: מספר משפחות.

ד"ר אבו רביע: זה דבר טכני. ואנחנו נגיע לדברים הטכניים. העיקר - המהות.

הדברים הטכניים, נדון עליהם, מאוד יכול להיות שאני, אני

אדפוק את התוכנית שלך, אני אתחנן בין יום ולילה עם ארבע נשים ואח שלי עם ארבע ואח זה, ואז אנחנו יש לנו פתאום מארבעה צריפים, יש לנו 52 צריפים. זה אחד.

יו"ר, אליעזר גולדברג: חשבתי שאתה, שאתה תשיב איך, ממתי זה נקרא יער, האם 100 עצים זה יער, או 150 זה יער? זאת השאלה ואני מבין שקשה להשיב.

ד"ר אבו רביע: אני רוצה גם לתת לכם, להעניק לכם את המאמר הזה, בעיתון מטען לחשיבה לפעולה, למנוח מקסים גיל עם, אני מתאר לעצמי שהכרתם או שמעתם את השם הזה, כתבתי שם אדמת מולדת, אימפריה רודפת אימפריה, קרקעות, תרבות וזאת אצל הבדואים בנגב.

פה אני מציין תמצית למה שאני אמרתי, ואני רוצה לתת לכם את, גם את החוברת. גם את החוברת וגם את המאמר.

עכשיו, יש לי, אני מבין שלקחו לי שלוש-ארבע דקות מהזמן שלי, יו"ר, אליעזר גולדברג: שבע דקות.

ד"ר אבו רביע: אני מסכם ואני אומר, אני הגעתי לכאן מתוך דאגה, דאגה עמוקה מאוד מאוד, לגורל החברה הבדואית, גם למדינה וגם לכל מה שקורה בנגב ואני חלק מהנגב ואני חושב שאנחנו יכולים לתרום רבות, כפי שתרמנו בעבר, יכולים לתרום בעתיד. דומני, שכל המשפטים, כל הפקעות הקרקעות, לא תורמות מאומה, לא למדינה, לא לביטחונה, לא לבדואים.

כמות האדמה שהבדואים יושבים עליה היום היא מעטה מאוד מאוד, אם ניקח בחשבון גם את הריבוי הטבעי, גם את כל מה שמסביב, היא מעטה מאוד מאוד.

אם אנחנו נאמץ לעצמנו את הצדק ואני חושב שהוועדה הזו, נדבר עליה הרבה מאוד, יכתבו עליה, יקראו הרבה מאוד. התפקיד של הוועדה הזו הוא תפקיד חשוב מאוד מאוד וההחלטות וההמלצות

של הוועדה, הן גורליות, יכולות להיות גם יש להן השפעה ואני לא רוצה לסנגר חלילה משהו, אלא תהיה להן השפעה על גורל ועתיד היחס בין המיעוט הבדואי בנגב לבין המדינה בעתיד. ללא שום ספק, זה יהיה.

ואני בטוח, גם אם הממשלה תאמץ את המלצות הוועדה ותביא את זה כחוק לכנסת, תמיד הסימן יישאר על הוועדה כי הוועדה טעתה, הוועדה עשו. הם המליצו, הם עשו, הם זה, הממשלה תתנער מזה, מהאחריות והחוק יגידו - הביאו לנו את זה ואנחנו הצבענו על זה אפילו במיעוט הכי מיעוט שזה יכול להיות 20 בעד ההצעה ו-15 נגד והשאר כולם בטיול שנתי עם המשפחה.

לכן, אני חושב, אם אנחנו ניקח בחשבון את טובת הכל, חייבים לשקול את העניין הזה של ההכרה בבעלות של הבדואים על הקרקע, לשנות את הסגנון של התיישבות הבדואים,

יו"ר, אליעזר גולדברג: עם החריגים, שדיברנו עליהם.

ד"ר אבו רביע: כן כן כן, אבל, אבל, ולהכיר ביישובים החקלאיים ולעשות את זה ואני בטוח אם אנחנו נצליח לעשות את זה, שנה הבאה, הנגב יקבל צורה אחרת. תודה רבה לכם.

יו"ר, אליעזר גולדברג: תודה רבה לך ד"ר חליל אבו רביע, אנחנו באמת מודים לך. גם שהקדשת זמן וגם שהארת את עינינו, הערת והארת את עינינו.

ד"ר אבו רביע: תודה רבה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אנחנו כמובן, אני חושב עוד בתחילת הדרך, זאת הישיבה השלישית. עוד נשמע רבות. צריך לשקול את כל הדברים ששמענו והדברים שקראנו. התפקיד הוא לא קל, תפקיד קשה, קשה מאוד.

אבל אני מסכים אתך לפחות אני יכול לומר כבר בשלב זה, צריכה להיות הבנה מכל הצדדים, שאי-אפשר להשאיר את המצב כפי שהוא היום, ויש צורך בפיתרון רדיקאלי. תודה רבה.

ד"ר אבו רביע: תודה רבה, מודה לכם.

יו"ר, אליעזר גולדברג: חמש דקות נעשה הפסקה.

[ההקלטה מחודשת לאחר הפסקה]

יו"ר, אליעזר גולדברג: פרופ' אסמעיל אבו סעד, אנחנו מודים לך על נכונותך לבוא לפני הוועדה ולשתף אותנו בידע שלך, בהשקפות שלך לגבי הנושא שלשמו הוקמה הוועדה וגם כחוקר, לתת לנו גם רקע, קצת רקע היסטורי, לא ברמה של סמסטר שלם, אבל להכניס אותנו לבעיות שאתה בוודאי ער, מודע ויש לך גם השקפת עולם לגבי הנושאים האלה. בבקשה.

פרופ' אבו סעד: תודה רבה.

האמת היא שהתלבטתי איך אני אקרא, איך אני אתן כותרת להרצאה או הסקירה שאני הולך להעביר בפניכם היום, והגעתי לשם הבדואים בנגב, בין הפטיש לסדן, שלדעתי, הכותרת מאפיינת את הסיטואציה או המצב של האוכלוסייה הבדואית בדרום.

מצב האוכלוסייה הוא קשה. קשה, מפני שכמעט 60 שנה המדינה לא התייחסה בצורה מעמיקה. היתה התייחסות, אי-אפשר להגיד שלא, אבל לא התייחסה בצורה מעמיקה ובצורה משתפת של האוכלוסייה הבדואית. תמיד ההסתכלות היתה על האוכלוסייה הבדואית, כאוכלוסייה רומנטית, אקזוטית, הכנסת אורחים, קפה, המדבר, אז מי שרצה להגיע למדבר וליהנות, זאת היתה הגישה הנפוצה ולצערי, היא עדיין קיימת.

קיימת במובנים שהבדואים לא שותפים בתהליכים של קביעת העתיד שלהם או אפילו מבחינת ההתיישבות שהתחילה בסוף שנות ה-60, הם לא נלקחו בחשבון. מה זאת אומרת לא נלקחו? אין

חשמל, אין מים, צריך לתת שירותים, אז אנחנו, המדינה, נספק להם. מה נספק להם? בואו נבנה. התחילו בפרויקט של תל-שבע, שלדעתי זה היה כישלון גדול, ולא נלמד הלקח מניסיון תל-שבע, נלמדו קצת, אני אתייחס לזה, שהמדינה באה ובנתה 53 בתים, 60 בתים, אני מצאתי את זה בספרות המקצועית מופיע פעם 53 בתים ופעם 60 בתים, בלי לשאול את הבדואים. אז בנו בתים קטנים, צפופים, צמודים אחד לשני, ולא נלקח שום אספקט מאורח החיים של החברה הבדואית.

נכון שבבתים האלו היה חשמל, מים, בנו בית-ספר, מרפאה, אבל הצד האנושי או הצד התרבותי או האינטראקציה החברתית, תרבותית, לא נלקחה בחשבון, מפני שהם לא היו שותפים בתהליך וזה חבל.

אז נגמר הפרויקט, ציפו שהאנשים יבואו וייקנו את הבתים ואנשים חיו ללא מים זורמים, ללא חשמל, ללא בתי-ספר, במידה והיו בתי-ספר, היו בנויים בבנייה ארעית, אז המחשבה היתה מצד הממסד, שהאנשים באמת יקפצו על המציאה - יש חשמל, יש מים, אבל זה לא קרה.

לא קרה, מפני שאני אומר, גם לבדואים יש פרטיות, זה לא רק לתרבות המערבית שיש פרטיות, אבל הפרטיות שלהם היא שונה מהפרטיות של התרבות או החברה המערבית. הבדואים אף פעם לא גרו צמודים אחד לשני. היה מרווח, אם אנחנו נסתכל היום ביישובים בולטים ומוכרים, למרות כל המצב והקושי בבנייה, אנחנו רואים שיש איזה שהוא מרחק בין אוהל או בין צריף לצריף, מפני שכל אחד רוצה לשמור על הפרטיות הפנימית שלו. הגבר רב עם אשתו, הוא לא רוצה שהשכנים יהיו שותפים, זאת אומרת, אלו דברים מאוד, והמרווח. והמרחב שהיה קיים, זה חלק מהתרבות היום-יומית שוויתרו, אנשים אמרו - אנחנו לא מוכנים

לעבור ליישובים או ליישוב תל-שבע, למרות הדברים

החשובים ביותר, אבל אנחנו לא מוכנים לוותר על האופי שלנו.

אז המדינה היתה ממש בבעיה, הרי בנו 50, יותר מ-50 יחידות דיור ואף

אחד לא נכנס והמדינה גם כן מצד שני רצתה לספק שירותים

והיה בעיות באספקת השירותים בצורת ה, עכשיו, באו ואמרו -

בואו נחליט, בואו לנסות ללמוד מהלקח של הפרויקט של תל

שבע. בסדר, ישבו, עוד פעם, הבדואים לא שותפו בתהליך של

החשיבה המחודשת בהתיישבות.

יו"ר, אליעזר גולדברג: של הפקת הלקחים.

פרופ' אבו סעד: כן, להפקת הלקחים. אז הם באו, הפיקו את הלקחים, אמרו -

בסדר, אנחנו נשנה את המודל והתחילו ברהט, אנחנו נחלק את

היישוב לשכונות, נתכנן את המגרשים, ונמכור את המגרשים

לבדואים, אבל ברמה של משפחה ומשפחה מורחבת. זאת

אומרת, לא באופן פרטי, אתה בא ואתה רוכש את המגרש, אלא

ההסכם הוא במשפחת אל-הוזייל, נגיד, לוקחת שכונה X, אז

משפחת אל-הוזייל, הם מחלקים את המגרשים בינם לבין עצמם.

אז אין את הבעיה של תל-שבע, אתה קונה, אתה לא יודע מי השכן

שלך, זה עוד נקודה שהיא, ובנה-ביתך. כל אחד יבנה את הבית

שלו, ייקח משכנתה, כמו כל אזרח ישראלי, מחירי המגרשים היו

מסובסדים, ו-OK, אז כאן אנחנו רואים שחל איזה שהוא שינוי

בתפישה שהיתה בתל-שבע. אז כל האנשים או רוב האנשים

שלא היו להם אדמות או הועברו מהאדמות שלהם אחרי

המלחמה ב-1948 ועברו לאזור א-סייג, והם לא קיימים או לא

מתגוררים על אדמותיהם, לאנשים שהם לא היו, לא היתה להם

נגיעה או לא היו על הקרקע שלהם, אז הם ראו בזה פריצת, אני

לא רוצה להגדיר את זה כפריצת דרך, אלא כאופציה שאני יכול

לקבל את השירותים ואני יכול היום לבנות, נתנו להם 1,000 מטר

מרובע מגרש, שהאנשים שעובדים כמורים או עובדים, ואין להם קרקעות, אני מדגיש את הנקודה של קרקעות, מפני שהנקודה הזו היא מאוד חשובה ואנחנו נגיע, נחזור אליה יותר, אז אמרו - בסדר, אז אנחנו, כאן יש לנו הזדמנות יותר לבטא את התרבות ואת אורח החיים פחות או יותר, הרבה יותר מתל-שבע.

אז אפשר להגיד שהיתה הצלחה בהמת רהט אז רהט היום היא היישוב הכי גדול, כמעט 40,000 נפש, העיר השנייה בגודלה בנגב, אז במסד אמרו - וואלה, נפתרה הבעיה. אנחנו מצאנו את הנוסחה או שביל הזהב.

אז אנשים בנו עוד חמישה יישובים, בנוסף לרהט ותל-שבע, וגם כן החלו את אותו תהליך של מגרשים ושונות בתל-שבע. זאת אומרת, זה היה, התהליך התחיל להתפתח עד 1990, שהיישוב האחרון שהוקם זה היה לאקיייה, פורמאלית, אז עברו כמעט 50% מהאוכלוסייה הבדואית גרה ביישובים.

עכשיו, ה- 50% שהם נמצאים ביישובים הבלתי מוכרים, יש להם בעיות.

יו"ר, אליעזר גולדברג: מה אפיין את אלה שהסכימו?

פרופ' אבו סעד: אפיין אותם, זה הנושא של הקרקעות, זאת ה, האפיון הכי בולט שהיה, מי שלא היה לו קרקע וגר בצורה שללא שירותים, אז הוא עבר, מי שהיה לו קרקע, אז הוא לא מיהר לעבור וחיכה בצד ובצד ואני רוצה להדגיש את הנקודה וזה כאן היה, כאן היתה הבעיה והאטימות, אני קורא לזה, של הממסד.

הוקמו חמישה עד שבעה יישובים, עירוניים לחלוטין, בלי שום תשתיות כלכליות, בלי תעסוקה, זאת אומרת הפכנו את הבדואי מבן-אדם או ממשפחה מסורתית, שהוא כל אלו שעברו ליישובים או הרוב שלהם, הם איבדו את הכלכלה המסורתית שלהם. הכלכלה המסורתית שלהם היתה גידול צאן וחקלאות. אז עברו למודרניזציה או לעיור, בהנחה, חלק מהם אמרו - יכול להיות

שנמצא את עצמנו, בין כה וכה אין לי אדמות, אז אני, חלק קטן, אני חושב, מאלו שעברו, היו להם אדמות והסדרי, אני לא אתייחס לזה, אבל בכל-זאת, מה שקרה כאן, שהטעות היתה כאן ואני, בספר שנתתי לך, אנחנו באוניברסיטה עשינו סקר מקיף לכל שבעת היישובים ושאלנו אותם שאלה פשוטה - האם אתם מעדיפים להמשיך לגור ביישוב העירוני הקיים היום, שני-שליש מהאנשים היו מוכנים לחזור לאוהל, מפני שהבעיה היא העוני והמצב הכלכלי חברתי המצב החינוכי, מצב הרווחה, המצב הבריאותי. אנחנו פשוט מאוד הקמנו שבעה יישובים שהם יישובי עוני.

ואני מסתכל על הנתונים הסטטיסטיים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אתה לא מדבר על אבו באסמה.

פרופ' אבו סעד: לא לא, אני מדבר על היישובים, על העירוניים, אני עוד לא הגעתי ליישובים הבלתי מוכרים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא לא, אבו באסמה זה לא,

אחמד אלאסד: מועצה אזורית.

פרופ' אבו סעד: לא, זה מועצה אזורית והיא חדשה, שאני בינתיים,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא לא, להבהרה, אתה לא מדבר על היישובים האלה.

פרופ' אבו סעד: לא, אני לא מדבר על היישובים של אבו באסמה, אני אגיד למה שקרה באבו באסמה שלדעתי, אני אתייחס לזה, אבל אני

אגמור עם שבעת היישובים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: בסדר, בסדר.

פרופ' אבו סעד: אז אם אנחנו מסתכלים היום בשנתון הסטטיסטי שיוצא כל שנה ועושים כל שנתיים או שלוש דירוג סוציאקונומי לכל היישובים בארץ, יהודים וערבים כי אני לא, אז אנחנו מוצאים ששבעת היישובים,

יו"ר, אליעזר גולדברג: עד עשר, לא

פרופ' אבו סעד: עשר אשכולות, שכל אשכול, האשכול הכי נמוך והאשכול הכי, שבעת היישובים הבדואים נמצאים באשכול הכי נמוך. אשכול אחד, שהכי נמוך, זה הכי, אחד, שתיים, שלוש, ארבע, חמש, שש, לא, שבע ושמונה, יש בית"ר עלית נכנסה בין קורה לבין לאקיייה. זאת אומרת, יש, אז אנחנו מוצאים, וכאן הנושא, כאן הנקודה שאני רוצה להבהיר אותה שהיום אנחנו מדברים על הצלחה וקוראים, וההצלחה של היישוב הבדואי. אין הצלחה, באמת.

עכשיו, איפה הבעיה? מדוע אין הצלחה? אז אתה בא, היום אם אני רוצה לדבר לאנשים ביישובים הלא מוכרים או בדואים שאני אגיד להם, אני רוצה להגיד, לתת להם סיבה אחת שיעברו ליישוב העירוני, אין, אני לא מוצא. הרי אין תעסוקה, אין כלכלה, אין כלום, יש רק עוני. אז מי יעבור לשם?

עכשיו, השאלה הנשאלת כאן ובצורה מאוד גלויה, מדוע מדינת ישראל לא נתנה לבדואים עוד אופציה של יישוב.

יו"ר, אליעזר גולדברג: מבחינת הדגם, דגם,

פרופ' אבו סעד: מבחינת הדגם. ויש לנו דגמים בארץ, אנחנו לא צריכים להביא אותם לא מאוסטרליה ולא מארצות-הברית או ממקום אחר. בקרב האוכלוסייה היהודית, יש מושבים חקלאיים, ואני רוצה לתת דוגמה קלאסית שלדעתי היתה צריכה להיות בולטת אצל מעצבי המדיניות, מושב נבטים. מושב נבטים הוא סיפור הצלחה גדולה,

דובר: היה.

פרופ' אבו סעד: היה, בסדר, בסדר, אנחנו לא, היום הבעיה, אני אתייחס לנקודה הזו, שהבדואים שרוצים לגור ביישובים חקלאיים, הם לא רוצים להיות מיליונרים והם לא רוצים להיות בשכבה העלית, הם

רוצים לקיים את התרבות ואת התעסוקה שלהם ולחיות בצנעה ולחיות כמו כל, בצורה, בלי ציפיות להפוך עם חשבון של מיליון דולר או מה.

עכשיו, נבטים, ואני רוצה, מדגיש את הנקודה של נבטים ואני משתמש בנבטים כשהייתי סטודנט ל-BA באוניברסיטה כאן, לקחה אותנו המרצה לאנתרופולוגיה לביקור במושב נבטים. אני, עד עצם היום הזה, זה כבר לפני הרבה שנים, 30 שנה, אני יודע? יותר, אולי, לא רוצה לגלות סודות כאן, אני הייתי הבדואי היחידי בקבוצה, מפני שאז גם כן לא היו הרבה סטודנטים, אבל הביקור הזה נחרט בזיכרוני ואני לא, אני עדיין רואה אותו כסרט, אני לא אשכח אותו לעולם.

דיברנו עם האנשים, ביקרנו בבית-הכנסת והתחלתי לשאול שאלות, לשאול את האנשים מה המאפיינים ואיך הם חיים ואיך במיוחד הצד החברתי והצד, אז הקבוצה היתה מאוד מלוכדת, הם שימרו את אורח החיים, התרבות, המנהגים שלהם, עד כדי כך ששלחו אדריכל ישראלי לקוצ'ינה בהודו, לראות את בית-הכנסת ויעשה להם בית-כנסת הודי. להעתיק אותו, כן, ממש העתיק אותו, אבל במימדים יותר קטנים, מפני שהקהילה שם היתה יותר גדולה. זה מראה חשיבות של התרבות. כשאני מדבר על התרבות ואורח החיים של האוכלוסייה הבדואית, זה לא דבר סטאטי שהוא משתנה, אז אנחנו רואים את זה אצל הקבוצה הזו שהשקיעו מכספם הפרטי, הם אספו את הכסף, שלחו את האדריכל. זה לא היה ארגון X או Y שעזר להם, אלא היה חשוב להם.

עכשיו, החברה היא חברה מסורתית והם קיימו אורח חיים, קיימו את אורח החיים שלהם, והם לאט לאט נפתחו לקהילה, הסביבה. היו מקרים שאצל הקוצ'ינים הם אפילו לא רצו שהבנות שלהם יתחתנו עם ישראלים אחרים, הם רצו לשמר את התרבות. אבל

לאט לאט החשיפה שלהם לתרבות המערבית, לתרבות הישראלית שהיא עם אוריינטציה מערבית היתה הדרגתית. הילדים הלכו לבית-הספר, הסיעו אותם, למדו בתיכון, לאט לאט אנחנו רואים שהחברה הקוצ'ינית עוזבת, חלקים מהם, הבנים והבנות, יוצאים מהמושב, אבל עדיין הגרעין קיים, האוכלוסייה המבוגרת.

אז כאן אנחנו לא אילצנו את החברה הקוצ'ינית לאמץ את המימדים, היישובים העירוניים, באופן ישיר. מקוצ'ינה ישר ליישוב עירוני, ולצערי זה גם כן נעשה היום בקרב הקהילה האתיופית, שזה אחת הבעיות הקשות ביותר שהיא מתמודדת אתם, הבעיה האתיופית, שאנחנו מביאים בן-אדם כפרי, זה בדיוק כמו היישובים הבלתי מוכרים או כמו הבדואים, והעברנו אותם ליישוב עירוני ללא הכנה, ללא תשתית אטרקטיבית שתפצה אותם. הבדואי הפך להיות, אחרי שעזב את, נכנס ליישוב העירוני, אין לו כלום. כל הגאווה, וכל הידע שלו לשרוד בתנאים הקיימים, הוא איבד אותם.

עכשיו, כתוצאה מזה, זה לא רק איבד, אנחנו מוצאים אנשים מבוגרים, יושבים בבית הוא לא עושה כלום. הוא לא יודע מה לעשות. הוא לא, הוא לא רוצה לשבת, הוא רוצה להיות, אבל אין לו אדמה שיתעסק אתה, הוא לא יכול לגדל צאן. אז אנחנו לקחנו את זה ממנו ללא תחליף.

הסיפור עם הצעירים, הצעירים אותו הדבר. אין היום, אתה נכנס ליישובים הבדואים, אין כלום. חוץ מאני הגדרתי את זה כמעונות זולים. מעונות, הרי לסטודנטים מקימים מעונות, אבל במעונות אתה לא צריך לבנות תשתית כלכלית, אתה צריך, מגיע למעונות לשלוש-ארבע שנים, תוך כדי זמן הלמידה ואחר-כך אתה חוזר,

אבל כאן אנחנו רואים שהאוכלוסייה הזו, היא גרה במעונות, לאורך כל החיים.

דברים בסיסיים שתחבורה ציבורית, אין תחבורה ציבורית. יש עוני, אבל אין תחבורה ציבורית, אין, לא כל אחד יש לו רכב או לאשתו רכב ליד הבית, אז זה עוד תוספת של איך אנחנו מנסים להתמודד עם האוכלוסייה הזו ששכחנו אותה. הכנסנו אותם, זה בסדר, המטרה היתה לרכז את הבדואים, ריכזנו חלק מהם.

עכשיו, הנקודה השנייה, מדוע אין תחבורה ציבורית? אני אישית דיברתי והכנו תוכנית באוניברסיטה, איך אפשר לשפר את איכות החיים, שבעת היישובים הבדואים. תוכנית מאוד רציונאלית עם תהליכים ונסעתי לכנסת, אפילו נפגשתי עם נשיא המדינה, עם כל השרים, OK, אתה שומע דברים יפים ונחמדים בפגישה, אבל אין, אין תוצאות.

עכשיו, אמרתי, עוד נקודה. למשל, אגד לא רצה להיכנס ואגד, לפעמים גם כן מה שמפליא בתהליך כולו וזה מחזיר אותי, שכל הזמן אנחנו, אני אומר אנחנו, אני לא צריך להיות, הכוונה היא לממסד, הוא יודע בדיוק מה טוב ומה לא טוב לבדואים, בלי לשאול את הבדואים. זה ממש בכל ה, בכל הרבדים השונים, זה נמצא. OK. באנו, בדקנו את הנושא של התחבורה הציבורית.

אגד אומר - מה פתאום? הם זורקים אבנים על האוטובוסים וזה מסוכן וזה, מתי, אני לא, אני לא רואה את זה. זה לא נכון. אז אגד מקבל גם כן סבסוד מהמדינה לאספקת השירותים. הבדואים, אזרחי מדינת ישראל. אז אגד מקבלת כסף והיא לא מממשת אותו.

אז באתי ואמרתי - בסדר, אגד, אתם מפחדים מהבדואים, הבדואים זורקים אבנים, יש פתרון. בואו נקים חברת תעבורה בדואית. הקימו את תל עפיפי בצפון, בנצרת.

יו"ר, אליעזר גולדברג: גם לזה לא הסכימו.

פרופ' אבו סעד: אז מדוע לא תעשו את זה? הרי המדינה גם כן תרוויח מזה. תוקם חברה, החברה חברה מסודרת, משלמים מיסים, זה גם כן תעסוקה.

אז אתה, אתה מדבר לאנשים כאלו, הוא אומר לך - וואלה, אני לא חשבת. אבל בסדר, תעשו. אין את זה כבר לפני שבע-שמונה שנים דיברנו ואמרנו את הדברים האלו, כמעט לאחרונה אני שומע שמועות שמתחילים סוף-סוף לחשוב על הנושא של התחבורה הציבורית.

אין תחבורה ציבורית בין היישובים הבדואים. אז אני לא, אני רוצה תחבורה ציבורית שיוצאת מהיישובים הבדואים לבאר-שבע, מפני שבאר-שבע זה המרכז, המקום המרכזי, המשרדים הממשלתיים, יו"ר, אליעזר גולדברג: מטרופולין.

פרופ' אבו סעד: מטרופולין, יש לך את האוניברסיטה, את בית-החולים. אתה צריך את זה.

עכשיו, היום, אם אתה רוצה להגיע, יש טרנזיות, יש אנשים באופן פרטי מסיעים, אבל זה לא מסודר. אנחנו, צריך להקים חברה שהיא עם זמנים, מי שיש לו תור ב-10 אז הוא יכול להגיע ל-10 בבית-חולים או סטודנט שצריך להגיע לאוניברסיטה.

עכשיו, הסיפור, מדוע אין תחבורה גם כן בין היישובים, מישהו רוצה לבקר מיישוב ליישוב אחר, אפילו לא חשבו על זה. היום, אם אתה צריך להגיע, הדרך הכי קלה להגיע מיישוב ליישוב, צריך לתפוש טרנזיט, לתחבורה הפרטית, שהיא לא, אתה צריך להגיע לבאר-שבע ובבאר-שבע תחפש עוד טרנזיט שתיקח אותך לערעה או תיקח אותך לרהט,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אז מה הסיבה שהיוזמה לא באה מצד הבדואים? פרופ' אבו סעד: ההצעה?

יו"ר, אליעזר גולדברג: היוזמה לא באה מצד הבדואים.

פרופ' אבו סעד: היא באה מצד הבדואים. אנחנו, אני הגשתי מסמך,

יו"ר, אליעזר גולדברג: ואיפה זה נתקע?

פרופ' אבו סעד: נתקע,

יו"ר, אליעזר גולדברג: במשרד התחבורה?

פרופ' אבו סעד: במשרד התחבורה, כן. אפילו היתה לו פגישה, אפריים סנה,

כשהוא היה שר התחבורה, הגענו עם מפות והגענו עם דברים,

זאת אומרת, זה לא עניין של דיבורים. אני מבין את המבנה של

הבירוקראטי וצריך להגיש, אי-אפשר לשבת גם כן ולקטר בצד

ואת זה אני אומר, אני אומר את זה המון לחברים שלי ולבדואים,

שאתם צודקים, אבל, אבל לשבת ולקטר ואף אחד לא שומע ואם

אנחנו לא מתארגנים וכל הכבוד, לאחרונה למשל שהוקמה

הרשות, המועצה האזורית ליישובים הבלתי מוכרים, לדעתי זאת

יוזמה מאוד מבורכת. זה מראה לנו שסוף-סוף האנשים התחילו

להתארגן. למרות שהמדינה לא מכירה בהם, אבל בכל-זאת, הם

הקימו עמותה וידעו איך וכולם התחילו להישמע דרך התארגנות.

הרי ללא התארגנות, אף אחד לא יכול לשמוע אותך. בסדר,

דמוקרטיה, דמוקרטיה, אבל הדמוקרטיה גם כן, לפעמים

העמותה לא מנצלת את ה, את הזכויות שלך ואתה לא מבקש

ואתה לא צועק ואתה, אף אחד לא יבוא אליך הביתה ויגיד לך -

תשמע, מגיע לך את זה.

עכשיו, את הדברים שאני אומר, זה מתועדים וכתובים והוגשו למשרדים

הממשלתיים, זה לא עניין שגם כן הישועה לא תבוא מחו"ל או

ממקום אחר. האינטראקציה בין האוכלוסייה לבין הממסד, היא

מאוד חשובה, ולדעתי בעשר השנים האחרונות, האינטראקציה

הפכה להיות מאוד, רואים אותה. יש הרבה עמותות, יש הרבה,

שהמגזר השלישי נכנס לתמונה, עזר, הכין, ההתארגנות של

המועצה האזורית ליישובים הבלתי מוכרים שהם עובדים גם כן עם עוד ארגונים מקרב הקהילה הבדואית וגם כן מחוץ, הם עובדים עם ארגונים יהודים, ארגונים מהצפון שעל-מנת לקדם את הנושאים שזאת, זה צעד מאוד מבורך, אבל זה לא מספיק שאני לא רואה את התזוזה מצד הממסד.

וכאן, וכאן הבעיה שהיו גם כן דו"חות מבקר המדינה. זאת אומרת, זה לא, וקוראים לחלוטין, וזה מסמך פורמאלי ורשמי, זה לא מסמך של פרופ' אבו סעד או אורן יפתחאל שהוא מזוהה עם הבדואים, זה מה ש, אבל יש לנו כאן מבקר המדינה, אני חושב שזאת אישיות מאוד מכובדת וחוקית והמסמך הוא מסמך ממסדי. אין.

רציתי בהתחלת הפרזנטציה שלי, לקחתי כמה ציטטות שרציתי להשמיע אותם שהציטטה הראשונה היא מפרופ' רונן שמיר מאוניברסיטת תל-אביב, שהוא כתב על ה, כמה מאמרים טובים וניתוח טוב וסביר ואני חושב שענייני כלפי הבדואים, אני את אורן לא רוצה לצטט מפני שכולם מכירים אותו והוא מופיע כאן, אני רוצה, אבל לא, מה שכתבת וזה, אני חושב שזה מאוד חשוב ותורם,

דובר: שלחתי להם מכתב.

פרופ' אבו סעד: כן, בסדר, אתה מכוסה טוב. אבל להשמיע את הקולות הלא, לחזק את מה שאתה אומר, אז הוא כתב כך, אני, ציטוט - לא ניתן להבין את פריסתם של הבדואים בנגב מבלי לקחת בחשבון את מרכזיות הקרקע לתרבותם ולהווייתם. הזיקה המובהקת בין הבדואי לקרקע, מסבירה במידה רבה את ההצלחה המוגבלת של מדינת ישראל לרכז את הבדואים בעיירות קבע מתוכננות. מה שקורה כאן, זה בדיוק מה שאמרת. הרי הקימו את היישובים, הניתוח, כתב את המאמר הזה ב-99, המדינה לא מצליחה. נכשלה. רצתה לרכז את הבדואים, לא הצליחה. למה לא

הצליחה? אני לא חושב שבגלל שהבדואים לא, המודל שהמדינה אימצה, פשוט מאוד היו, הוא מודל נכשל. אז צריך לחפש אופציה אחרת. באופציה האחרת צריך להציע אורח חיים או צורת חיים שונה, אני אגיע לזה יותר,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לאבו באסמה.

פרופ' אבו סעד: אני אגיע יותר מאוחר. אבו באסמה, תשמע, יש לי בעיה עם אבו באסמה. הבעיה באבו באסמה, אין יישובים חקלאיים, אין אופציה של חקלאות. יש אופציה של בונים את המרכזים,

יוסי ישי: טעות, טעות.

יו"ר, אליעזר גולדברג: למה, יש,

יוסי ישי: אבו באסמה מים אפילו חקלאיים, כל ישוב כזה התקינו, על-פי התוכנית 250,000 קוב לחקלאות, יש לאבו באסמה. טעות.

דודו כהן: 70 נחלות, אפילו, כמו מושב.

פרופ' אבו סעד: אם המצב השתנה, אני לא יודע, לפי מה שקראתי, זה חדש, אז אתה מחדש לי. אבל אני רוצה לשמוע את זה גם כן מאנשים,

דודו כהן: אני האיש המוסמך להגיד את זה.

פרופ' אבו סעד: לא, אין לי בעיה, אני מכיר את עמרם, אני עובד, אני חושב שעמרם מנסה גם כן לעזור. אבל אני לא רואה תזוזה, זאת אומרת, אם היו מציעים לאנשים, מדוע הבדואים לא, השאלה נשארת כאן.

דודו כהן: אנחנו הקצינו 250,000 קוב לחמישה יישובים, אחד ורבע מיליון קוב למטרה זו.

פרופ' אבו סעד: וכמה, זאת אומרת, קיבלו חלקות אדמה?

דובר: זהו, התכנון.

דודו כהן: במסגרת הקו הכחול של היישובים, קרקע,

פרופ' אבו סעד: בסדר, אז OK. אני לא רוצה שזה יהיה, על הבדואים, הם לא מאמינים והם בצדק לא מאמינים, אז בואו, תעשו את זה כמה שיותר, אני רוצה שכמה משפחות יעלו על הקרקע, יו"ר, אליעזר גולדברג: אם אני מבין נכון, באבו באסמה יש מספר דגמים, זה לא דגם אחד. באבו באסמה יש מספר דגמים, שבנויים גם על חקלאות.

פרופ' אבו סעד: אבל עדיין לא התחיל. אבל למה לא התחיל, זאת השאלה. יו"ר, אליעזר גולדברג: זאת שאלה. פרופ' אבו סעד: זה 2003, סליחה, אנחנו ב- 2003, אנחנו ב- 2008, זה כבר חמש שנים, אבו באסמה, פורמאלית, המועצה קיימת. אני אומר את זה, תשמע, אני מסכים אתך, זה בדיוק. אנחנו מדברים. אבל בואו נראה את זה, אני רוצה לדבר לאנשים ללכת, יו"ר, אליעזר גולדברג: אני חשבתי שאתה תוכל להגיד לנו למה זה לא מתקדם.

פרופ' אבו סעד: אתה יודע מה, למה זה לא מתקדם? הבירוקרטיה שצריך ולדעתי כאן זה המקום שצריך להגיד את זה. צריך לצמצם את הבירוקרטיה שמתקיימת.

יו"ר, אליעזר גולדברג: מה, מה, פרופ' אבו סעד: אין, אבו באסמה אומרים לי כאן, יו"ר, אליעזר גולדברג: בצורה מוחשית.

פרופ' אבו סעד: מוחשית, יו"ר, אליעזר גולדברג: מה, מה, איך אנחנו מקדמים?

פרופ' אבו סעד: ממחר אני רוצה לראות אנשים עולים על קרקעות שנתנו להם, זה לא קרה תוך חמש שנים. וקודם הם לא,

יו"ר, אליעזר גולדברג: למה? למה?

פרופ' אבו סעד: למה לא קרה? זאת השאלה שלי.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, אני לא יודע, אולי יש לך תשובה.

פרופ' אבו סעד: לא, אין לי תשובה. התשובה היא שחוסר עקביות וחוסר, תולים את זה בהסדרי קרקע, ולדעתי, אתה, לא נותנים לך, עד שתגמור. אני רואה בזה שתי בעיות שונות לגמרי ולא צריך לקשור אותן האחת לשנייה. אם אתה תחכה עד שתעשה הסדר קרקע עם כל הבדואים ואחר-כך תיתן את האדמה החקלאית, אנחנו דורכים באותו מקום.

לדעתי, חבר הכנסת ג'ומס, שהיה שר החקלאות תקופה מאוד קצרה, עשה דבר מאוד מצוין. הוא אמר,

יו"ר, אליעזר גולדברג: חיים אורון.

פרופ' אבו סעד: חיים אורון, ג'ומס.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני אומר לצורך הפרוטוקול.

פרופ' אבו סעד: כן, לפרוטוקול, חיים אורון מקיבוץ להב.

הוא עשה פריצת דרך ואמר בתקופה ההיא, היישובים הבלתי מוכרים, לא קיבלו מים. היתה בעיה לקבל מים. קשרו את זה בהסדרי הקרקע. אז הוא בא ואמר - זה שתי בעיות שונות לחלוטין. צריך להפריד בין הסדרי קרקע ואנשים שיהיה להם מים לשתות. ולדעתי, אני רוצה לאמץ כאן את המודל שלו, אני לא רוצה לקשור את היישובים החקלאיים היום באבו באסמה וזה מקובל עלי וזה מה שאני מציע בסוף בהמלצות ואני אומר את זה בצורה שהיום צריך לספק לבדואים יישובים חקלאיים, אבל לא לקשור את זה להסדרי קרקעות.

היתה מנהלת הבדואים שלדעתי ואני כתבתי ואני אומר את זה עוד פעם, קיומה היה מיותר. היא לא עזרה למדינת ישראל בקידום או בפתרון בעיות הבדואים. היא הבטיחה לאנשים, עובדת גם כן ברמה של עסקות פרטיות ואני לא אוהב את זה לא טוב. צריך פתרונות, הצעות, זה צריך להיות הכל מעל לשולחן והכל,

וכולם יהיו שווים בפני החוק ובפני גם כן הפתרונות. אי-אפשר לעשות עסקה עם X ולהשאיר את Y.

אז זאת הנקודה החשובה ואני מאוד שמח ששמעתי שעכשיו מחליפים את המינהלת בעוד מינהלת, אז אני מקווה שבמינהלת החדשה, העניינים,

יו"ר, אליעזר גולדברג: עכשיו יש רשות.

פרופ' אבו סעד: הרשות החדשה, אני מקווה שהיא תעבוד ותעשה לך, דודו, את החיים יותר קלים. מפני שאתה גם כן בין הפטיש לסדן. אתה בין הבדואים לבין הממסד.

אז המינהלת הבטיח הלאנשים הרבה הבטחות ולא קיימה. האנשים פשוט, ואני מדבר עכשיו על ההיסטוריה של הבדואים, הם לא מאמינים יותר, יש יישובים חקלאיים ואני מתווכח עם עמרם קלאג'י, כל הזמן, אני אומר לו - אני רוצה לראות את זה. האנשים, אני בא מהשטח, אומרים לי - אנחנו לא מאמינים. אז בוא נצמצם את זה, נפריד את הסדרי הקרקע מההתיישבות החקלאית, ובזה אנחנו רואים את הדגם הקיים ונראה גם כן הצלחות, תאמין לי שבדקנו את זה מבחינה כלכלית.

חקלאות מדברית, גם כן היא היום יכולה לספק אמצעי מחייה מעולים או טובים, אני לא רוצה, למשל כל הנושא של הרבה ירקות ופירות היום שניתן להשתמש במים מליחים בנגב, שאפשר, זאת אומרת אין מספיק מים, אבל החקלאות שפותחה, היא יכולה לספק לנו את המים, בדקנו את זה מבחינה כלכלית, זה משתלם למשפחה לעסוק בחקלאות ולחיות בכבוד ולא להיות גם כן על המדינה, לקבל אבטלה או שיהיו מובטלים אז יהיו מועסקים ויהיו גם כן פחות, החברה תהיה יותר בריאה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: שאלתי אותך קודם, למה התוכניות של אבו באסמה לא מיושמות ואמרת אינך יודע וכנראה שזה עניין של בירוקרטיה.

השאלה שלי היא האם זה רק בירוקרטיה או גם כתוצאה מעמדתם של הבדואים לגבי הבעלות, לגבי הבעלות על הקרקעות.

מפני שאם, אם אנחנו אומרים, אני, כשאלה, אני לא, אין לי עמדה. אם אנחנו אומרים שזה כרוך,

פרופ' אבו סעד: כן, אני אתך.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אם אנחנו אומרים שהיישום של אבו באסמה כרוך במעבר ממקום אחד למקומות של, שבמסגרת אבו באסמה, של מעבר תושבים ממקום למקום, אז אולי הסיבה היא שלא רוצים לעבור לשם, מכיוון שהטענה היא לבעלות במקום אחר.

פרופ' אבו סעד: לא. יש בעיה עם המעבר. אם אתה, אני מעביר את אחמד לחלקת אדמה של פייסל.

יו"ר, אליעזר גולדברג: כן.

פרופ' אבו סעד: אנחנו יוצרים בעיה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: נכון. לא, אז אני אומר, כן, אבל אני אומר, האם, האם זאת לא התשובה לשאלתי הקודמת, למה אבו באסמה לא יוצא לדרך, למה התוכנית הזאת עדיין מוקפאת למעשה, אם אני מבין נכון. ולא, אין לה, אין לה המשכיות, או יש בעיה בהמשכיות. אולי זה כרוך בגישה ואני לא אומר עכשיו כרגע לא לשלילה ולא לחיוב, אלא כעובדה, שהסיבה נעוצה בחוסר הנכונות לעבור לאותם יישובים שכרוכים בהעתקת מקום מגורים.

פרופ' אבו סעד: אני לא, מה שאני, וכאן אני מתחיל ומה שאני רוצה, אני רוצה את הדיאלוג בין אבו באסמה ובין האוכלוסייה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: זה עניין אחר.

פרופ' אבו סעד: יודע. אבל אם מעבירים משפחה למקום אחר, אני חושב שיש נכונות. היום רוב, אני מדבר עם, רוב היישובים הבלתי מוכרים, אני בא ואני אומר - מה אתם רוצים? הרי אתם לא יכולים

להמשיך בצורה כזו. כל מה שהם אומרים - תשמע, אנחנו רוצים
 יישובים חקלאיים ולא לקשור את היישובים החקלאיים לנושא
 של הסדרי הקרקעות. עכשיו, יש חלק מהאנשים, ואני לא, וזאת
 נקודה מאוד חשובה, שהוא בא ואומר - אני מפחד, כל עוד שהם
 לא מכירים לי בקרקע, אני לא אוכל לעבור לקרקע חלופית,
 שמשקולים יכול להיות שהם ענייניים או לא ענייניים, אבל יש
 קבוצה כזו, אבל זה לא כל הקבוצה. יש אנשים שהם מוכנים
 וכאן אני בא ואני אומר - בואו נפתח מודל שיעלו שלוש-ארבע
 משפחות, אנחנו לא רוצים לכל המשפחות האלו שהתחילו לעבוד
 ולפתח ולעבוד בחקלאות ביישוב חקלאי, אז אם אנחנו נחכה
 להסכמה של כולם, אנחנו נמשיך עד עוד,

יו"ר, אליעזר גולדברג: ולכן-?

פרופ' אבו סעד: ולכן, לדעתי, מה שצריך לעשות צריך לפתח דיאלוג אמיתי
 בין מנהיגי הקהילה ולהסביר להם, חלק מהאנשים הם גם כן לא
 מבינים את ה, אני דיברתי עם כמה אנשים ואומרים לי - זה לא
 נכו, אבו באסמה לא מציעים לנו כלום, מבחינת חקלאות. יש
 אנשים שאין להם את המודעות. אז לדעתי, כאן האינטראקציה
 וצריכה להיות אינטראקציה אמיתית וכאן זה מביא אותי לתחילת
 דבריי, שכל הזמן הבדואים, הם היו, החליטו בשבילם ולא היו
 חלק מהתהליך של קבלת ההחלטה.

אז אני רוצה שהם יהפכו להיות חלק מהבעיה גם כן. יש בעיה כאן, והיא
 קיימת, אז שהבדואים יתמודדו ויהיו חלק מהבעיה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אתה לא רואה את שורש הבעיה בנושא הבעלות? לא,
 אני אגיד לך, אולי תרשה לי רגע.

פרופ' אבו סעד: כן, כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: מפני שאנחנו יכולים לומר, לא נכיר בבעלות שלך על
 מקום פלוני. אבל ניתן לך חלקת קרקע לפי מודל זה או אחר,

ניתן לך במקום אחר. זאת אומרת, מבחינת ה, נקרא לזה, המצב הכלכלי או הזכויות הכלכליות, אתה לא נפגע. למה אתה צריך ללכת עם שלט - אני בעלים פה, והסכמתי לעבור לפה. למה אתה צריך את השלט הזה? למה אתה לא יכול לומר - אני פה נמצא, אני גר היום, תקרא לזה בעלות, תקרא לזה חזקה, תקרא לזה איך שאתה רוצה, מה איכפת לי? אני מקבל, מחר אני מקבל במקום אחר, אני מקבל חלקת קרקע עם, למגורים ולחקלאות. למה, למה זה לא טוב?

פרופ' אבו סעד: אני לא אומר שזה לא טוב,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, אני שואל, האם זה לא בעיה,

פרופ' אבו סעד: השאלה, לחשדנות,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא יוצרים כאן בעיה, שאולי היא לא קיימת.

פרופ' אבו סעד: לא, לדעתי היא, יש,

יו"ר, אליעזר גולדברג: למה צריך כל הזמן בעלות, בעלות, בעלות? אני אומר - תקרא לזה אבטיח, אני נותן לך במקום זה, אני נותן לך, אתה יושב כאן היום? אני נותן לך, בתמורה, אני נותן לך מקום אחר, במסגרת אבו באסמה.

פרופ' אבו סעד: תשמע, אבל היה תקדים לא טוב. הבדואי, תשמע, הם חשדנים ואני חושב שזה בצדק, ב-48, כשהעבירו את האוכלוסייה הבדואית לאזור א-סייג, הבטיחו לאנשים שיחזירו אותם לאיפה, חזרה לאדמות שלהם, ועד עכשיו זה לא התבצע.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אבל הם אומרים רק תגיד, אתה מחר מקבל. רק תגיד, אתה מחר מקבל.

פרופ' אבו סעד: אבל אני, עכשיו, ההצעה שלי איך להתמודד עם הסוגיה הזו, צריך לדבר. צריך לדבר עם ראשי היישובים וצריך לעשות, יש אי-אמון בצורה מאוד גדולה בין הבדואים לבין הממסד, ונוצר,

אני אסיים רק את המשפט הזה, נוצר אי-אמון והאי-אמון הזה מבוסס על הרבה תקדימים, פשוט מאוד הם מפחדים.

עכשיו, אני בא ואני אומר - OK, יש לכם זכות שתפחדו ואתם ספקנים וכל זה, אבל הצד החזק כאן הוא שצריך לפתח את הדיאלוג בצורה, ותאמין לי, אם יהיה תקדים חיובי אחד או שניים, הבעיה תלך ותפחת. אבל אי-האמון הקיים בין הממסד לבין הבדואים, הוא ממש בממדים מאוד מאוד גדולים ואי-אפשר להתייחס לסוגיה הזו בלי ללמוד את זה ולנסות להיות יצירתיים ביצירת קשר ואינטראקציה אמיתית, לא רק תיאורטית או טוב לב, אלא ליצור את זה, ולדעתי זה יכול לפתוח פתח מצוין. אם אנחנו נעשה את זה ומי יעשה את זה, זה הצד החזק, תמיד, אני לא, כן. יו"ר, אליעזר גולדברג: מר ישי.

יוסי ישי: שתי הערות. אחת, מרבית אלה שהופיעו בפנינו הזהירו אותנו מלדבר עם מה שנקרא הנהגה ותמיד אמרו לנו שבמגזר הזה, צריך לסיים, לסכם את הדברים ולנהל את המשא ומתן פרונטאלית, פרטנית, עם כל אחד. בגלל שאמרו לנו - אין מוסד אמיתי שנקרא הנהגה מייצגת והאמת, זה מפריע בכל המודל הזה.

אם אתה אומר אחרת, שישנה איזה שהיא הנהגה מחייבת שאיתה אפשר לנהל משא ומתן ולהגיע לאיזה שהוא סיכום שיחייב את הרוב, אז רצוי שתפרט ותגיד מה הוא.

פרופ' אבו סעד: תשמע, אתה צודק. אבל אני נגד הגישה הפרטנית. אני אתן דוגמה.

יוסי ישי: אני אשאל את השאלה השנייה ואתה תענה לי על שתיהן ביחד, כדי שאני,

פרופ' אבו סעד: OK. שאני לא אשכח את הראשונה.

יוסי ישי: אתה לא תשכח.

אני שמח שנתת את דגם נבטים, בגלל שבסך-הכל, יכול להיות שהרעיון הוא שבאמת, והתחלנו לדבר על זה, הרעיון הוא, פרופ' אבו סעד: תחליף.

יוסי ישי: כן. אבל מה קרה בנבטים? בנבטים, גופי התכנון תכננו מקום של יישוב, תכננו את המבנה של היישוב, תכננו את התשתיות של היישוב. המתיישבים באו ליישוב ובא לציון גואל.

פה, אנחנו לא מתחילים מאפס. פה אנחנו רוצים מצד אחד שהמגורים יהיו במקום שיש ריכוז, דרך אגב, אני מסכים אתך לגבי ההומוגניות של האוכלוסייה, אני בהחלט מבין את זה, מבין את זה מאוד. אבל אנחנו לא מתחילים מאפס. אנחנו מתחילים במצב שגם בחלקות המגורים, באזור המגורים, יש בעלויות שונות, יש זכויות שונות ואנחנו שומעים על קושי. כל פעולת תשתית נתקלת בקשיים.

דבר שני, לא יעלה על הדעת שפעם אחת אתה אומר - דגם נבטים הוא הדגם הנכון, אבל תשאיר לי את הזכויות האחרות שיש לי במקרקעין במקומות אחרים. זאת אומרת, הפיתרון צריך להיות משולב ואם באמת הפיתרון הוא יישוב חקלאי, אז צריך לבנות יישוב חקלאי ובעת ובעונה אחת להסדיר גם את היישוב החקלאי על שני מרכיביו, חלקת המגורים והחקלאות ביישוב החקלאי, אבל גם לפנות בדרך כזו או אחרת את הקרקעות האחרות, ליישובים חקלאים ויישובים כפריים אחרים. בוא נחזור לראשונה. פרופ' אבו סעד: השאלה הראשונה, אני נגד, אני אגיד לך, יש לנו דוגמה קלאסית. מה שקרה בחוק השלום. פינוי תל אל מלך, תל מלכתה, כפי שכתוב.

מה שקרה שם הוא לדעתי, אני רוצה למצוא את המילה הנכונה, שאני לא, עדינה, עדינה, תשמע, הם פתרו את הבעיה בצורה אינדוידואלית וזה לא טוב, מפני ש, והבדואים עשו טעות איומה,

אני, מפני שאם אתה עובד כקולקטיב, תמיד אתה יכול להשיג יותר, יותר מאשר ברמה הפרטנית וראינו איך זה קרה בתל מלכתה. בתל מלכתה, מה קרה? באו, פתרו את הבעיה ברמה הפרטית, הוסיפו כסף, אני לא יודע, אני לא רוצה להיכנס לזה, אנחנו יושבים בפני שופט כאן ומשפטים, מילים זה, הפתרון הפרטני הוא לא היה לטובת האוכלוסייה הבדואית, למרות שזה נראה יותר אטרקטיבי ונפתרה הבעיה. זה היה לא לטובתם ואני חוזר עוד פעם לנושא של תל אל מלך, שבתקופה ההיא, הבדואים, אם היו חכמים, היו באים ואומרים - תשמעו, היה פינוי בפתחת רפיח ובימית, הם מפוני השלום ואנחנו מפוני השלום. מה שתתנו שם, תתנו כאן. זאת אומרת, לא צריך להיכנס לפרטים, יוסי ישי: דרך אגב, המודל הזה אי-אפשר ליישם אותו. אני במקרה פיניתי את ימית, שם נתנו כסף, נקודה. לא קרקע.

פרופ' אבו סעד: בסדר,

יוסי ישי: כסף. לא קרקע.

פרופ' אבו סעד: OK. לא, אבל,

יוסי ישי: לא התיישבות ולא כלום.

פרופ' אבו סעד: אבל אנשים שהיו בימית, לא היה להם, בסדר, האבחנה היא גם כן, אנחנו צריכים להיכנס לסוגיה של אלה שגרו בימית, בפתחת רפיח,

יוסי ישי: במקום דירה, קיבלו כסף לקנות דירה.

פרופ' אבו סעד: או גרו בסביון אפילו, זה לא עניין, אז הכסף, הפיצויים שאנשי כסייפה וערערה בנו, קיבלו את הכסף, הבתים עדיין לא גמורים. אתה מבין?

יוסי ישי: עוד מילה אחת, ברגע שהחוק חוקק ונקבע מועד, באותו יום כולם התפנו. אתה לא יכול ליישם את הדבר הזה פה.

פרופ' אבו סעד: לא לא לא, אני אומר לך, לא, הדוגמה, אני רק מביא את זה, לא כדוגמה אלא הדוגמה של ברמה הפרטנית, לדוגמה הקולקטיבית.

לדעתי, הפתרון הוא צריך להיות קולקטיבי, צריך להיות, אני לא, מפני שברמה הפרטנית זה לא בריא. ויהיו כל מיני, זה מקבל פחות, זה מקבל יותר, וזה, אני רוצה פתרון אמיתי וראינו שהפתרונות הפרטיים לא לקחו אותנו לאף מקום.

היו הרבה מקרים פרטיים שעשו הסדרי קרקע, אבל מה התוצאה? היה תקדים, כלום לא זז. אנחנו עדיין תקועים.

אז אני רוצה לפתור את הבעיה, ההתייחסות שלי, אני רוצה ממש פתרון קולקטיבי, פתרון שהוא מקובל על האנשים, במידת האפשר, ושהיו שותפים. אבל אם אנחנו מפלגים את זה היום לקבוצות ולתת קבוצות, אנחנו לא נצא מזה וזה לא,

יו"ר, אליעזר גולדברג: שאלה של מר פייסל, בבקשה. פייסל אל הוזייל: לא, פשוט רציתי לחדד כאן.

פרופ' אבו סעד: דקה, רק אני אגיד לו בקשר לנבטים.

בקשר לנבטים, ההשוואה היא, אני דיברתי על הרמה התרבותית והחברתית. אתה מבין? זה המודל שהצליח, יש לנו קהילה שאפשר להתגאות בה. היום הם ממש, הקוצ'ינים כאן הם לא כמו האתיופים שצורם לי כשאני רואה ואני חושב שזאת אותה מדינה ואותם אנשים ואותם, אם היו עושים אותו דבר, פחות או יותר עם החברה האתיופית כמו שעשו,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אבל תסכימו אתי שמר ישי העלה את השוני התהומי, מפני שהם לא טענו על בעלות. הם, אמרו להם - כאן תיקחו.

עכשיו, עוד, לכן אני, לא אני חוזר לעניין הבעלות, לא אני. מפני שאני שומע את זה מצד הבדואים שכל הזמן מעלים, אבל הבעלות,

בעלות, בעלות, בעלות. של זה, זאת הכותרת בכל הבעיה.
הבעלות.

ולכן, אני שואל את כל השאלה, למה אני, למה לתת את המשקל הכל-
כך גדול לבעלות, כשאני אומר לך, זאת אומרת אני זה בהנחה
שכך, כך הממסד יירצה להגיד, אני נותן לך את התחליף.
בהנחה שיש לך לא 90% בקרקע, אלא 100% בקרקע. אני נותן
לך תחליף. למה אתה צריך כל הזמן לצעוק לי בעלות בעלות
בעלות?

פרופ' אבו סעד: זה נכון, אבל לבדואים פשוט מאוד, הם לא מאמינים. זאת
הנקודה. נוצר מצב, אתה צודק, אבל נוצר מצב עם תקדימים
שהבטיחו ולא קיימו, אז הוא היום אומר לך - תשמע, אני לא
יכול. אני רק רוצה בעלות, בעלות, מפני שהוא מבסס את
זה על תקדימים שקרו ועל זה אני דיברתי האינטראקציה שהיתה
מול הממסד,

יו"ר, אליעזר גולדברג: גם אז הרי אפשר להבטיח את זה. הוא לא עוזב את
מקום א', לפני שהוא מקבל את מקום ב'.

פרופ' אבו סעד: מה שחסר, אני חושב, בחולייה הקיימת היום, חוסר אמון ועל
זה צריך לעבוד. מפני שחוסר אמון גם כן של הבדואים, הוא
מוצדק מפני שהיו תקדימים.

עכשיו, אתה נותן להם, אתה בא ואומר - אני נותן לך ואני לא מאמין
לך, אתה מבין? לא מאמין לך, הוא יכול לתת לך הרבה דוגמאות
ותקדימים שלצערי קרו כאן, אז אני בא ואני אומר - אנחנו
צריכים לעבוד, איך אפשר היום, וזה תהליך מאוד חשוב לדעתי
ובריא שצריך ליצור מצב של אמון בין שני הצדדים. אם אין אמון,
אני חושב שהבעיה לא תיפתר. פייסל.

פייסל אל הוזייל: אני רק אחזק את הנקודה כאן, האמת שיש חוסר אמון
מוחלט, לצערנו. ואני אקח את הדוגמה שלי ושל אבא שלי.

אנחנו עברנו לרהט ב- 74, ויש לנו קרקע, אבל לא רצינו להכשיל את הפרויקט של רהט ואמרנו רוצים לעבור.

היום 34 שנים לא התקדמנו מאומה בנושא של הקרקע ואז הבדואים רואים את זה. רואים את זה, וזה נושא של החשדנות ואנחנו גם נטעה אם נגיד שרק המכשול של הנושא, רק נושא של האדמות. גם הנושא של ההתיישבות הוא חשוב וחשוב לשים דגש ואני תמיד לוקח את זיאדנה והנה שייח' טורי נמצא כאן. זה לא העניין. הצורה שרהט לא יכולה לקלוט את הבדואים ואנחנו מתמקדים כאילו בזריעת, בנושא של עדרים, בנושא של כבשים. דונם לא יכול להיות התשובה, בשום פנים ואופן ואני בקטע שלי אני אתיחס לעוד בעיות, רק שלא נתמקד בבעיות האלה וצריך לראות את כל המכלול וכשדיברנו כאן שהבדואים באמת, ואתה יושב-ראש הוועדה כאן, אם רוצים לראות אור חיובי בוועדה הזאת, ואז זה לא בא מחלל ריק, הנושא של ללכת על ה, יו"ר, אליעזר גולדברג: מה זה אם רוצים? רוצים. לא אם רוצים. רוצים. יוסי ישי: רוצים ומחפשים אותו עוד. פייסל אל הוזייל: כן. פרופ' אבו סעד: הזמן רץ. יו"ר, אליעזר גולדברג: אין מנוס משאלות. פרופ' אבו סעד: לא, זה בסדר, זה חשוב, זה חשוב, יו"ר, אליעזר גולדברג: זה חשוב מאוד. פרופ' אבו סעד: אני אשאיר את המצגת גם כן. אני חושב שהדוגמה שפייסל הזכיר, הדוגמה של זיאדנה היא דוגמה קלאסית לראות איך יישוב חקלאי יכול להיות יישוב משגשג ויישוב שאנשים יכולים לחיות בכבוד, יו"ר, אליעזר גולדברג: איפה?

פרופ' אבו סעד: זיאדנה. זה ליד רהט אבל הם חיים בדיוק, ברמה של יישוב חקלאי, אבל לא מוכר. יישוב חקלאי לא מוכר. אבל המשפחה הזו הצליחה, אין מובטלים אצלנו,

יו"ר, אליעזר גולדברג: כמה יש שם?

פייסל אל הוזייל: קרוב ל-1,500.

פרופ' אבו סעד: 1,500 - 2,000 איש.

יוסי ישי: נפש, נפש.

פרופ' אבו סעד: נפש. משפחות, אבל ב-1,500 נפש אין לך מובטלים. אז אין מובטלים, המצב הכלכלי שם הוא הרבה יותר טוב וזאת נקודה שנתייחס אליה יותר מאוחר אם יהיה לי זמן, שהמצב הכלכלי ביישובים הבלתי מוכרים הוא הרבה יותר טוב מהמצב הכלכלי ביישובים העירוניים. למה? מפני שעדיין יש להם איזה שהיא נגישות לכלכלה המסורתית. אז יש, זה תוספת על האופציה של העובדים הפשוטים שעובדים בקיבוצים, עובדים בבאר-שבע.

אז היום, בן-אדם שגר תכל'ס, אפילו בלי, ננסה לנטרל את כל הבעיות והמוקדים הקשים שלנו, מי שגר ביישוב בלתי מוכר, הטכנולוגיה עזרה לו. יש לו פלאפון, הוא לא צריך קו בזק, יש לו חשמל אז יש גנראטורים. היום גם כן בלוויין, יש לו טלוויזיה, הוא מקבל מכל רחבי העולם.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אבל אין לו בית-ספר ואין לו מרפאה ואין לו ואין לו ואין לו.

פרופ' אבו סעד: נכון, אבל זה לא אומר, לא לא, אתה צודק, אבל הם פיתחו, זאת אומרת לשרוד, אבל מבחינה כלכלית, תשמע, היום ואתה מדבר אתם ברמה הכללית, הוא אומר לך - תשמע, הבן שלי לא חשוף לסמים, שלצערי הרב אנחנו רואים תופעות מאוד קשות, חברתיות, ביישובים שהן לא מטופלות, לצערי, לא מטופלות.

לפני 20 שנה, אם היית בא ואומר לי בדואים וסמים, הייתי אומר לך - תשמע, יש מרחק מהשמיים לארץ. היום יש לנו נרקומנים בדואים, שאף אחד לא תיאר לעצמו שהמצב של האוכלוסייה הבדואית יגיע,

יו"ר, אליעזר גולדברג: זה לא רק,

פרופ' אבו סעד: לא רק הבדואים, אבל תשמע, בכל יישוב עירוני, זה לא רק מתאים, אבל כשיש לך מסגרות שמטפלות בזה ויש לך תקציבים וכל זה, אז אתה יכול לצמצם את התופעה, אתה לא יכול למחוק את התופעה, אבל התופעה היום היא מאוד הרסנית.

אחמד אלסד: יש לי שאלה לפני שאתה עובר גם למצגת. השאלה אם אתה חושב שהיום יש מספיק מודעות לבדואים לענייני התכנון והבנייה ואורח התכנון, ואם יש צורך היום בהכנות.

כולם דיברו בהתחלה גם שהבדואי מעבר קשה וחד וזה, וגם גרם נזק. השאלה אם אין צורך, אתה חושב שיש צורך מחר לפתוח בהסברה ולהצביע, אתה יודע מה? ולהסביר, אתה יודע מה? לעשות סדנאות, הסברה על תכנון, על מעבר ליישובי קבע, על שירותים שצריכים לתת, מה שהם יכולים לקבל בתוך יישוב והשירות הזה לא ניתן לספק אותו בצורת ההתיישבות הקיימת היום. נניח לצאת ממצב של הסברה ולשכנע אותו גם הוא שצריך גם לוותר לשכן שלו, כדי לעשות את זה, יישוב כזה.

פרופ' אבו סעד: אני מסכים. זאת ברמה של ההבנות בין שני הצדדים. לדעתי, אנחנו כל הזמן, העבודה היתה מצד אחד והצד השני היה מנוטרל, אז הכיוון כאן הם עבודה משותפת בין הממסד לבין הבדואים לבין ההנהגה הקיימת, בכל התחומים ואורח החיים, הרי יש חלק שלא רוצה לגור במושב חקלאי. אז הוא רוצה לגור ביישוב עירוני, אז רוצה לגור ביישוב עירוני אבל הוא רוצה מקומות תעסוקה, הוא רוצה מערכת חינוך טובה, הוא רוצה גישה

ויציאה מהיישוב שלו, למשל דוגמה קלאסית לתכנון היישובים, לתכנון היישובים של הבדואים, שהם תוכנו ברמה מאוד בעייתית היום, למשל לאקייה תיקח, יש כניסה ויציאה אחת ליישוב של 8,000 נפש. אז זאת נקודה מאוד חשובה בתכנון, שאנחנו מדברים עליה, בלאקייה למשל, כל היישובים בעצם, חוץ מרהט, לאחר מעבר מאוד רציני, יש שלוש יציאות וכניסות לרהט. שאר היישובים הבדואים, כולם הם עם כניסה ויציאה אחת.

אני לא מבין את זה, אני לא ראיתי את זה, תשמע, הסתובבתי בעולם וביקרתי בערים אפילו קטנות, כשהייתי בשבתון בארצות-הברית לפני שש שנים, גרתי בעיירה קטנה, 2,226 אנשים. היו שש יציאות וכניסות ליישוב הזה. אז אני בא ללאקייה, אני, 8,000, תל-שבע - 12,000 נפש, ערערה 12,000 נפש, יש לך כניסה ויציאה אחת. הרי המחשבה של התכנון, אחמד, היא חייבת להיות מעבר לתכנון שאני קורא לו תכנון עם שליטה סמויה על האוכלוסייה. אתה רואה בבוקר, כולם יוצאים, בלאקייה קשה לחצות את הכביש. כולם יוצאים לעבודה, אז אם היו, למשל, אתה יכול לחסוך גם כן זמן, בצד הדרומי של לאקייה, אם היתה עוד כניסה או גישה לדרך ערד, זה חוסך כמעט עשר דקות נסיעה. זמן זה גם כן משאב מאוד, אני חושב שלדעתי צריך לזה לשים לב לכל הדברים התכנוניים, שהם צריכים להיות חלק, שמי שיגור שם, שירגיש שהוא שייך, שירגיש שהצרכים הבסיסיים קיימים שם. במסגרת ההבנה, בעצם.

עכשיו, מה שרציתי, אני חושב שהשקף הזה מאוד מעניין שמבחינת המצב של הקרקע. אנחנו רואים שאנחנו מסתכלים היום ובתקשורת, במדיה, מבינים שהבדואים השתלטו על הנגב, שאין מקום כמעט הבדואים, אנחנו, בואו נסתכל על הרמה איפה תופשים, כמה תופשים הבדואים, כמעט שני אחוז מהנגב, כל

האוכלוסייה הבודואית. אם אנחנו משווים את זה למועצה האזורית רמת נגב, לאדם בממוצע 1,366 דונם.

יוסי ישי: רגע, בוא נתקן בגלל שיש פה באמת מונחים לא מדויקים. לוויכוח. אל"ף, אנחנו מדברים על נחלה ולא לאדם, נחלה זה יכול להיות אפילו משפחה או שתיים.

שתיים, המספרים, אני אומר, הם בוודאי לא אלה. המקסימום לנחלה שיכולים להיות בה אפילו שתי משפחות, זה 80 דונם.

פרופ' אבו סעד: זה לא, המספרים הם לא שלי,

יוסי ישי: אז אני אומר,

פרופ' אבו סעד: לא לא, אבל בכל-זאת, כשאתה בא היום, אתה לוקח, דיברנו על המועצה האזורית אבו באסמה. מדוע המועצה האזורית אבו באסמה, לא מקבלת אותם תנאים כמו רמת נגב ובני שמעון, היא לא מועצה אזורית, היא מועצה נקודתית, צריך לקרוא לה. יש יישוב כאן של בדואים, כמה יושבים, אז היא, הם שייכים לה, עשרה מטר זה לא שלה. אבל אנחנו עדיין באותה מדינה. בסדר, אפשר לשחק במספרים ולחלק אותם, זה לא, אבל הטענה הבסיסית או הרציונאל הוא רציונאל לא צודק. יש לנו היום במדינת ישראל מועצה יהודית ומועצה בדואית, ההבדלים הם גדולים, זה לא אותו מבנה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: גם אלו שטוענים, אלו שטוענים שהבדואים השתלטו על הנגב, לא עושים רק את החישוב של שטח פר אדם או פר משפחה. הם טוענים, אני לא דובר שלהם, אני רק אומר מה הטענה. הטענה היא של המיקום המפוזר או הפיזור של היישובים, הלא מוכרים, זה נותן את הטענה, מביא לטענה של השתלטות על הנגב.

פרופ' אבו סעד: אבל החוכמה, החוכמה, נכון, אומרים את זה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: זאת היתה הטענה, לא חישוב של דונם פה, דונם שם.

פרופ' אבו סעד: אבל מבחינה מבנית, גם כן, צריך לתת למועצה האזורית אבו באסמה שטח טריטוריאלי כמו המועצות האחרות, מדוע המודל

הוא שהוא לא לטובת אבו באסמה, לא לטובת האוכלוסייה.

הפיזור הקיים, הבדואים נמצאים על שני אחוז מאדמת הנגב. עכשיו,

בפיזור הקיים הזה, בעוד 20 שנה, לא יהיה מקום לבדואים. זאת

אומרת, זה לא יספיק, איפה שהם מפוזרים וטוענים שהם

מפוזרים, זה לא יספיק לאוכלוסייה הקיימת היום.

אני בא ואני אומר, במקומות, בפיזור הקיים הזה, אם תיצור את

המושבים החקלאיים או כפרי רועים, גם כן, זאת עוד אופציה, לא

רק אופציה, אז יהיה לנו שלוש אופציות. מי שיירצה ללכת

לעירוני ילך לעירוני, מי שיירצה למושב חקלאי ילך למושב

חקלאי ומי שיירצה להקים כפר רועים ולגדל צאן. היום גידול צאן

הפך להיות דבר מאוד כלכלי,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אטרקטיבי, כלכלי.

פרופ' אבו סעד: אטרקטיבי, כלכלי, מפני שאתה לא צריך גם כן מרווח גדול

של אדמה, מפני שפיתחו זן של כבשים שהם יולדים פעמיים

בשנה וגם כן תזונה שהיא, שאפשר לספק להם במקום,

יו"ר, אליעזר גולדברג: גם אפשר לדבר על זכויות רעייה.

פרופ' אבו סעד: כן, אז אפשר, זאת אומרת בשני אחוז, אז אנחנו יכולים

להתקדם.

יוסי ישי: אם להתחבר למה שהשופט אמר, תאר לך את נבטים שהבאת

קודם, שבמקום 100 נחלות שמרוכזות בתחום אחד עם קו כחול

אחד, שנכון לכל אחד יש את הנחלה שלה שהיא 80 דונם, נבטים

היתה מתפזרת על 100,000 דונם.

פרופ' אבו סעד: אבל זה המודל שכשאנחנו מדברים על יישובים חקלאיים,

אז אתה, כל אוכלוסייה, אתה בונה, מרכז אותה.

יוסי ישי: כן.

פרופ' אבו סעד: אני לא חושב שאנשים יתנגדו.

יוסי ישי: OK.

פרופ' אבו סעד: אני לא חושב שאנשים יתנגדו. אני,

יוסי ישי: אם זה הכיוון,

פרופ' אבו סעד: אם ייתנו לכם אדמות חקלאיות כתעסוקה כדברים, אני לא

חושב שאנשים יגידו לא. אבל הבעיה היום, האופציה היחידה

הפתוחה בפניהם היא לעבור ליישוב העירוני.

דובר: זה מה שאנחנו מבקשים.

פרופ' אבו סעד: כן, אני יודע. הנקודה היא שאני היום, ואני מקווה לאחר

הוועדה הזו, תהיה החלטה שאנחנו פותחים עוד אופציה בנוסף

לאופציה העירונית, שלדעתי זה יפתור את הבעיה, זה יצמצם את

התופעה, ואנחנו לא נגיע,

דובר: שתי אופציות.

פרופ' אבו סעד: שתי אופציות - החקלאות וגם כן כפר רועים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: רועים. עוד שתי אופציות.

פרופ' אבו סעד: עוד שתי אופציות לאופציה הקיימת.

בסדר? אז אני אדלג על כל מיני שקפים מפני ש,

יו"ר, אליעזר גולדברג: תיתן לנו את זה אחר-כך.

פרופ' אבו סעד: אני אתן לכם, כן, אני אתן לכם את זה.

עכשיו, הנושא שאני רוצה להתייחס אליו קצת הוא נושא של, אני

אתקדם, אני חושב, נושא החזקה או הבעלות על האדמה,

מבחינה משפטית, הבדואים לא, לא זכו באף תביעה משפטית.

עכשיו, הסוגיה הזו היא סוגיה מאוד פרובלמטית.

אנחנו מנסים, יש איזה שהיא ציטטה משייח', לבדואים, מבחינה

תרבותית, מבחינה היסטורית, אוריינות לא היתה חלק מהחיים

שלם. הם אף פעם לא רשמו את האדמות, אפילו היתה תקופה

מסוימת שמי שהלך והשקיע בהשכלה, אז אמרה לו - מה אתה,

מה אתה עושה? אבל קנו ומכרו אדמות. הקנייה התבצעה על בסיס עדים, בתוך השבט או בתוך המשפחה, שהיא עדות הרבה יותר חזקה מפיסת נייר, שאפילו אנשים היו, אתה היית מעליב אותם אם אתה בא ואומר - אני רוצה לכתוב חוזה, הוא אומר - מה, אתה לא, פיסת הנייר הזו היא יותר חשובה מאנשים?

יו"ר, אליעזר גולדברג: תקיעת כף?

פרופ' אבו סעד: כן. אתה מבין? והיו גבולות, אנחנו רואים את זה היסטורית בין החלקות, זה לא עניין שכל האדמות היו אדמות מוואת או אדמות מדינה או מירי, אבל המנגנון הוא מנגנון שונה מהמנגנון המערבי. והבדואים הם לא יחידים בעולם, הרי זאת תופעה שנמצאת בארצות-הברית, בקנדה ובאוסטרליה, הרי אתה ביקרת וראית, פייסל, אתה צריך לספר על הניסיון שלך, אנחנו נסענו ביחד, ביקרנו בשמורה אינדיאנית באריזונה לפני כעשר שנים. אבל מה שקורה בארצות-הברית, אבל בקנדה הם הרבה יותר מתקדמים והרבה יותר פתוחים, שמערכת המשפט הכירה בעדות או במה שהם קוראים ה Oral history, ההיסטוריה שהיא בעל-פה, שהיא, זה היה המנגנון בקרב האוכלוסייה האינדיאנית,

יו"ר, אליעזר גולדברג: זה היה בין פרטים,

יוסי ישי: בתוך תחום,

יו"ר, אליעזר גולדברג: בין פרטים.

פרופ' אבו סעד: ברמה של שבטים, כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: וגם,

פרופ' אבו סעד: לא לא, בין שבט שלם, אני,

יו"ר, אליעזר גולדברג: כן, אבל גם בין פרטים,

פרופ' אבו סעד: בין פרטים וגם כן בין שבטים. הרמה הפרטים גם כן, זה שני

הכיוונים שבסופו של דבר, מפני שכל הזמן,

יו"ר, אליעזר גולדברג: הסכסוכים היו בין שבטיים או בין פרטים?

פרופ' אבו סעד: לא לא, הסכסוך היה בין השבט לבין המדינה, לבין הממסד. זה כמו הבדואים. הבדואים, מדינת קנדה או מדינת ארצות-הברית או אוסטרליה, שבעצם הנשיא החדש של אוסטרליה הוא התנצל בפני האבוריג'ינים,

דובר: כן, לא ברור על מה.

פרופ' אבו סעד: אבל התנצל.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא חשוב.

פרופ' אבו סעד: זה היה בחדשות וזה, אז הוא בא והתנצל. על מה וכל זה, זה, דובר: על העוול ההיסטורי.

פרופ' אבו סעד: אז מה שקורה, שהסכסוך הוא,

יורם בר סלע: לא על העוול ההיסטורי, הבעיה מאוד ספציפית של הילדים. לא, הוא היה מאוד זהיר.

פרופ' אבו סעד: אז מה שקורה, שהבעלות על הקרקע, מפני שהאבוריג'ינים והאינדיאנים וה-Natives, הרי, בכל מדינה קוראים להם בשם אחר, אבל זה קבוצות הילידים, אז הסכסוך הוא סכסוך קרקעות. לילידים, אין להם מסמכים, אין להם טאבו, אין להם כלום. הם חיו שם, האוריינות גם כן לא היתה חלק מהחיים. כל שבט, כל אדם ידע איפה הגבול שלו ואיפה המקום שלו, והסתדרו כך אלפי שנים.

בא הממסד המערבי שאתה מגיע למשפט הוא אומר לך - תשמע, השופט בצדק, איפה, תוכיח לי שהאדמה הזו שייכת לך, איפה המסמך שלך? אין להם מסמכים. אז באופן אוטומאטי, הם, האדמה הלכה, אין להם זכויות על האדמות וזה היה תהליך מאוד ארוך שלדעתי אנחנו יכולים ללמוד המון היום בעניין של הבדואים, במיוחד ברמה של מערכת המשפט, מהמקרים שקרו בארצות-הברית ובקנדה. ששם אני חושב שהבדואים כאן לא מבקשים אפילו אוטונומיה תרבותית או אוטונומיה, זאת אומרת

שם המאבק הוא הרבה יותר, מעבר לזכויות על הקרקע, אלא גם כן לפני, ב- 2004 היה לנו כנס גדול באוניברסיטה על חברות ילידיות והגיע צ'יף מקנדה והיא שפתחה את הכנס ובאה עם הלבוש המסורתי וכל זה, מפני שהכיוון שלהם היום שם, הם גם כן, הם רוצים לשמר, הזהות,

דובר: תרבותית.

פרופ' אבו סעד: ולהיות, אבל אצלנו, החברים שלנו, הבדואים, כל מה שהם מבקשים לא מבקשים לא אוטונומיה תרבותית ולא, הם מבקשים להכיר במנהגים, להכיר בתיעוד המסורתי שלהם לנושא הקרקעות.

יו"ר, אליעזר גולדברג: יש פה, אני חושב שמבחינת הבדואים, יש פה, צריכים להיות אולי שיקולים טקטיים. אתה התחלת בזה שהיום למעשה כמעט שבדואים לא זוכים בתביעות בבית-המשפט.

פרופ' אבו סעד: כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: נכון?

פרופ' אבו סעד: נכון.

דובר: אף פעם.

פרופ' אבו סעד: היה 3,000 אני חושב.

יו"ר, אליעזר גולדברג: גם שמענו את זה מאחרים.

יש מקום לשנות את הפסיקה של בית-המשפט. לשנות את הפסיקה של בית-המשפט. אם זה הכיוון, אז יש כאן גם סיכון שבית- המשפט בפסיקה החדשה, תחזור על הפסיקה הקודמת ואז מצבם של הבדואים יהיה,

פרופ' אבו סעד: חמור.

יו"ר, אליעזר גולדברג: יהיה פי כמה וכמה יותר קשה.

אז אני אומר, פה יש עניין גם של שיקול טקטי, מה עדיף, האם עדיפה הדרך הזאת, המשפטית, מפני שאתה יכול לומר בינתיים, מאז

הפסיקה של בית-המשפט העליון, ב- 84, בינתיים אספנו חומר ויש לנו חומר ומחקרים וכל מה שאתה רוצה, יביאו את זה לבית-המשפט, הסכנה גם, כמו בכל משפט, בית-המשפט יגיד - רבותי, עם כל הכבוד למומחה זה, עם כל הכבוד לפרופסור זה או אחר, לא נראה לנו מקום לשנות.

אני מדבר עכשיו גם, האם, לא, אולי זה חוזר למה שאתה אמרת, שהדרך של ההידברות היא, היא אולי הדרך הטובה יותר מאשר ההתעמתות המשפטית, זה מה שאני רוצה לומר.

פרופ' אבו סעד: אבל זה בדיוק המודל שקרה בקנדה, שההידברות ואחר-כך, לא לא, היתה הידברות אינטנסיבית ולדעתי, ואני עוד פעם חוזר על זה, הידברות זה הגישה הכי טובה והכי, יו"ר, אליעזר גולדברג: מפני שההכרעה המשפטית, יש בה, יכולה להיות בה מלכודת גדולה מאוד.

פרופ' אבו סעד: צריך להקדים אותה ממש, להכין את הקרקע לתהליך.

אני הבאתי את הציטוט של ראיון עם משה דיין כשהוא היה שר החקלאות ב- 63. זה מראה עוד פעם איך הגישה היא לא חדשה, היא חדשה-ישנה או ישנה-חדשה מבחינת ההתייחסות, איך אפשר לטפל באוכלוסייה הבדואית, זאת אומרת, זו לא היתה התייחסות עניינית או התייחסות מעמיקה אלא התייחסות אכזוטית ורומנטית, שלדעתי, היא מזיקה. אבל זה מראה לנו שהיא קיימת ועל זה צריך ממש, עוד פעם, אנחנו קושרים את זה להידברות, שאנחנו, אי-אפשר לזלזל או לשנות תרבות רק ונכשלנו, עובדה. אנחנו 40 שנה הולכים סביב המודל של העיור,

יורם בר סלע: איפה הציטטה של משה דיין?

פרופ' אבו סעד: בעיתון הארץ.

יו"ר, אליעזר גולדברג: היה פה?

פרופ' אבו סעד: כן, כן. זה היה, עוד דקה. הנה, כאן, משה דיין בראיון לעיתון הארץ בתאריך 31 ליולי 1963, מפני שדברים שאני לא כותב אותם, אז אני חייב לציין את המקור, למרות שזה גם כן מצגת שלפעמים מורידים, אבל דברים ממש מילה במילה, חייבים. אני מנסה לשמור על הכללים.

אז אנחנו, אני חושב שחלק מהדברים שדיברתי עליהם, אני לא אחזור עליהם, למשל בנושא של הכישלון של העיור. לדעתי, צריך לקחת את זה בחשבון וצריך היום לנסות לשנות את הגישה כלפי היישובים הבדואים. אני רוצה לראות את היישובים הבדואים מפוזרים באשכולות שונים, בעשר אשכולות, לא כולם נמצאים באשכול אחד. אני רוצה לראות שירותים. תשמעו, היום אין, חוץ מרהט,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אתה בעד אשכולות.

פרופ' אבו סעד: אשכולות סוציו-אקונומי?
יוסי ישי: לא, הוא מדבר על אשכולות,

[מדברים יחד]

פרופ' אבו סעד: אני רוצה לראות שהבדואים, שיישוב אחד יהיה,

יוסי ישי: מול אשכולות אחרים.

פרופ' אבו סעד: יהיה ליד עומר.

אז תשמע, היום לאקיייה, למשל, יושב אחמד כאן, 8,000 נפש, אין בנק.

איך אפשר,

יוסי ישי: 8,000 פלוס.

פרופ' אבו סעד: OK, 9,000, אין בעיה. מתקרב לעשר. אין בנק. אתה היום,

על-מנת לפרוע שיק של 20 שקל או 50 שקל, אתה חייב להגיע

לבאר-שבע. זה ממש מדהים.

בית-ספר יסודי, מודרני, בנוי יפה, נראה על הכיפאק מבחוץ, האמת

היא שאני הופתעתי. ביקרתי שם ואני שואל אותם - אינטרנט

וזה? אומרים - אין להם קו בזק. זה יישוב מוכר, זה יישוב שהוא, אין תביעות קרקע ואין, למה? אני לא, תאמין לי, את האטימות הזו אני לא מבין אותה. הרי היום הכל באינטרנט. אתה צריך לקבל, למשל יש פרויקט לאומי בנגב היום, על פנאי וקהילה, ליישובי הנגב, כולל הבדואים, את הרישום צריך לעשות דרך האינטרנט. בית-ספר אחד בלאקיייה, איך הוא יעשה את הרישום? יו"ר, אליעזר גולדברג: אדון אחמד ייתן לנו, אני, מה שאני רוצה להגיד, ייתן לנו סקירה גם על היישוב שלו, היישוב שלו, השאלה היא למה זה קורה. ולמשל, בנק, אז הבנקים הם מוסדות פרטיים, אתה לא יכול לכפות,

יוסי ישי: שיקולים עסקיים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: על בנק דיסקונט או על בנק לאומי או מישהו אחר, לפתוח סניף בלאקיייה.

דובר: ואם הוא לא בא ללאקיייה, סימן שזה לא כלכלי.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אתה לא יכול לכפות עליהם, מפני שיש להם את השיקולים שלהם לבוא וזה שיקולים כלכליים.

אבל לעומת זאת, אתה דיברת על בית-ספר. בית-ספר, אנחנו כבר מדברים על חוק חינוך חובה, על חובת המדינה לגבי חינוך וכל השאר.

אני מציע, אולי באמת לא ניכנס לפרטים, אבל זה מעניין לשמוע, מעניין יהיה לשמוע את הסיבות לכך, את הסיבות לכל התופעות האלה. פרופ' אבו סעד: OK. מפני שביישובים העירוניים, צריך להפוך אותם לאטרקטיביים ואני חושב שאני אשלח לך את התוכנית שהכנו ב-2000, שכתבנו אותה בשלוש שפות אפילו - עברית, ערבית ואנגלית.

יורם בר סלע: מי זה כתבנו?

פרופ' אבו סעד: אני עשיתי את התוכנית עם כלכלן חברתי באוניברסיטה,

יורם בר סלע: זה מטעם האוניברסיטה?

פרופ' אבו סעד: מטעם האוניברסיטה, מטעם תורם שאיכפת לו מהבדואים וממדינת ישראל, הוא יהודי שחשובה לו מדינת ישראל וכל-כך הפריע לו שהמצב של הבדואים הוא ברמה כזו. אז בא ואמר - תשמע, אני רוצה תוכנית, איך אפשר לשפר את זה. והוא חשב שהוא יכול לעשות משהו, אבל בסוף הוא התייאש גם כן.

נקווה, אחד הדברים שאני רוצה להגיד את זה בנקודה בפיתוח התוכנית, אנחנו הסתובבנו, ראיינו אנשים, זה גם כן, לא, לא ישבנו בבית ובמשרדים עם המזגנים וכתבנו את התוכנית. נפגשנו עם איש עסקים מבריק, בערערה, והבן-אדם הזה הוא, היו לו 20 עובדים, במסגרייה שלו. אז אמרנו לו - תשמע, למה לא תפתח את זה? הוא מקבל עבודות מחברת החשמל וממקומות אחרים, הוא אומר לי - אני לא יכול. אני אומר לו - למה? תיקח מהבנק, הבנקים היום במדינת ישראל, לא נותנים לך אשראי אם אתה נמצא או אתה גר ביישוב בדואי, עוד פעם אנחנו חוזרים, זה לא אטרקטיבי וזה,

יוסי ישי: מבחינת ביטחונות.

פרופ' אבו סעד: מבחינת ביטחונות. אבל כשהיה בדימונה, תראה את האבסורד. הוא היה בדימונה, היו לו 120 עובדים, והיה לו אשראי שהוא יכול לקחת כמה שהוא רוצה. אז באו, שכנעו אותו - למה אתה בדימונה? תעבור ליישוב שלך, לערערה, אתה, אנחנו רוצים לפתח את יישובי הנגב וזה אז הבחור הלך, בנה בערערה, הבנק אמר לו - לא, אדוני, אני לא יכול לתת לך אשראי והוא תקוע.

יוסי ישי: משיקולי ביטחונות.

פרופ' אבו סעד: אבל יש אפשרות לבדואים והצענו את האפשרות הזו בתוכנית, צריך לפתח בנק בתמיכה, שהמדינה תיתן ערבות, שיתנו הלוואות. הרי אי-אפשר לתקוע שהכל פרטי וההפרטה

הולכת היום וחוגגת ויש לנו אוכלוסייה שלהגיד שהכל עסקי ופרטי ולהשאיר אותם, אנחנו לא יכולים. מוסרית, זה בלתי אפשרי. הרי,

יוסי ישי: אז יש מסגרת, שהרשות לעסקים קטנים, למשל.

פרופ' אבו סעד: בסדר. אבל צריך להתפתח. יש לך אפשרות לעשות 100 עובדים, אנחנו צריכים לתת לבן-אדם הזה צ'ופרים, בואו נשים שלקדם, זאת אומרת לצאת מהמצב הבעייתי והקשה וללא תמיכה מצד המדינה, אני חושב שזה לא יקרה. ולעודד, לתת הלוואות, לגייס, זאת אומרת היום בנק כזה, אם אתה רוצה הלוואה ויש לך עסק ואתה יכול להתרחב, אז אין שום סיבה שהמדינה תיתן את הערבות.

אז בקשר ליישובים הבלתי מוכרים, אני חושב שהתייחסנו לסוגיה שהיא המצב הוא לא יכול להמשיך בצורה כזו, לדעתי, זה מצב קטסטרופאלי, אנשים, ראינו שבתקופת, במכת הקור שהיתה לפני שבוע, צריך ועוד פעם, אני לא רוצה להיכנס לפרטי פרטים, הכל כתוב במצגת, צריך לפתח דיאלוג אמיתי ואני מאמין שיש רצון אצל ההנהגה הבדואית היום שיושבת ביישובים הבלתי מוכרים, להגיע להסכמות או להגיע, להתחיל את הדיאלוג.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני חושב שיש, מכל הצדדים, אני לא מדבר רק על הבדואים, מכל הצדדים, יש נקרא, לא רק משקעים היסטוריים, משקעים היסטוריים, שגורמים לחוסר אמון, אלא גם יש נקרא לזה, חוסר רצון להשתחרר מנימוקים היסטוריים. וזה, ואני אומר, אני לא מדבר על הבדואים, מדבר גם על גישתה של הממשלה וכל השאר.

ישנן תפישות היסטוריות שלא מוכנים להשתחרר מהן.

פרופ' אבו סעד: נכון.

יו"ר, אליעזר גולדברג: וצריך להשתחרר.

פרופ' אבו סעד: צריך להתמודד עם זה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא רק להתמודד, צריך, יש דברים, יש מה שפעם היו מוסכמות, איך אפשר אחרת, איך אפשר, צריך להשתחרר מהרבה דברים. גם הממשלה צריכה להשתחרר, הבדואים צריכים להשתחרר ממוסכמות שהיו עד היום וצריך לעשות חשיבה מחדש לגבי כל התפישות. חשיבה מחדש, לגבי התפישות ההיסטוריות.

פרופ' אבו סעד: נכון. אני מסכים. הדיאלוג, כשיש לך דיאלוג בין שני צדדים זה לא רק דו-סטרי, לא חד-סטרי,

יו"ר, אליעזר גולדברג: נכון.

פרופ' אבו סעד: אז אנחנו יכולים, צריך לתת כמה דוגמאות על החשדנות שדיברנו, שהבדואים באמת חשדנים. למשל, הנושא שאריאל שרון היה שר התשתיות ואברהם בורג היה יושב-ראש הסוכנות היהודית. לפי תיאורו של גדעון עשת, מידיעות אחרונות, איך, אנחנו רואים, זה יוצר חשדנות, מפני שבשקט ובצנעה נרקמת בצמרת השלטון שלנו, אחת המהפכות הקרקעיות הגדולות של המדינה. העברת מיליוני דונמים של אדמות בגליל, בעיקר בנגב, ממדינת ישראל לסוכנות היהודית, מטרתה של המהפכה היא כפי שאומר יושב-ראש הסוכנות היהודית אברהם בורג, ליזום חילופי קרקע בין המדינה לבין הסוכנות כדי למנוע השתלטות של ערבים, בעיקר בדואים, על אדמות המדינה. בכיר במשרד התשתיות הוסיף - אנו רוצים למנוע נגישות של הערבים לקרקע ולשמור את הקרקע רק לצורכי הלאום. צריך להרחיק מהקרקע את הגורמים העוינים, ניתן את הקרקע לסוכנות כי היא לא חייבת במכרזים והיא נותנת רק ליהודים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: מי אמר את זה?

יורם בר סלע: זה עיתונאי כתב.

יו"ר, אליעזר גולדברג: טוב, אני לא יודע,
 יורם בר סלע: לא, הוא כתב נכון, אמת.
 פרופ' אבו סעד: הוא כתב את האמת.

אז בדואים שומעים את זה וקוראים את זה, מתחיל להגיד לך - מה, וזה קרה, הבדואים גם כן הלכו והפגינו, אני זוכר את זה, הפגינו לפני הבית של אברהם בורג, ואמרו לו - מה, מה אתה עושה?
 אז אתה מבין? על החשדנות שהיתה, הנה, אני קורא את זה. אז איך אני אאמין, אתה מבין? יש, יש כל מיני דברים שצצים בשטח, ועל-ידי בכירים, ולצערי הרב, זה גם כן לפעמים, זה מוסיף על המשקעים הקיימים. למשל, ביקרו שרים כאן, אתה יודע מה, אני זוכר כשהנגבי היה שר המשטרה וביקר כאן, הצורה הגסה שהתייחס לאוכלוסייה הבדואית, שהסית את האוכלוסייה היהודית נגד האוכלוסייה הבדואית. אמר במילים אלו, אני מצטט, זה היה כתוב בעיתון וזה קיים, עליהם, למה אתם נותנים להם לעשות את זה?

אז אתה מבין? כשאישיות ציבורית, שר, בממסד, שבא ואומר דברים כאלו, זה פוגע. אנשים ממש, זה לא בא ממישהו מהרחוב או בן-אדם שהוא לא אחראי או בן-אדם, זה בא מהסמכות העליונה שלדעתי, לזה יש חשיבות רבה גם כן מבחינת היחס האנושי. אני לא אומר שהבדואים הם מלאכים והם לא עושים, אבל לכנות אותם כפושעים, כפורעי חוק וכל הדברים, לעשות הכללות, זה לא לטובת העניין, זה מאוד חשוב ברמה הציבורית. הרבה נכתב על הסיפור של ה, למשל, החוות, עוד נקודה שהיא,
 יוסי ישי: התיישבות הבודדים.

פרופ' אבו סעד: התיישבות הבודדים. אנחנו במדינה, תשמע, אני היום חי בנגב, אני מרגיש את עצמי כמו דודו, מבחינת האזרחות ומבחינת ה, שנינו אזרחי מדינת ישראל. אז אם אנחנו נותנים לאנשים

בודדים עם חוות רק לקבוצה מסוימת ולקבוצה השנייה אנחנו לא נותנים, יש כאן אפליה והיא לא צודקת. או שאנחנו צריכים לתת לכולם, או שלא ניתן לכולם, אולי נעשה קריטריונים, אני לא אומר שכל אחד יכול, אבל זה גם כן מראה שהחבר'ה יושבים כאן ובאים ואומרים - בסדר, אני גם כן,

יו"ר, אליעזר גולדברג: כמה יש כאלה?

פרופ' אבו סעד: מלא.

יו"ר, אליעזר גולדברג: התיישבות בודדים.

פרופ' אבו סעד: יש יותר מ-50.

יוסי ישי: בנגב?

פרופ' אבו סעד: בנגב.

יוסי ישי: בנגב יש 30.

דודו כהן: אישרו במסגרת תוכנית דרך היין 30 חוות.

פרופ' אבו סעד: וכמה לא אישרו?

דודו כהן: זה מה שאושר.

פרופ' אבו סעד: אבל יש חוות שהן בלי אישור.

דודו כהן: לא.

פרופ' אבו סעד: כולם באישרורים?

דודו כהן: יש 30 אושרו במסגרת תוכנית דרך היין. ה-30 האלה, כוללים

בתוכם חלק מהחוות הלא מאושרות, כאילו, אישרו אותם.

פרופ' אבו סעד: יש חוות שהן לא מאושרות. כמו הלא מוכרים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: בוא נדבר על המאושרות. השאלה שלי היא, לא יודע

אם זה צריך להיות מופנה אליך דווקא, אולי למר דודו כהן, יבוא

היום בדואי או לא אחד, עשרה, 20, 30, כמו שיש להתיישבות

הבודדים, יהודים,

פרופ' אבו סעד: לא יקבל.

יו"ר, אליעזר גולדברג: ויגיד - אנחנו רוצים,

[מדברים יחד]

יו"ר, אליעזר גולדברג: רגע, רבותיי, אולי תתנו לי רגע אחד, רגע. אני מבין שאתם יודעים מה אני עומד לשאול. אבל אני בכל-זאת, לפרוטוקול,

דובר: יש לנו גם את התשובה. יש כנראה מחלוקת על התשובה. יו"ר, אליעזר גולדברג: יבואו 30 יהודים, יגידו - אנחנו רוצים שתאשרו לנו, אנחנו לא רוצים להיכנס לקרקע ולפלוש. אנחנו רוצים שאתם תאשרו לנו התיישבות בודדים.

השאלה שלי היא, האם יינתן או לא יינתן? מי יכול, אתה יכול לתת לנו תשובה?

פרופ' אבו סעד: אני חושב שיש כמה שפנו ולא קיבלו, בתוך החוות המאושרות, אין אף חווה בדואית. זה מה שאני יכול להגיד.

יו"ר, אליעזר גולדברג: למה? האם לא היו פניות?

פרופ' אבו סעד: היו פניות.

יו"ר, אליעזר גולדברג: היו פניות ונדחו?

פרופ' אבו סעד: היו פניות.

יו"ר, אליעזר גולדברג: למה נדחו?

[מדברים יחד]

יוסי ישי: אני אתן משפט ואחר-כך גם דודו ישיב.

אל"ף, בכל מה שקשור להתיישבות בודדים, כל מקרה שקשור בהתיישבות בודדים, כמו בהתיישבות מתוכננת רגילה. קודם תכנון לביצוע. המועצה הארצית לתכנון ובנייה באה וקבעה בציר הזה ורק בזה, יהיו התיישבות בודדים, והיא קבעה את המספר. בניגוד למה שנאמר, היא קבעה את המספר, 31 נקודה ולא אחד יותר.

בתוך ה- 31, הזכות פתוחה ופנויה, עובדה, יש לפחות אחד כזה, אני יודע על אחד כזה לפחות, בדואי, שהגיש מועמדות. דרך אגב,

עדיין אין הכרעה, אין הכרעה לגבי איזש אותם ה- 31 התיישבות בודדים שהמועצה הארצית תכננה. למה? חלקן מיושבות, חלקן לא מיושבות, וכרגע נסוב ויכוח, האם אלה שמיושבות התיישבו ברשות או לא ברשות וזה כרגע נמצא בבירור.

אבל בסופו של תהליך, ברגע שהמועצה הארצית קבעה רק בציר מסוים ורק כמות מסוימת, למעשה זה פתוח לכל. ועובדה, לפחות אחד כזה, מתוך המאושרים, הוא בדואי.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אתה אומר, אתה אומר הוכחה לכך. מה שהם אומרים, הוכחה לאפליה היא שמבין ה- 30 יש רק אחד.

יוסי ישי: אל"ף, רציתי להדגיש שני, רציתי להדגיש כאן דבר מרכזי אחד, שהתיישבות בודדים היא בזבזנית, היא בזבזנית מאוד מבחינה תכנונית ולכן מגבילים אותה מאוד זה לא, זו הסיבה שהגבילו לציר מסוים ל- 31. אין כוונה לפזר בנגב התיישבויות בודדים, ולא משנה מאיפה הם.

ירום בר סלע: יש רקע לעניין הזה של התיישבות בודדים, זה לא סתם. יש רקע. ורקע הוא באמת, התופעה הזאת התפתחה כאשר, כמו שנאמר כאן, זה בזבז קרקע וזה היה בניגוד למדיניות ההתיישבותית. אבל היה גם הרקע של למנוע של השתלטות על הקרקעות האלה, שלא יספרו סיפורים.

פרופ' אבו סעד: כן, אבל יש, לפחות יש בן-אדם שיושב כאן שהוא הגיש ולא סלמאן אבו גרינאת, שייח' סלמאן, הגיש והוא לא קיבל. הבן של השייח' גם כן, לא, זאת אומרת, כן כן,

יו"ר, אליעזר גולדברג: גם שמענו שיש מכסה מסוימת והיא,

פרופ' אבו סעד: OK, הבדואים 25% מאוכלוסיית הנגב, ייתנו להם אותה מכסה, 20%,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אולי נקדיש פעם במסגרת הוועדה,

פרופ' אבו סעד: על חוות, כן, זה נושא מאוד,

יו"ר, אליעזר גולדברג: להתמקד רק בנושא הזה של החוות.
 פרופ' אבו סעד: עוד נקודה, צריך, היום אחד המאפיינים של היישובים
 העירוניים, למרות שהנגב, לא חסר אדמות, לא חסר קרקע, יש
 בעיה של התפתחות של היישובים הבדואים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: היישובים הקיימים?

פרופ' אבו סעד: הקיימים, כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: המוכרים?

פרופ' אבו סעד: המוכרים. חלק מהבעיות הן, אני עכשיו במסגרת אולי
 הביקור, במסגרת ראשי המועצות עצמן, שהן במצוקה מאוד,

יו"ר, אליעזר גולדברג: הוזמנו, הוזמנו.

פרופ' אבו סעד: כן, במצוקה מאוד אמיתית, שלמשל, אני אתן כאן, כמות
 הקרקעות שהוקצתה לעיירות הבדואיות אינה מספיקה
 להתרחבות מוסדרת ולהקמה של מגוון שירותים. תשתיות,
 מתקנים ציבוריים וחברתיים, בתי עסק ואזורי תעשייה וכדומה,
 אלו הדברים שדיברנו עליהם, שבעצם בנוסף, חלק גדול
 מהעיירות הבדואיות סובלות מהיעדר מערכות ביוב ומדרכות.

אני חושב שבדו"ח שכתבת, כשהיית מבקר המדינה, אני לא רוצה, אולי
 זוכר את זה, וזה היה על הנושא של הביוב. לדעתי, בחלקים,

יו"ר, אליעזר גולדברג: ביישובים המוכרים.

פרופ' אבו סעד: המוכרים, אני מדבר על המוכרים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: כן כן, לא, אני זוכר את זה.

פרופ' אבו סעד: יש חוק במדינת ישראל,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני לקחתי אז מדגם, לא את כל ה,

פרופ' אבו סעד: כמעט ולא השתנה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לאקייה היתה, היתה ב,

פרופ' אבו סעד: היתה במדגם ועדיין אין ביוב בלאקייה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, אני אומר, לאקייה היתה במסגרת,

פרופ' אבו סעד: היתה בתוך המדגם, נכון.

יו"ר, אליעזר גולדברג: במסגרת הדו"ח.

פרופ' אבו סעד: שעדיין אין. וכאן, לדעתי, מבחינה בריאותית ותברואה ואיכות סביבה וכל זה, היום המצב של בורות הספיגה הוא לא פיתרון ויש כאלו שלא, הבור הוא לא מוכן בצורה ה, אז זה מפגע תברואתי מאוד מסוכן והנושא הזה נמשך יותר מדי.

אז אני מדבר עם אחמד, הוא אומר לי - תשמע, מה אתה רוצה? אני, אין לי כסף. שזה, זה נוגד את החוק, הרי והחוק נדמה לי ב-95, חוקקו חוק שאסור להקים שכונה חדשה או יישוב חדש, בלי תשתית של הביוב, חוץ מהבדואים, להוציא את הבדואים מחוץ, מפני שרוב השכונות החדשות ורוב, חלק גדול מהיישובים, אני לא יודע מה המצב ברהט, אם זה כבר הושלם או לא הושלם, הושלם בשעה טובה, מחסור במרכזים קהילתיים, מרכזי נוער. הנוער היום, רוב האוכלוסייה הבדואית, נמצאת כמעט בגיל צעיר, כמעט 65% מתחת לגיל 19. אין להם מה לעשות. הם, אין מבנים, אין תעסוקה, פנאי, הרצאות, מסגרות חינוכיות, מסגרות בלתי פורמאליות להעסיק את הנוער הזה. זה מכה. זה ממש, אין ספריות, כשאני בא ואני, ספריות שבעצם אתה בא לראש המועצה ובצדק הוא אומר לך - תשמע, אני בקושי, אין לי כסף. אז צריך למצוא איזה שהוא פיתרון איך אפשר לעזור ליישובים, על-מנת לתחזק את האנשים, שיהיה להם מה לקרוא.

היום אתה מסתובב ביישוב, 9,000 נפש, אין ספרייה ציבורית. זה לא עניין שראש המועצה הוא לא, הוא נגד חינוך ונגד השכלה, אין לו.

אתה מבקר ברהט, אני יודע? אני מקווה שהכנסתם ספרים לספרייה שם,

דובר: עדיין לא.

פרופ' אבו סעד: עדיין לא. בנו בניין יפה, משרד השיכון, אנחנו יושבים תחת קורת משרד השיכון אז נגיד משהו, בנו בניין יפה, אתה יודע מה? עשה לי טוב שראיתי את הבניין הזה. הם אפילו עשו את כל האדריכלות של הבניין בסגנון המזרחי, שזה יפה, תשמע, זה חלק מהתרבות ובנו ספרייה יוצאת מן הכלל, שאפילו עד שעת החשיכה, אפשר לקבל אור, שזה חוכמה, יש לנו שמש כל הזמן, למה צריך להשתמש בחשמל, אני כבר מבקר ארבע שנים, מאז נפתח הקהילה הזה, אני מבקר במיוחד הולך לספרייה. הספרייה, אין מדפים אין ספרים, אבל המקום קיים. בסדר, קודם לא היה את הספרייה, אז יש ספרייה,

שרון גמבשו: אפשר לעדכן בעניין הזה, שלפני מספר חודשים עבר חוק בכנסת עם תקצוב של העניין הזה, חוק הספריות, אני מקווה שזה ייתן מענה לפחות ביישובים המוכרים.

פרופ' אבו סעד: תשמע, זה דבר מאוד חשוב. יו"ר, אליעזר גולדברג: מה אומר החוק? שרון גמבשו: חוק של חבר הכנסת מלכיאור, יו"ר, אליעזר גולדברג: אבל מה, מה,

שרון גמבשו: שהוא מחייב שבכל יישוב תוקם ספרייה במימון של הממשלה. פרופ' אבו סעד: צריך לקחת את הנושאים האלו למצוא דרכים איך אפשר להרים את איכות החיים בתוך היישובים. מפני שכל שיפור באיכות החיים ביישובים, היא רק לטובה והיא תמשוך אנשים אחרים שיבואו לשם. אז ברמה הקיימת היום, אף אחד לא הגיע. למרות שאני גר בלאקיה, והרבה חברים אומרים לי - אתה לא נורמאלי, מה אתה עושה שם? אבל אני לא יכול, גם כן, אני לא יכול לבוא בפני הוועדה או לשבת באוניברסיטה בכנסים ולדבר איך הבדואים ואיך אפשר לקדם את הבדואים, ולגור בעומר או במיתר או בלהבים. זה בלתי אפשרי, אז אני חייב להיות שם.

אבל רבותיי, תנו לנו קצת, אתה יודע מה? אני רק רוצה לתת, כמה אטימות של הממסד. אני ואשתי, לא היו לנו ילדים, גרנו בבית שנה וחצי ללא חשמל. בלקייה, בית בנוי, מסודר, בנוי, עם כל האישורים, שנה וחצי גרתי, אתה יודע מה נאמר לי? נאמר לי - תשמע, הבדואים גרו כל-כך הרבה שנים בלי חשמל, מה אתה מתבכיין?

אמרתי להם - תשמעו, אני עובד אוניברסיטה, לא היתה לי קביעות בתקופה ההיא, אני חייב לעבוד, אחרת אני אפסיד את העבודה שלי. ומריבות וכתיבות וכל זה, שנה וחצי, שני הילדים שלי הקטנים נולדו בחשיכה.

דובר: אין שוויון.

פרופ' אבו סעד: לא, באמת, וזה היה דבר, למה זה נעשה? אני לא, עד עצם היום הזה, אני לא מבין את זה. הרי היישוב הוא מאושר, הכל טוב ויפה. זה מראה, אני רוצה לחזק את הנקודות החשובות כאן שיש משהו כאן ביחס או בטיפול באוכלוסייה, שבסדר, הם אוכלוסייה חלשה ואני חושב שזה קורה לכל האוכלוסיות החלשות. אבל האוכלוסייה החלשה הזו היתה אוכלוסייה לויאלית, אוכלוסייה שקטה, ואנחנו רואים הרבה סממנים שהם לא לטובת העניין ולי זה נורא מפריע.

יו"ר, אליעזר גולדברג: יש לי שתי שאלות אליך.

שאלה אחת שהעסיקה אותנו ואני רוצה לשאול את דעתך זה שאלת הייצוג, שאלת הייצוג. אתה מדבר על הידברות, על דו-שיח, עם מי? עם מי? הרי אתה בעד בחירות דמוקרטיות לקביעת נציגי היישוב, האם אתה חושב שהמעמד בקהילה הוא שצריך לקבוע מיהו נציג הקהילה, קהילה הכוונה לא הקהילה במובן הרחב, אלא במסגרת המצומצמת. מפני שפה, הרבה שמענו על כך, אתה מדבר, מדבר, מדבר, בסדר, אתה יכול לדבר, הוא אומר

שהוא נציג הקהילה, נציג היישוב, אבל בסופו של דבר, לא, רוצים - מקבלים, לא רוצים - לא מקבלים. זאת שאלה אחת שאני רוצה לשאול אותך, שאלת הייצוג.

שאלה שנייה, אולי היא קשורה לשאלה הראשונה. איך אתה רואה את ניהול היישובים. בהנחה שיש ישוב מוכר ובמסגרת ארגונית והבעיה היא איך הוא מנוהל. באבו באסמה, יש את אדון קלג'י שהוא למעשה ממונה,

פרופ' אבו סעד: ממונה, כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: ממונה, זה לא, לא כתוצאה מרצונם של התושבים,

פרופ' אבו סעד: לא, זה חוק,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אז השאלה היא איך אתה רואה את ניהול היישובים.

איך אתה רואה אותם. עוד הפעם, האם מישהו שהוא בעל מעמד

בחברה לוקח על עצמו את התפקיד הניהולי והייצוגי, בחירות,

איך, איך הדברים, אז יש כאן שתי שאלות.

פרופ' אבו סעד: שתי שאלות קשות.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא הבטחתי לעשות לך חיים קלים.

פרופ' אבו סעד: אני רוצה גם כן בהתייחסות ובכתיבה שלי, סביב האוכלוסייה

הבדואית, אני גם כן, אנחנו רוצים, השאיפה היא תמיד קדימה.

אני חושב שהיום, מבחינת ייצוגיות, יש ראשי מועצות שהן

נבחרות על-ידי הציבור הבדואי. פעם היו ממונות, אז,

יו"ר, אליעזר גולדברג: איזה מועצות?

פרופ' אבו סעד: ראשי מועצות,

יוסי ישי: הפזורה, אבל.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני, אני בעיקר מדבר על הפזורה.

פרופ' אבו סעד: רק על הפזורה עכשיו? OK.

יוסי ישי: מועצות - גמרנו.

יורם בר סלע: לפי ההצעה שאתה אומר יישוב חקלאי, יישוב הרועים,

פרופ' אבו סעד: היום יש, כבר הנושא של אבו באסמה הוא קיים. עכשיו, ההידברות, היא צריכה להיות מול המועצה עם האנשים בתוך, במרחב של היישובים הבלתי מוכרים, שלכל קהילה שהם יחליטו, הקהילה תחליט מי,

יו"ר, אליעזר גולדברג: איך היא תחליט?

פרופ' אבו סעד: יבחרו, בחירות.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני לא מדבר על בחירות,

פרופ' אבו סעד: כן, על בחירות פנימיות. אני רוצה שיהיה בחירות, שלא יגידו, יבואו לדודו, תשמע, הוא לא ממנה אותי ולא בחרתי בו. אתה לא תצא כמו הביצה והתרנגולת. אם לא תהיה בחירות והם יסכימו שזה מסוכם עליהם, מפני שאתה רוצה גם כן בדיאלוג, שאני רוצה לדבר עם האדם מולי, אז הוא צריך להיות, תהיה לו גם, אם הוא מייצג אוכלוסייה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: והבחירות הן בחירות דמוקרטיות?

פרופ' אבו סעד: דמוקרטיות, כן, כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לנשים ולגברים?

פרופ' אבו סעד: לנשים ולגברים, כן. כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: כן-?

יוסי ישי: העניין של הביצה והתרנגולת, אבל. ברור לי שאחרי שהיישוב מוקם, ההנהגה צריכה להיבחר בדרך דמוקרטית.

פרופ' אבו סעד: עכשיו, עכשיו.

יוסי ישי: מה עושים בשלב המוקדם? אתה בא לפזורה מסוימת, נניח, אתה צריך לנהל איזה שהוא משא ומתן ואיזה שהוא דיאלוג כדי להחליט, האם יקום יישוב, איזה סוג יישוב, עם מי, ועוד למעשה עוד אין את הקהילה, עוד אין את היישוב. אתה, אתה אפילו לא יודע להגדיר את האוכלוסייה.

פרופ' אבו סעד: מה שקורה כאן, במשפחות, אצל הבדואים, שזה דבר, אז זה ריכוזים של יישובים.

אתה לוקח למשל אצל התורשאן, אז התורשאן, הם, באזור הזה אתה צריך להקים את היישוב, אז יש לך משפחת אל אטרש. אצל אל הוואש, למשל, מה שעשו,

יוסי ישי: עם מי אני מדבר?

פרופ' אבו סעד: אתה הולך למנהיגות, יש,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, אני אגיד לך. אולי, אולי,

פרופ' אבו סעד: טראבין, כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אולי אני זורק רעיון שעוד אני אצלי לא בשל, שתקבע אתה את הגבול, תקבע אתה את הגבול, לא אתה, המדינה, הממשלה, תקבע את הגבול ובמסגרת הגבול הזאת, נערכות הבחירות.

יורם בר סלע: יש היום ראשי,

[מדברים יחד]

פרופ' אבו סעד: מה שעשו במועצה האזורית. יש ועדים, הוועדים נבחרו,

יורם בר סלע: אז אני אומר, יש היום ראשי משפחות.

פרופ' אבו סעד: כן.

יורם בר סלע: אז, אבל המשא ומתן, נניח שמתנהל, עם ראשי המשפחות

או יארגנו בחירות ספציפיות לצורך,

פרופ' אבו סעד: לדעתי, ואני הולך לכיוון הזה, זה צריך להיות, אתה לא יכול

גם כן פר משפחה לנהל, זה תהליך ארוך וזה תהליך, ודיברנו על

הצד הפרטני, שהוא לא לטובת העניין. שהם יבחרו, ואתה שם

את הכדור במגרש של האוכלוסייה הבדואית שהיום הם באים,

אף אחד לא שומע לנו, אף אחד לא מכיר בנו ויצאו, קרו יישובים

בלתי מוכרים על-ידי המדינה. אז אתה מכיר ביישוב, בוועדה,

יורם בר סלע: בקבוצה הזאת.

פרופ' אבו סעד: באוכלוסייה הזו ואתה מנהל אותה כקולקטיב, לא כ, יו"ר, אליעזר גולדברג: אני חס וחלילה, ואני חוזר, חס וחלילה ועוד הפעם חס וחלילה, לא רוצה לפגוע במי שהיום מייצג את הפזורה או חלקים ממנה. חס וחלילה, אני לא רוצה לפגוע.

פרופ' אבו סעד: לא, אתה לא תפגע, מפני שכך הם מאורגנים. הארגון שלהם הוא,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, אבל, באיזו מידה, בסופו של דבר, זה מחייב אחרים? בסופו, איך זה מתחייב?

אנחנו יודעים שלא תמיד קיבלו את העמדה הזאת. ולכן, אתה, לא, בוא, אני לא נכנס אתך לוויכוח, אני רוצה לשמוע את דעתך. אתה מדבר על בחירות דמוקרטיות.

פרופ' אבו סעד: דמוקרטיות, כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: עכשיו, השאלה השנייה נוגעת לניהול היישוב. איך אתה רואה את ניהול, איך נקבע ההרכב של, הנהלת היישוב. גם כן על-ידי בחירות?

פרופ' אבו סעד: הבחירות, אתה בוחר ועדה והוועדה בוחרת את היושב-ראש שלה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, יש, ישי אמר בצדק, יש פה שני טקטים. אחד זה כשעוד לא,

יוסי ישי: לפני,

יו"ר, אליעזר גולדברג: עוד לא הוקם,

יוסי ישי: טרום הקמת היישוב,

יו"ר, אליעזר גולדברג: יש לך היום יישוב,

פרופ' אבו סעד: OK.

יו"ר, אליעזר גולדברג: עוד לא, אתה רוצה לנהל אתו משא ומתן. אמרת בחירות.

פרופ' אבו סעד: בחירות.

יוסי ישי: הקימו.

יו"ר, אליעזר גולדברג: עכשיו, הקימו את היישוב במסגרת מועצה אזורית או לא, אבל את היישוב הזה, איך אתה מנהל, איך אתה רואה את ניהולו של היישוב?

פרופ' אבו סעד: אני רואה את ניהולו על-ידי קבוצה של אנשים, מאותו יישוב, שהם עושים איזה שהיא ועדה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: נבחרו?

פרופ' אבו סעד: נבחרו, כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: גם הם נבחרים?

פרופ' אבו סעד: גם הם נבחרים. מפני שאחרת אנחנו לא רוצים לצאת, מינויים, יש בזה סכנה. זה מייצג אותי, זה לא מייצג אותי, אז יש לנו איזה שהיא מעין ועדה שמישהו שעומד בראשה, שמייצג את היישוב. אבל את ההחלטות הוא לא מקבל לבד, אנחנו לא רוצים להפוך לדיקטטורים כאן, מפני שיש ועדה שהוא הולך איתה בכל ההליכים של קבלת ההחלטות ולדעתי, זה גם כן יהווה תקדים מאוד,

יו"ר, אליעזר גולדברג: זה כך היום, אבל אתה,

פרופ' אבו סעד: אבל זה לא מוכר על-ידי המדינה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: כן, אבל אתה, לשיטתך צריכות להיות בחירות.

פרופ' אבו סעד: כן.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לקבוע את ה,

פרופ' אבו סעד: הם בחרו, אני לא, איפה, אתה מבין? אני רוצה למסד את זה. אני אגיד לך מה הטווח, אני חותר שבעתיד, אני רוצה גם כן לקדם או לבנות את התפישה של השירות ושל המבנה המוניציפאלי, לפני שאנחנו מגיעים אליו, לחנך את האנשים שהאנשים יעבדו גם כן במסגרת שהיא מחייבת, מסגרת שאתה שייך לה, נבחרת על-ידי אנשים, הוועדות האלו והבן-אדם שעומד

בראשה, הוא לא נשאר לכל החיים, אלא לתקופה של שלוש-ארבע שנים, זה יהיה ממש,

יו"ר, אליעזר גולדברג: בפנסיה, כן.

פרופ' אבו סעד: זאת אומרת, להכין את הקרקע, להכשיר את הקרקע לחיים מוניציפאליים נורמאליים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אנחנו צריכים לסיים.

יוסי ישי: אבל ברמה התיאורטית אין לנו ויכוח, אבל אני, אם הבנתי נכון, ברמה המעשית יש לנו בעיה. אם ניקח למשל את יישובי אבו-באסמה, התהליך הזה לא כל-כך צלח, או שלא רוצים להגיש מועמדות או שגם כשנבחרים, לא רוצים כל-כך להשתמש, להישאר בתפקיד, או פורשים או לא,

פרופ' אבו סעד: לא היה דיאלוג.

יורם בר סלע: הטענה הבסיסית - שלא היה דיאלוג בכלל.

פרופ' אבו סעד: לא היה דיאלוג. מינו אותם. מינוי, כן.

יוסי ישי: לא, גם אני לא מקבל את זה, זה חבל.

יורם בר סלע: זו הטענה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: רק שנייה אחת, מר דודו כהן, עוד מילה? תגיד.

דודו כהן: אני רוצה להתייחס לסוגיה הזו כי אני מלווה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: זה נושא חשוב מאוד.

דודו כהן: מהיום שהתחלנו להקים את המועצה האזורית אבו באסמה. יש את הסוגיה של לפני ההכרה ויש שלאחר ההכרה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: נכון.

דודו כהן: ויש פה בעיה במובן הזה ואני זוכר את כל הדיונים מול הוועדות הממשלתיות, ועדת היישובים ו-ועדת השמות, שאני בא ואומר - אנחנו הולכים להקים יישוב אום בתין. האנשים כבר ישנם, חיים באזור הזה. אתה בא להקים את קאסר א-סיר, או אבו קרינאת. רוב האנשים פחות או יותר נמצאים באזור.

עכשיו, מה אנחנו עשינו? בשלב התכנון היישוב, ניסינו לדבר עם האוכלוסייה שלדעתנו מובילה את המהלכים. עכשיו, להגיד לך שזה מאה אחוז מהאנשים? בטוח שלא. אבל מה קרה? ברגע שהיישוב הוכר וניתן לו שם וסמל, אנחנו פנינו ביוזמתנו לכל התושבים שיציגו מועמדים. אני לא מיניתי אף ועד והשר לא מינה אף ועד, אלא אם כן זה בא מהתושבים, אפשר לבדוק מה עשינו באום בתין בקאסר א-סיר, באל-סייד, ביקשנו מהתושבים תתנו לנו רשימות. יותר מזה,

יוסי ישי: ולא נתנו.

דודו כהן: חלק גדול לא נתנו. וגם אלה שנתנו, הסכמנו שהם ייתנו רשימה של מועמדים, הרבה הרבה יותר גדולה, מאשר פקודת המועצות האזוריות מאפשרת. כי הבנו שאנחנו רוצים ליצור דיאלוג.

קחו לדוגמה אל סייד, הסכמנו שבועד המקומי יהיו 17 חברים, אין דבר כזה. אבל הסכמנו בגלל שזה ועד ממונה, שכנענו את השר שלטובת היישוב, לטובת האוכלוסייה ולטובת הייצוג, שיבחרו יותר חברים ואלה מונו. לא היה אחד שמונה בלי הסכמה של נציגי התושבים.

פרופ' אבו סעד: אבל הם נבחרו על-ידי הציבור, או לא?

דודו כהן: עכשיו, הבעיה, רגע. בחירות אי-אפשר לעשות, למה? כי עוד אין יישוב ועוד אין תושבים, רגע, שנייה.

פרופ' אבו סעד: בסדר.

דודו כהן: לכן, מה עשינו תחליף לבחירות ועבדך הנאמן ואמנון ישבו בהרבה ביקורים, אמרנו לתושבים - חברים יקרים, תשבו עם עצמכם, תבחרו מי שנראה לכם מועמד ראוי, תגישו לנו רשימות. אנחנו נכבד כל רשימה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: כן, אבל אם חושבים גם על מתכונת של חוק, לדוגמה, אז הבעיות שאתה מעורר, יכולות למצוא את פתרון במסגרת חוק. היום אתה לא יכול, בחוק אתה כן יכול.

פרופ' אבו סעד: נכון.

דודו כהן: עכשיו, מה השלב הבא? השלב הבא,

פרופ' אבו סעד: זה השינוי בעצם שאנחנו,

דודו כהן: השלב הבא, הרי זה בחירות. עכשיו, אני שואל את עצמי, מי ישתתף למשל בבחירות, ביישוב מסוים. עכשיו, אני יכול לבוא ולהגיד - כל מי שגר בתוך הקו הכחול, משתתף בבחירות.

יו"ר, אליעזר גולדברג: כן.

דודו כהן: בשביל שהוא יעשה את זה, הוא צריך להירשם כתושב היישוב. אבל אני יורה לעצמי קצת גול עצמי, כי יהיה חלק מהתושבים, שגרים מחוץ לקו הכחול, אני רוצה להכניס אותם לקו הכחול. ואני רוצה שהם ישפיעו על התכנון והיישוב ואני רוצה שהם יהיו חלק ממנו והילדים שלהם לומדים בבית-הספר של היישוב. ואני רוצה שאנשים, אז אני אומר, לכן קשה להגיד מי בוחר. יש יישובים שחלק גדול מהתושבים עדיין בחוץ.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, אבל אני אגיד לך, יש, התשובה יכולה להיות, כדי לזכות בזכות הבחירה, כדאי יהיה ויהיה רצון טוב להירשם,

פרופ' אבו סעד: לעשות את זה פורמאלי.

יו"ר, אליעזר גולדברג: שהוא לא יהיה רשום ביישוב הזה כתושב היישוב, הוא לא יוכל לבחור ויש להניח שאנשים יירצו לבחור.

יוסי ישי: זה המנגנון שאנחנו עושים, אבל אז באים תושבים של היישוב ואומרים - הוא לא גר ביישוב, אנחנו לא רוצים, אבל עזוב, עם זה אנחנו מתמודדים. אבל המתודולוגיה הזו, אנחנו עושים אותה כל הזמן.

פרופ' אבו סעד: אז מה שאני רוצה, להגיע לסיכום.

יו"ר, אליעזר גולדברג: מצטערים, אבל אנחנו מוכרחים לסכם. פרופ' אבו סעד: לסכם, כן. אני, רק כאן אני הבאתי את הטבלה שמראה את יישובי הבדואים, הדירוג הסוציו-אקונומי,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אשכולות.

פרופ' אבו סעד: אשכול אחד אנחנו רואים, וטראה את השכנים שלהם, תל שבע ו- 197 זה מתוך 198, 198 יישובים יש בארץ, אנחנו צביון 198, עומר 197 ותל שבע, מס' 2, זה בדיוק מספר 2 מלמטה מספר 2 מלמעלה.

אני אשאיר, הסיכום, אני אפילו אדלג על הסיכום, אני כתבתי ששני משפטים ממש או משפט אחד, 20 משפטים, בדקה ה-90, זה לפני כניסתי, הבוקר, לפני שהגעתי, שלדעתי, הדרישה העיקרית של הבדואים היום היא לקבל זכויות בעלות על הקרקעות שלהם, כמו כן נחוץ פתרון חקיקתי חדש, שיביא בחשבון גם את הדין הבדואי. הכוונה לדין הבדואי זה כל מה שדיברנו עליו, העדות וכל ה, ובזה חבל, אני חשבת, הדין הבדואי, זה כל הנושא של,

יו"ר, אליעזר גולדברג: של הבעלות?

פרופ' אבו סעד: של הבעלות, כן, האסמכתאות, שאין להם אסמכתאות, יש להם את התורה בעל-פה. תודה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: תודה לך. אנחנו באמת מודים לך, ואני חייב לציין שהוצאת לי את המילים, אני חייב לציין שזאת היתה הנאה לכולנו לשמוע אותך.

[ההקלטה מחודשת לאחר הפסקה]

יו"ר, אליעזר גולדברג: פרופ' גדעון קרסל, אנחנו מודים לך על כך שהסכמת לבוא ולדבר בפני הוועדה.

הידע שלך כפי שאני למדתי מתוך הכתובים גם שלך ואחרים שמצטטים אותך, הידע הוא רב ואנחנו מבקשים לקבל את הסקירה שלך

לנושא שלשמו הוקמה הוועדה ולתרום להבנת הבעייתיות שאנחנו עוסקים בה. בבקשה.

פרופ' גדעון קרסל: הניסיון של התכנון האורבאני בארצות המזרח התיכון מלמד על בעייתיות של השתתת הקו האורתוגונאלי על, השתתת מבני קומה למגורים. התוצאה - הערים החדשות במזרח התיכון, ערי סעודיה והמפרץ, מצטיינות כל הערים, בקווים של תכנון וביצוע של חברות מערביות בעיקר, ועל כן היישוב מבססו, מתוכניתו, הוא אורתוגונאלי, קווים ישרים, והרבה בתי קומה. כלומר, בעניין הזה, הערים החדשות קיבלו את המתווה השכיח לארצות מערב.

בארצות המערב, ארצות הנוצרים, החוק הכלכלי קבע שקרקע במרכז העיר היא יקרה ועל כן ניצולה עדיף עם ברבי קומות, מבנים רבי קומות. התוצאה זה כבר 200 ויותר שנים פיתחו בהתמדה בארצות אירופה טכנולוגיה מתאימה לרבי קומות, כאשר הופיע הבטון, הבטון עם הברזל, הדבר סייע לטיפוס מעלה ומעלה והדגם הזה מסוגל, מסגלים אותו היום גם לערים החדשות במפרץ, באמירויות של המפרץ הערבי, הפרסי, גם בסעודיה.

לעומת זאת, הערים המסורתיות מצטיינות בדרך-כלל במרכז לב עירוני שבהן הרחובות מפותלים, מתפתלים, המרווח שבין הרחוב לבתים מזערי, כאשר מרפסות קונזוליות, קונזולה, חורגות מקו הקיר של הבתים לעבר הרחוב ולעניין הזה, להדגמת ההבדל בין הקו הצפון אירופי לקו השכיח בערים הדרום אירופיות, דהיינו המזרח התיכון, הבאתי לכם כמה ספרים שאני אעביר ותוכלו להתרשם. לפני שאני אמשיך לדבר.

תעבירו מיד ליד, או איך אני אתחיל. אתם, להעביר מיד ליד ולהתרשם. יש גם הדגמות בפנים וצילומים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: מה אנחנו צריכים ללמוד מזה?

פרופ' גדעון קרסל: אני מגיע. זאת היתה ההקדמה.

קיים, ואני כבר עובר לעיקר. קיים קושי עם ייסוד ערים חדשות, עיירות, הבנדאט, בנדאט אל ערב, קיימת בעיה להקים מבני מגורים ליותר מקומה, שתיים, שלוש. התוצאה היא השכיחה בארצות המזרח התיכון, פריסה רחבה על פני שטח ומתרבה ומתרחבת כאשר הפיקוח האורבאני מזערי. היכולת לפקח וגם היומרה לפקח, קטנים בהתאמה ויוצא שהרבעים שהם בעיקר רבעים חמולתיים אגנטיים, שבטיים, הרבעים עומדים לעצמם בלא התערבות של העירייה. העירייה מוותרת מלכתחילה.

כל זמן שזה נוגע באמת רק לרובע, אין דבר. אבל כשזה מגיע לפילוס כבישים רב מסלוליים, זה קשה. כאשר מדובר על העברה של קווי צנרת, חשמל, ביוב, מים, זה קשה. הנחת הקווים הללו לא יכולה להתפתל עם המיאנדרים, עם ההתפתלויות של השכונות.

אשר על כן, בערי המפרץ הפרסי, הערבי, אתם תראו ניצול מירבי של השטח המצומצם יחסית, לפעמים זה על איים בתוך הים, ועל כן בונים לגובה, אחד. שניים, בונים ברוחב מספיק לתעבורה, בונים בסגנון מערבי והבונים - חברות מערביות שמכתיבות את הקו, קוראים לו מערבי, אבל את הקו שהתפתח משום תכתיבי כלכלה בארצות הנוצרים. אז זה להתחלה.

כלומר, אפשר להשתית את הקו הלוגי, ההגיוני, שמתאים לחיסכון בשטח לניצול מירבי של שטח כפי שהתפתח במערב לאזור שלנו. אבל זה לא פשוט.

מעקב אחרי הערים החדשות באזור המפרץ מלמד שבתי הקומה משמשים בעיקר את העובדים שרובם זרים. העובדים, רובם מארצות אסלאם, מגיעים מתת היבשת ההודית, מפקיסטן והלאה. והעובדים הללו ומשפחותיהם, במידה ומגיעים עם המשפחה, גרים ללא בעיה במבני הקומה. גם הגירה פנימית של

נגיד בדואים מהשטח שעוברים לעבוד בעיר, באים לגור ללא הקבוצה החמולתית שלהם, בקומות שונות של המבנה הגדול. אם כל, זהו הדפוס. זה דפוס המגורים שמושפע מתכתיבים של התרבות.

כעת, אני בא מתוך מחשבה תחילה להתמודד עם השאלה הזאת, הואיל והשטח במרכזי הערים עולה ועולה במחיר, אם השטח יקר, אז זה היגיון כלכלי, עדיף לנצל אותו במירבו, עדיף לנצל אותו על-ידי מבני קומה. אלא שהאוכלוסין המקומיים נותנים פירושים למגורים בקומות מבנה גבוה, ועל כן נמנעים מלהיכנס לתוכם או לבנות את בתיהם כך. בשרשו של עניין, נמצא מוסד הפרדה בין המינים, בין נשים לבין גברים, במדרגות, בכניסות המשותפות ונחוץ פיתרון ארכיטקטוני לכניסות נפרדות לקומות השונות. אז אם זה שטח גבעי, כמו בחורה, אפשר להכשיר כניסה לקומה שנייה וגם לקומה שלישית, מהגבעה על-יד, כלומר קצת לחפור עם ההקמה, באופן שהכניסה לכל קומה שתאכלס משפחה מורחבת, כלומר אב ובניו הנשואים, ואז העוקץ של המפגשים בחדרי המדרגות ובחדרי הכניסה בין בני משפחה שונים, העוקץ הזה ניטל.

הרעיון הוא להקים מבנים כאשר לכל קומה חדר המדרגות וחדר הכניסה משלה. יותר מזה, השטח שסביב למבנים, השטח הזה ראוי להיות מיועד על-סמך חלוקה, למשפחות שגרות במבנה היותר גבוה, באופן שלכל משפחה תהיה פינה למטה עם כמה עצים משלה ועם מוקד של אש משלה, כאשר רוצים לעשות דברים על אש פתוחה וזה חלק מהבישול המסורתי וזה חלק מהאפייה המסורתית. ואז לחלק את החצר הגדולה מסביב למבנים ולהותיר מקום לחצר בתכנון, להותיר את זה לחלוקה משנית לדרי הבית הגבוה.

על-ידי פתרונות כאלה בסעודיה, שיש הרבה בנייה חדשה, פותרים ומאפשרים גם לאוכלוסייה המקומית להיכנס לבתים המשותפים, הגבוהים.

כל הרעיון של בניית בתים משותפים, Condo, Condominium, בתים משותפים, קונה אחיזה בקושי בארצות שסביבנו, אבל התהליך מתקיים ומתגבר לאחרונה.

כאשר אנחנו ניגשים לעיירות הבדואיות שסביבנו, ראוי להכשיר את התנאים באופן שיעודד בנייה גבוהה, שהאינהביציות, שהעכבות להיכנס לגור בבתי קומה יתמעטו. זה אתגר לאדריכלים, לנצל יפה בתים אפשריים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: איך מתגברים על הבעיה היום באותם מקומות שכבר מאוכלסים? איך מתגברים על הבעיה של חדר מדרגות משותף וכל השאר?

דודו כהן: אין כאלה.

דובר: יש היום שכונות בירושלים, למשל,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא לא, אני מדבר במגזר הבדואי.

דודו כהן: אין פשוט בתים, בתי מגורים,

יו"ר, אליעזר גולדברג: אין בכלל, בשום מקום, רק הכל,

יוסי ישי: בניין הוא של משפחה, בניין הוא של משפחה. אין באותו בניין, מספר משפחות.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, אני חשבתי אם יש מה שנקרא רכבת.

דודו כהן: כמו שהציגה המינהלת - משווקים מגרשים למשפחה והמשפחה בונה במגרש את היחידת דיור שלה, שתי קומות, או בית אחד,

יו"ר, אליעזר גולדברג: שתי קומות, אבל שלה,

יוסי ישי: של המשפחה, בדיוק. אין ערבוב משפחות.

יו"ר, אליעזר גולדברג: הבנתי. לא, יש יותר מקומה אחת,

דודו כהן: כן, אבל של המשפחה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: כל היחידה, שייכת, דודו כהן: לאותה משפחה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: משפחה אחת. כן.

פרופ' גדעון קרסל: יש גם חוקי עזר לבנייה העירונית בעיירות, שמגבילים את הגובה. וכאן ראויה מחשבה משפטית וארכיטקטונית. להסיר את המגבלה, כדי לאפשר הקמת מבנה קומה. כדי לאפשר בהסכמה, כמובן, עם האוכלוסין, לאפשר בנייה אטרקטיבית למשפחות, למרות העובדה שהמבנה הוא גבוה.

שוב, בארצות השכנות, הספרות מדברת על ארצות, בעיקר על ערי ערב הסעודית והמפרץ ולוב, שהקימה שיכונים לרוב. ארצות הנפט שהתברכו בכסף ואפשרות של הקמת מבני קומה, בתים גבוהים, גם למגורים.

הנושא הזה הוא אתגר ארכיטקטוני למשרדי אדריכלים ואפשר, נחוץ לזה, נחוץ הסכום כדי לאתגר משרדי אדריכלים למחשבה עם אדריכלים מקרב הציבור הבדואי שמבינים את הפרובלמטיקה ומבינים גם אולי את הפתרונות. אפשר ללמוד מהספרות הקיימת על ערים בערב הסעודית ובמפרץ, בעומאן, יש הרבה מחשבה חדשה, כולה מגיעה מהמערב, תוך התחשבות במזרח אבל לא חסרים סביבנו אנשים בדואים שבגרו פקולטות לבניין בארץ או בחו"ל, שאפשר לשלב בדבר הזה.

האילוץ בליבן של ערים קיימות, עיירות קיימות, לבנות לגובה הוא אילוץ קיים, העלות של הקרקע במרכז רהט היום מאפשר כבר למכור מגרש ברהט בסכום יותר גבוה, מכיוון שזה במרכז ומבוקש,

פייסל אל הוזייל: יש כזה, אבל אנשים לא רוצים לגור.

יו"ר, אליעזר גולדברג: למעשה, זאת היתה,

פייסל אל הוזייל: תבדוק את התיאוריה, לפני שאתה מדבר עליה, אם יש קליינטים.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, זה, אני לא, למעשה, זאת היתה השאלה שאני הייתי, רציתי לשאול. האם יש איזה מחקר או סקר שיש בו כדי ללמד על עמדת האוכלוסייה לרעיון הזה של בתים רבי קומות? האם יש, תוכל לומר לנו לפי אותה, אם בכלל נעשה איזה סקר או מחקר על זה, מה עמדת האוכלוסייה.

פרופ' גדעון קרסל: עמדת האוכלוסייה שמובעת ברגליים, לא בהצבעה ולא בשאלונים, היא הימנעות ומי שיכול, ומי שרק יכול, נמנע, כפי שאתה צודק, מי שרק יכול, נמנע מכניסה לבתי קומה וזה קשור, לא נגעתי, אבל גם באינטרפרטציה של מי גר מעל מי, עם כל הקונוטציות הכרוכות.

יורם בר סלע: אתה יודע, במזרח ירושלים, יש בתי קומות. אז כל עוד שהבתי קומות זה במסגרת המשפחה גרה אז זה עובד. אבל יש גם כמה בתים משותפים, כמו במערב ירושלים, וזה לא עובד.

אחמד אלאסד: אבל אני רציתי גם לשאול אותך שאלה שגם זה עלתה בישיבה וגם בדיון, המועצה. אם נאפשר לאנשים לעלות לגובה, אבל אתה, אם אתה בדקת, אני חושב שיש איזה טעות אפילו בתפישה, שהיום יש תכנון קיים שיש אוכלוסייה גרה בשכונה מסוימת ואתה אומר להם עכשיו לעלות לגובה עכשיו, אתה לא לקחת בחשבון שהכבישים צרים ולא מספיקים?

פרופ' גדעון קרסל: עוד פעם-?

אחמד אלאסד: שהכבישים צרים, לא מספיקים, קווי המים שגם מובלים לשכונות האלה, הם לא מספיקים גם לספק מים, צריך להחליף את כל התשתית לחדש. אתה לא לקחת בחשבון שגם מבני הציבור, שגם אפשר לתת מענה גם לסביבה. אתה לא לקחת בחשבון שאוכלוסייה, קודם כל, אם אתה רוצה ליישם דבר כזה, אני חושב, וצריך לבדוק את זה, אתה צריך לתת אופציות קודם כל לאנשים. אופציה אחת, מי שרוצה לעלות - יש לו אפשרות,

יכול לרכוש בית בקומות והוא יכול לגור ורוצה לגור בבנה ביתך, בשכונת בנה ביתך, יש לו גם אופציה כזאת. אתה לקחת דוגמה עכשיו בעיני, ממדינות המפרץ. כל מדינות המפרץ האלה שאתה נתת דוגמה שהם גרים בקומות לגובה, זה אוכלוסייה זרה, זה עובדים זרים.

פרופ' גדעון קרסל: אמרתי.

אחמד אלאסד: שהם גרים שמה, והאוכלוסייה המקורית, כמה אוכלוסייה של קטאר, בדקת את זה, שיש שמה איזה ארבעה מיליון תושבים מסתובבים שמה, מתוכם אזרחים שיש להם אזרחות קטארית, הם לא מיליון. ומה שאתה רואה בקומות האלה זה חברות זרות, המשפחות שלהם, זה, השאלה שם לא צריכים ללכת רחוק, הנה ברמאללה, אנשים גרים בקומות. אבל אתה צריך ליצור את המצב, לדעתי, או צריך גם לבדוק את זה, ואני השאלה שלי, אם יש בדיקה, מחקר או משהו, שאם ינסו את זה במקומות האחרים ונתנו להם אפשרות לבחור בין לגור בקומות, לגור בקומת קרקע. הבן-אדם לאט לאט לפי הצרכים שלו, אם הוא רוצה במרכז היישוב, אז הוא יכול, יש לו אפשרות. אבל אי-אפשר מבחינת החשדנות של הבודאים היום, וזה מה שגם היום מתרחש היום ודיברו גם לפני כן, שאומרים - תשמע, העניין הזה הוא רק פינוי קרקעות וכל זה ולצמצם וכמה שזה, זה הבעיה. הנגב בכלל ריק וצריכים לאכלס אותו.

ודבר שני, גם הצד השני מקים יישובים קהילתיים היום ל-50 בתים והם לא, למה לא עושים, הנה עכשיו צומל גורל, יש כבר יישוב, יש להבים, יש כרמית, יש הרן, יש יתיר, וכל היישובים, ויש שמה בתים ריקים. למה לא מיישמים במקום אחר את אותה המדיניות, למשל?

פרופ' גדעון קרסל: אני נגעתני בצד האורבאני נטו, ואני מתייחס אלינו באותה מידה לאזור כולו, המזרח התיכון.

יש הבדל אם אתה מסתכל על עתיקות, אם אתה מסתכל על בית שאן העתיקה, על, אם אתה מעל נג'אראש בירדן, אם אתה מסתכל על, בתוניס, המבנים של קרתגו, אם אתה מסתכל אתה רואה תרבות אורבאנית אחרת. אם אתה הולך לפסטום באיטליה, אם אתה הולך לפומפיי באיטליה, אתה רואה דרכים רחבות ואז היו רק סוסים וכרכרות. הדרכים רחבות, המגמה היא, מה שהופתע, השאיפה היא לבנות אורתוגונאלי, ישר כמה שאפשר, ולא ככה. הפתלתול, המיאנדלים, הרחוב הפתלתל הוא פונקציה של אי-יכולת השליטה של הגורם העירוני, של העירייה, במגמות ההתפתחות. כל מבנה מגורים בפוטנציה, הוא מתחלק כמו אמבה. זאת אומרת, פורצים קיר, בונים חדר נוסף. הבן מתחתן, בונים עוד חדר ועוד חדר והבית מתפשט והבנייה הפרטית אוכלת את רשות הרבים, בונים עד לרחוב ואם אי-אפשר להמשיך אל הרחוב, אז בונים קונזולה, זאת אומרת, הנה הקיר, וכאן יש בולט אל הרחוב, תסתכל בירושלים העתיקה, איך הדברים עובדים. כי אין גורם עירוני סמכותי שיכול להגביל ואילו הערים היווניות, הרומיות, היה להם את זה. כלומר, היתה סמכות לרשות המקומית.

בזמן החדש, הבעיות השתנו ולכן לכלל המזרח התיכון, איפה שיש אפשרות להתפתח ויש כסף לפיתוח, הולכים בכיוון של הגובה, תופשים, מרוויחים שטח, מרוויחים כסף כשבונים לגובה.

המבנה המסורתי באזורים שלנו, המבנה עולה לגובה וקל היום אם אתה עושה, אם אתה בונה עם קוצים למעלה, יש לך הכלונסאות ואתה משאיר את הכלונסאות וזה מאפשר לך לבנות עוד קומה כשהבן יתחתן ואז אתה מוצא בדרך-כלל סידור כזה - משפחת

ההורים למטה, והבנים עולים עד קומה שלישית, רביעית. יש חוק עזר בעיירות שמונע בנייה של ארבע קומות וזה אפשר בקלות לשנות, כי זה יכול להיות מתאים לסטנדרט של המשפחות. יוצא אבל, כפי שכבר שמעתם, שרוב המבנים במזרח התיכון, שהם מבני קומה, שייכים לחמולה אחת. כעת אני אומר, האפשרויות הטכנולוגיות מאפשרות הקמת מבנה רב קומתי, כאשר קומה שלמה יכולה להיות של משפחה מורחבת אחת. הבן נישא, מתחתן, אפשר באותה קומה לאפשר לו דירה ואם אפשר לתכנן נכון, זה אתגר לחברות תכנון שייכנסו לנושא, זה כסף גדול. גם במושגים של ארצנו המצטופפת, גם במושגים של ארצות שכנות שעומדות בפני האתגר של שימור שטח ציבורי, מול הפריסה של המשפחות על שטח רחב גדול, עם פרובלמטיקה של המעברים, של הרחובות, של קווי הצנרת, של קווי החשמל וכו'. זה אתגר לימים שיבואו, וכאן הממשלה צריכה להעביר את האתגר לרשויות תכנון, למצוא תלמידים מוכשרים מתוך המגזר הבדואי, שייכנסו לשאלות תכנוניות של ניצול שטחים בהיגיון ובעלויות הגיוניות למבני ציבור.

רעיון אחד שעלה מזמן לשם דוגמה לכיוון החשיבה שלי. הואיל והקירות של הבתים באופן מסורתי נפרצים כדי להקים עוד יחידת מגורים לבן שמתחתן ועוד יחידה וזה כמו אמבה שמתחלקת על פני השטח, להקים מבנים שהקומה הראשונה שלהם היא קומת עמודים, כלונסאות בקומה הראשונה. ניצול הקומה הראשונה לעסקים, ניצול הקומה הראשונה למשחקים, לילדים, משותף. ובאופן שהתפרסות, ההתפרסות מאליה אל השטח הציבורי, תימנע.

אתה נוסע היום ברהט, הייתי רק לפני שלושה שבועות, לנסוע ברהט, הצפיפות ברחובות, בעיקר כשחוזרים בערב. אני הייתי בשעות

אחרי הצהריים, פקק. זה פקק גדול, כי מישהו נכנס ויוצא לרחוב והכל נעצר ומצפצפים. בנייה נכונה, ורהט סך-הכל בתכנון די חדיש, אבל לעשות את הכביש קצת יותר רחב למעבר דו-מסלולי בשני הכיוונים ומדרכה כמו שצריך, זאת מחשבה מקדימה. סוף מעשה במחשבה תחילה והתכנון עדיף שיהיה פחות מסוכן ושהיו פחות אסונות לילדים בכביש וכל הדברים האלה, אתם יודעים גם כן.

אז נכון שיש הוויכוח על שטחים והקמת עוד עיירות ויש בתוכנית ויש, פייסל אל הוזייל: אני רוצה לשאול אותך, לא עניין של שטחים. האם מה שאתה מציע זה ישים? קח את רהט, לדוגמה. רהט, ביחס לבדואים, היא היישוב הכי מתקדם. מה שאתה מדבר זה לא קיים ברהט, זה קיים בתיאוריה.

פרופ' גדעון קרסל: נכון.

פייסל אל הוזייל: שאני גר בשכונה שהבן מתחתן, הוא קונה מגרש, הוא לא צומח שמה, זה לא בנייה חופשית. ולבנות לקומות, זה לא הולך. ואני אגיד לך, רצינו להכניס חברות שמה, ישנם כמה מגרשים, אף חברה לא רצתה, כי פשוט, בסופו של דבר לא תמצא קליינטים שייבנו שמה.

דובר: שיקנו את הדירות גם.

פרופ' גדעון קרסל: אני מדבר על חשיבה ארכיטקטונית שתתמודד עם השאלה בעתיד לבוא, במושגים ובכלים מסורתיים וחדשים, לכן אני לא בא רק לצלם את המצב. מה שאתה אומר - אני יודע ואני יודע את זה גם על בסיס השוואתי מהמזרח התיכון, עד לתוניס, עד לסוף מרוקו או החוף האטלנטי, ככה זה. אבל האתגר החדש עובד לפני השלטונות של כל הארצות השכנות וצריך לדעת להתמודד ופתרונות שאפשר לפתח כאן, ימצאו הדים, הדים בארצות השכנות.

ויש ספרות ארכיטקטונית קצת הבאתי כאן לרושם כללי, ספרים, לא

עברו להנה. איפה הספרים?

פייסל אל הוזייל: מה דעתך על בנייה צפופה, לא קומות?

דובר: מגרשים קטנים יותר?

פייסל אל הוזייל: בנייה רווייה,

דובר: מגרשים קטנים יותר?

פייסל אל הוזייל: בדיוק. ולא לקומות.

פרופ' גדעון קרסל: הייתי רוצה,

יורם בר סלע: איך זה מסתדר עם האוכלוסייה החקלאית, הבדואית? יש

האוכלוסייה האורבאנית, העירונית,

יו"ר, אליעזר גולדברג: תסלח לי, תסלח לי. מה שפרופ' קרסל אומר - אני

מביא את הרעיון את ההתמודדות, אני משאיר לכם. זה מה שהוא

עושה.

פרופ' גדעון קרסל: יש לי הצעות רבות גם לחברות כשתוקמנה. אבל אזור

החממות של רהט, ודאי לא ישמח כאשר הבנייה תתחיל לדחוק

את החממות החוצה. לעומת זאת, רהט, לכבודה של רהט יהיה

אם יהיו בתי עסקים, משרדים, רופא שיניים וכו', שיעבדו בבתי

קומה, ינצל יותר טוב את השטח ולשלם מס עירוני לעירייה, למה

לא? זה אתגר לחשיבה חדישה, מודרנית.

יו"ר, אליעזר גולדברג: מה שאני רוצה לשאול אותך, אני קראתי פה ושם על

מחקרים שאתה היית גם שותף אליהם, לא במסגרת התיאורטית

אלא גם במסגרת המעשית יותר והשאלה שלי היא, הרעיון שלך

מובן, השאלה שלי עכשיו, לרדת מדרגה או שתיים, ולהגיע קצת

למציאות, למציאות, ואיך, איך אתה רואה את הפיתרון למיסוד

ההתיישבות בכלל, לאו דווקא לצורת ההתיישבות אלא למיסוד

ההתיישבות, איך אתה רואה את ה, הרי יש הטענה של הבדואים

לגבי בעלות על הקרקע והרצון להישאר במקום ולא לעבור או

לעיור או למסגרות אחרות. איך מתוך ההכרה שלך את השטח,
איך אתה רואה את הדרך הנכונה להתמודד עם זה?
פרופ' גדעון קרסל: השאלה מורכבת אולי תזמין אותי עוד פעם, ואני אשב
אתכם.

יו"ר, אליעזר גולדברג: בסדר, חשבתי שאולי תוכל,

פרופ' גדעון קרסל: על קצה המזלג.

יו"ר, אליעזר גולדברג: כמי שחי את זה כל הזמן,

פרופ' גדעון קרסל: על קצה המזלג.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני מבין את ה, הנושא שלך ברור מאוד,

פרופ' גדעון קרסל: על קצה המזלג.

יו"ר, אליעזר גולדברג: והשאלה אם יש לך, תרשה לי לנצל את ההזדמנות

שאתה פה, כדי לשאול אותך את השאלה הזאת.

פרופ' גדעון קרסל: על קצה המזלג, הנגב, עד שלהי המאה ה-19, היה פרוץ

למעבר שבטים בדרך-כלל מדרום ומזרח, לצפון ולמערב. עברו

לעמק הנילוס, עברו צפונה לאורך שפלת החוף, ולא נשאר בו

זמן ממושך. היתה פריצה גדולה ממרכז הנגב צפונה של

העזמה, שנתקלו בתיאר ובטראבין, פה בבאר-שבע, והיו

מלחמות על הרכס שמדרום לבקעת באר-שבע, עם הרבה

הרוגים ... הזה עצר ... של העזמה, מדרום לצפון והלאה. אז

באו העזמה בפניה לטורקים שחזרו ליפו ולירושלים, ביקשו

עזרה. שייח' אל עזמה ביקש עזרה והטורקים שמחו לעזור, הם

באו הנה ובהשראתם הוקם השוק, השוק קם לפני העיר באר-

שבע והטורקים שמחו לגבות מיסים מכל הבאים לשוק וכו'.

אבל הפנומן, כי הבדואים חלפו עברו בדרך-כלל, האזור המועדף היה

מערבה אל עמק הנילוס, וואדי אל ניל, אבל עם ההשקעות,

קודם של העותמאנים והגרמנים, אגב, העותמאנים והגרמנים בנו

את באר-שבע. ההתחלה היתה 1902, עכשיו, זה 100 שנה ועוד

קצת, בנו את באר-שבע ותראו, באר-שבע העתיקה בנויה כמו טבלת שוקולד, הכל אורתוגונאלי, ישר כמו טבלת שוקולד, נכון? זה התכנון של הגרמנים, הביצוע של העותומאנים, אבל פה הציעו דיור קיג'אר שבאו מראז והשייחים של הבדואים, זאת היתה ההתחלה של באר-שבע, שזה לגמרי לא אפיוני לעיר חדשה באזור שלנו.

אבל המעבר הזה נעצר עם ההשקעות, היו השקעות של העותומאנים, למשל סלילת מסילת הברזל שהולכת לסואץ, המסילה הגיעה עד לאל עריש, אבל מניצנה עד לאל עריש, זאת לא היתה מסילה ממש, קראו לזה דיקוביל, זה היה מסילה לקרון שמשכו אותו פרדות. זאת אומרת, הם לא הגיעו יותר רחוק עד לסואץ, הם לא הגיעו עד לשם, הם, היתה, הגיע, זה היה הכל לפני המלחמה הראשונה ושם זה נעצר. אבל העותומאנים השקיעו והבדואים הרוויחו יפה, הבדואים לקחו את האבנים המסותות משבטה, מרוחייבה, והביאו את זה לכביש ובנו את כל הגשרונים ואת כל מעבירי המים על קו המסילה.

העותומאנים התחילו והבריטים המשיכו. הבריטים עוד ב-1927 השלימו את מסילת הברזל שהולכת עד לדמשק והיתה, וזה הביא הרבה עבודה לשבטים, לבדואים, כאשר כל גמל מנוצל להביא אבנים ולהביא חומרים, כל הדברים האלה.

אבל עם ההשקעה פה, גדל הזרם של המהגרים ממצריים. היה אז ביטוי שאמר [ערבית], 20 עובדים מצרים בעשרה גרוש ליום. מסורת של עבודה במצריים היתה מרשימה יותר מאשר באזור שלנו ומעמק הנילוס באו מי שלא היו להם אדמות בעמק הנילוס או מי שלקחו אותם לסוכרה של מוחמד עלי, אברהים פאשה וכל האחרים, שהעבידו אותם בפינוי תעלות המים במצרים ונמאס להם, אז הם ברחו ועברו להנה ואנחנו מוצאים אותם גם בינינו,

חיים בינינו, המסאבווה, חיים בינינו. כך שחל עם ההשקעות האימפריאליסטיות באזור שלנו, חל אכלוס ובאו אנשים בעיקר מהמערב, אבל גם מהחורן, באו מעבר הירדן, באו מסעודיה, מכל המקומות הגיעו.

מה שחשוב לראות בתוך זה, שעם ההשקעות העותומאניות, הבריטיות, הגרמניות, הישראליות, חל תהליך של ייצוב ועוד יותר - תהליך של משיכה של אנשים נוספים מכל הארצות סביב שבאו הנה, כי רמת החיים פה, איכות החיים פה, היתה יותר גבוהה מאשר שם ועד היום. אם אני רואה כאן מגיעים אל השכנים שלי עזמה מכל מיני קבוצות שבטיות שבאים לאסוף כסף, באים מירדן, באים מסיני, אז זה ברור שהמצב שלנו פה עם התאמין אל וואתאלי, עם הביטוח הלאומי וכו', עדיף בהשוואה לכל מה שמצוי סביב. אז באים לאסוף כספים. מי שיכול - נשאר, ויש ניסיונות מתמידים לבוא ולהתנחל.

אז אני אומר, כל הפטנטים שמושכים אוכלוסין, יכולים להיות מנוצלים בחוכמה, יכולים להגיע לכל הארצות השכנות ומודלים שאנחנו יכולים לפתח כאן, יכולים להיות מעניינים לכל האזור שלנו.

צריך לעשות את זה אז בעזרה ממלכתית, כספים ציבוריים, למשרדי אדריכלים, למצוא כבר את בני הנגב עם הבדואים שעברו את ההתקשרות, ההכשרה שלהם, איפה לא, אם זה פה, אם זה באיטליה, אם זה במקומות אחרים, ולהתמודד עם בעיות ארכיטקטוניות שכקו תכנוני ישתמש במודל האורתוגונאלי, ישר, שהכביש לא ילך ככה, ושיהיו שוליים לכביש ושיהיה מקום לילדים לשחק ולא בכביש ושיהיו מגרשי חנייה מתאימים. כל הדברים האלה צריכים לחשוב עליהם בפרספקטיבה של עשר ו-20 שנה קדימה, כדי שזה יהיה טוב, כדי שלא אז נעמוד עם המחנק.

יו"ר, אליעזר גולדברג: טוב.

פרופ' גדעון קרסל: אולי שאלות, או אני יכול להוסיף.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא יודע, אם יש עוד שאלות, אם לא, אם אתה חושב שיש עוד להוסיף, אז בבקשה.

יורם בר סלע: השאלה שאני מוטרד זה הישימות אבל אני מבין שזה אנחנו לא נכנסים לזה.

פרופ' גדעון קרסל: ל-מה?

יורם בר סלע: לישימות. אומר, צריכים לבנות לגובה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: זה מה שאני חשבתי,

פרופ' גדעון קרסל: בין היתר, בין היתר.

יורם בר סלע: כן, אבל זה התזה המרכזית שאתה מציג פה.

פרופ' גדעון קרסל: עובדתית, איפה שאפשר במזרח התיכון, למשל ראיתי לאחרונה צילומים מסעודיה. הרבה מתוכנו מנצלים את האפשרות לחאג' וחוזרים בחזרה עם סיפורים על הערים שבדרך, יוצא מהכלל.

יורם בר סלע: השאלה אם טוב לחיות שמה. זה שבאים לטיול ורואים בית בן 40 קומות, יפהפה, על-ידי גדולי,

פייסל אל הוזייל: כל השנה ריק, רק לתקופת החאג', אני הייתי שם. הוא ריק. לא גרים בו אנשים.

יורם בר סלע: אני יודע, אבל אני שואל.

פייסל אל הוזייל: רק לתקופת החאג'.

יורם בר סלע: אבל אף אחד לא יודע אם טוב לחיות או לא טוב לחיות ככה.

אחמד אלאסד: יש לי שאלה. אתה עכשיו, בוא נגיד ככה, נניח, בהנחה שמחר אתה מהנדס ברשות מקומית בדואית, איך היית מתחיל ליישם מה שאמרת עכשיו? סתם דוגמה, אתה מהנדס, מייעץ לראשי

מועצה, בוא ליזום תוכנית לטפל בכל לאקייה. תגיד לי, איך אתה

מייעץ לי איך לצאת וליישם מה שאמרת?

פרופ' גדעון קרסל: אתה מכניס אותי ליער, לדבר על פרטים?

אחמד אלאסד: לא, כן, צריך גם לדעת איך ליישם את זה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: מה זה ליישם? הוא נותן לך את הרעיון. של בנייה

רוייה.

פרופ' גדעון קרסל: רוויה, אבל לא בצפיפות.

יו"ר, אליעזר גולדברג: רוויה, לגובה.

פרופ' גדעון קרסל: להתנתק מהאדמה.

אחמד אלאסד: הוא נתן דוגמה מרכז רהט ואמר אפשר לעשות את זה.

השאלה שלנו, איך אפשר ליישם את זה. אנחנו רוצים ליישם את

זה, זה מקובל עלי מה שאתה אמרת את זה. כל השיטה מקובלת

עלינו, אבל זה בעיה ליישם אותה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, אני חושב, תתקן אותי אם אני הבנתי לא נכון.

רהט זאת מציאות. מציאות. עכשיו, הוא מדבר, פרופ' קרסל, לא

מדבר, הוא לוקח את רהט כדוגמה. אבל הוא לא, הוא בוודאי לא

אומר לגלח צד אחד של הכביש, כדי להרחיב אותו. הוא לא, זה

לא המחשבה להרחיב על חשבון בתים שעומדים שם.

מה שהוא אומר - אני מביא לכם מודל לבנייה חדשה. אם אתם חושבים

על הקמת יישובים חדשים, יישובים חדשים, עירוניים, לא

עירוניים, אם אתם חושבים על יישובים חדשים, בעיקר עירוניים,

בעיקר עירוניים, תחשבו על בנייה לקומות. זה מה שהוא אומר.

הוא לא אומר, הביא את זה, את רהט, כדוגמה, מה שצריך היה

מלכתחילה לעשות, ולא נעשה.

פרופ' גדעון קרסל: בדיוק ככה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: ולא נעשה.

הוא לא אומר לך - תיקח עכשיו, תבוא לרהט ותתחיל,

אחמד אלאסד: אפילו מחר המדינה מחליטה במקום ריכוז מסוים, להקים יישוב והיא צריכה להכין תוכנית ואנחנו דיברנו לפני כן על מעורבות התושבים בתוכנית, בהכנת התוכנית ואנחנו נציע להם רב קומות, סתם דוגמה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא לא לא,

אחמד אלאסד: אתה חושב שזה הכל יתמוטט.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אני אתן לך את התשובה. הוא אומר - אם אתם חושבים על בנייה, על יישוב כפרי חקלאי, זה לא המודל שלי. אם אתם חושבים על מודל עירוני, עירוני, תחשבו על מה שאני דיברתי אתכם.

יוסי ישי: אני רוצה לתקן את זה.

יו"ר, אליעזר גולדברג: בבקשה.

יוסי ישי: מה שאני חושב שמדברים כאן, זה תכנון נכון עכשיו, חוזה פני העתיד של הדור הבא.

יו"ר, אליעזר גולדברג: אבל איפה?

יוסי ישי: רגע, גם בכפרי, גם בכפרי, רגע, רגע, אני אגיד לפחות מה אני חושב. גם כפרי.

אנחנו, נניח שהוועדה הזו תעשה סדר ובסופו של דבר יוקמו X יישובים שייתנו פתרון לדור הנוכחי, יש ריבוי טבעי, המשפחות גדלות וליד האב יבוא הבן ויבוא הבן ויבוא הבן. צריך לבנות, להתחיל לחזות ולתכנן את התכנון של הכפרים בין הכפרים החקלאיים ובין היישובים הקהילתיים העירוניים, בצורה כזו שהם יוכלו להתרחב ולהתרבות ולהגדיל את מספר המשפחות, ללא הגדלת השטח.

יו"ר, אליעזר גולדברג: תרשה לי.

יוסי ישי: והכוונה פחות או יותר,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לא, אני אגיד לך למה. מפני שאני זוכר את מה שהוא אמר. הוא אמר על כך שהמדרגות לקומה שנייה תהיה בנפרד, יוסי ישי: נכון.

יו"ר, אליעזר גולדברג: והמדרגות לקומה שלישית תהיה בנפרד, פייסל אל הוזייל: אז יש מעלית. זה יפתור את כל הבעיה. כל אחד מעלית. יו"ר, אליעזר גולדברג: אם אתה רק מרחיב את תחום המשפחה, אתה לא צריך מדרגות נפרדות. אתה לא צריך. מה שהוא אומר, הבעיה היא שבעיקר של הבדואי הפרטיות. הוא מדבר על פרטיות. הפרטיות לא חלה או לא, היא לא תקפה באותה מידה כשמדובר במשפחה.

אז מה שאתה אומר זה גם נכון, במובן זה שאם אתה מדבר על יישוב כפרי, יישוב כפרי, אתה צריך להביא בחשבון ולחזות שהמשפחה תגדל. אז מה עושים? אז אתה עולה לגובה, זה עניין אחד. העניין השני נוגע לבנייה מלכתחילה, לאו דווקא בהקשר להרחבת המשפחה ולמגורי המשפחה בצוותא. אז הוא אומר, אתה צריך, אתה צריך לבנות, הרעיון הוא לבנות לגובה, אבל לדאוג לכך שהפרטיות תישמר ולא יהיו החיכוכים של ה, בין המשפחות. הבנתי נכון?

פרופ' גדעון קרסל: נכון. ורציתי להוסיף מונח, קוראים לזה Habitat. Habitat זה מבנה רב כניסות, רב מפלסים, ניצול של שטח ופה רציתי כרעיון מאתגר למשרד אדריכלים, אפשר לחשוב על בתי קומה, הביטטיים, שיאפשרו גם פרטיות וגם ניצול מירבי של שטח למשפחות. דהיינו, אתה גר היום בבית חד-קומתי, דו-קומתי, באים ואומרים לך - אם תסכים, אנחנו נעלה מהמגרש שלך, אתה תקבל את המגורים שלך ועוד שלושה, אבל מה שיותר גבוה, אנחנו נרוויח ונשלם לאחרים ונמסור לאחרים. אתה תקבל את זה כי אתה תרוויח מזה הון. זה מה שקרה במרב היישובים

האירופיים, באו אל שכונות צמודות קרקע, בתים עם קומה אחת, אמרו - לא, אנחנו נעלה ונעשה מהבית שלך שמונה קומות, אתה תמסור, אתה תקבל, אנחנו נבנה שמונה קומות, אתה תקבל שתיים שיהיו שלך, תרוויח את הקומה שלך ועוד שתיים. מי יגיד לא? אם אתה חושב על כסף. אבל אם אתה חושב על יורש אז אתה מסתבך. אז תגיד - לא.

כל הקומבינציה הבעייתית הזאת, באה למיקוד באזור על אל חארג', אל ערבי אל פארסי, ושם יש יותר ויותר,

יו"ר, אליעזר גולדברג: מה זה החארג', חארג' מאין?

פרופ' גדעון קרסל: המפרץ הפרסי,

יורם בר סלע: קורבואזיה, ניסה לעשות מין Habitat כזה, בית גדול עם כל מיני כניסות וכל מיני, זה נכשל כישלון.

אחמד אלאסד: מה שהוא אומר, הוא קיים ביישובים הבדואים, לפחות אצלי ביישוב קיים. יש אנשים משכירים את הקומה הראשונה של הבית, קומה שנייה יש מחסן בתוך, זה אין בעיה של הפרטיות, מה שאמר כב' השופט לפני כן, זה היום כבר בוא נגיד ככה, זה נעלם. אני מכיר גם ביישוב יש אנשים, כל אחד ממשפחה אחרת, גרים בבית אחד, משכירים אותו. אבל מה זה בא? זה בא מיזמות עסקית.

עכשיו, אם הבדואים יש להם את הכסף להשקיע ביוזמות עסקיות כאלה ולהשכיר ואז יהיה פתרון ואחר-כך גם להגיע למכירה. אחר-כך אולי יגיע למצב שבן-אדם יהרוס את הבית שלו וייבנה ארבע-חמש קומות וישווק את זה, יותר רווחי בשבילו. אבל זה בהמשך יבוא לבד. עם הזמן יבוא.

פרופ' גדעון קרסל: אני מקבל את דבריך, שהעתיד צופן בחובו התפתחויות חדשות. השאלה אם לקדם או לעצור או איך לקדם, איך לעצור, אלה הן שאלות מאתגרות.

אחמד אלאסד: נכון.

פרופ' גדעון קרסל: למשרד שיקום.

יו"ר, אליעזר גולדברג: תודה רבה. אני חושב, מה אני אגיד, אני אומר בשמי

שלי, הרעיון מעניין. אבל כמו שאתה אומר, צריך עוד להשקיע

הרבה בתכנון ובביצוע וביישום.

פרופ' גדעון קרסל: סוף מחשבה,

יו"ר, אליעזר גולדברג: לעתיד, כן. וכמו תמיד, העתיד צופן בחובו גם הפתעות

וגם חוסר ודאות, כמו תמיד. תודה רבה לך. באמת תודה.

טוב. אנחנו נסיים את הישיבה היום. הישיבה הבאה ביום חמישי.